

Leonidas Donskis mokė kalbėtis neniekinant oponento, išlaikant pagarbą	p. 3
Sinéad O'Connor istorija – apie savimi pasitikinčią transcendencijos ieškotoją	p. 6
Sociopolitinė neteisybė mums gražesnė už buitinę, nes ji tragiška	p. 11

Vasarvidžio žaidimėliai

Birželio 3, šeštadienis. Vos pakilus nuo ortopedinio matracio (be penkiolikos penktą) galvoje ėmė skambėti „Tykiai, tykiai Nemunėlis teka...“ Tai tapdama vos girdima, tai pereidama į mano niūniavimą melodija nesiliovė per visas septynias rytinių apeigų pakopas: kambarių vėdinimas, pilsis, pusryčių ruošimas, mankšta, prausimasis, susitiekimo pratimas (čia ją vos vos, bet vis tiek girdėjau), pusryčiai. Kai po visko atsiverčiau Mishimos apsakymus ir baigiau skaityti (pradėtą vakar) tą, kur gražuolis imperatoriškosios japonų armijos leitenantas, stebint jo gražuolei žmonai, atlieka *seppuku*, ji (melodija) vis tiek neatstojo: „Tykiai, tykiai Nemunėlis teka...“ O tekstas buvo toks: *The vomiting made the fierce pain fiercer still, and the stomach, which had thus far remained firm and compact, now abruptly heaved, opening wide its wound, and the entrails burst through, as if the wound too were vomiting.* Šioje vietoje vos nepravirkau. Ne dėl leitenanto. Ir ne dėl Nemunėlio. Vos nepravirkau dėl pasaulio grožio, kuris radosi mano galvoje susiėmus už rankelių šiedviem kūriniais.

Birželio 12, pirmadienis. Kiemelyje, prie pat išvažiavimo iš garažo, pražydo didžiulės oranžinės aguonos: viename krūme net keli žiedai. Priešpriet juos atidžiai apžiūrėčiau. Pirmiausia stulbina (šiuo aguonų bruožu gėriuosi jau senų seniausiai) milžiniškų žiedlapių plonis: kaip rūkomojo popieriaus. Po to. Tas taip giliai glūdintis ir toks tamsus violetinis žiedo dugnas. Ir dar. Vienos žiedlapiai jau nubyrėję, telikusi galvutė. Jinai žalutis ir spindinti. O jos gofruotas „dangtelis“ (kaip kokio pūstašonio beašio puoduko) – juosvai violetinės spalvos, bet matinis.

Po pietų skaičiau Faulknerio *Death Drag*. Ekscentriški apsakymo įvykiai ir jo itin harmoninga struktūra kažkaip koreliavo su tuo violetinės spalvos dangteliu prisidengusios žalios aguonų galvutės „puoduku“.

Birželio 17, šeštadienis. 11.20. Keistai šiemet su savo žiedais elgiasi kaimyno alyvos: jie jau seniai nebetekę tikrosios spalvos, bet kekės stovi kaip stovėjusios, smulkieji jų žiedeliai nebyra. Matyt, sudžiūvo, sukėpė nuo kaitros. Iš pradžių buvo kaip lapės kailis. Dabar – kaip užplikyta vidutinio stiprumo arbata. Kažkuo primena į knygą įdėtus ir kelerius metus joje tūnojusius rudeninius medžio lapus. Kadaiše įsidėdavau tai ton, tai ton knygon. Berašydamas šiuos žodžius prisiminiau, kad vienas lapas turėtų būti seno leidimo (1970) rusiškame Baudelaire'o tomelyje. Einu pažiūrėti, ar tebėra... Taip, yra, niekur nedingęs. Kaip tik pro langą dabar matomų sukepusių alyvų kekių spalvos. Nedidelis, pailgas. Gal gluosnio? Bet jau labai sudūlėjęs, visai leisgyvis. Kaip ir aš. Įdėtas ties CX sonetu, kurio pirmoji eilutė rusiškai skamba taip: *Весны, осени, зимы, и грязь, и хандра...*

Vakar sapnavau, kad guliu pašarvotas, aprenktas juodais drabužiais, aplink vaikšto irgi juodai vilkintys žmonės. Žinau, kad tai jokia klaida, kad iš tikro esu miręs. Bet jokio nerimo nejaučiu. Vis dėlto, nors ir suprasedamas, kad galiu išgąsdinti, po truputį atsimerkiu ir imu su kažkuo iš aplinkinių kalbėtis. Raminu, kad tuoj atvyks transportas (aš jo laukiu) ir būsiu išvežtas sudeginti. Pats šito visai nebijau. Atsiranda miręs mano mokyklos draugas Romas K., su labai mėlynu kaklaryšiu, sako man viską atleidžias (nežinau – ką), išskyrus vieną epizodą su kažkokia moterimi (kokį – nežinau). Pradžioje guliu patalpoje lyg antrame aukšte, jos viena siena stiklinė, pro ją matau lyg Sereikiškių parko medžius (maždaug kaip iš Petro R. dirbtuvės). Paskui atsiduriu apačioje, lauke, jau vaikštau, kalbuosi su kai kuriais asmenimis, vis juos raminu, vis laukiu transporto, kad būčiau išvežtas sudeginti.

Birželio 24, šeštadienis. Baigiau skaityti Mishimos *Onnagata*. Pačioje apsakymo pabaigoje du personažai, išeidami į snigantį orą, išskleidžia virš savo galvų vieną didelį juodą skėtį. Tuomet apie trečiąjį, pagrindinį, sakoma: *Masuyama watched them go. He felt as though a big, black, wet umbrella were being noisily opened inside his heart.* Tai pasakyta apie jį užplūdusį pavydą. Pritrenkianti metafora! Ir ji į mane įkrito per patį čionykštį Joninių žalumą! Tenka pripažinti, kad pavydo jausmas jau seniai iš manęs

ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS

yra išsioperavęs. Niekam nepavydžiu nieko. Bet metafora vis vien apstulbino, sujaukino, sužavėjo. Aišku, ne tik todėl, kad ji tokia įspūdinga, bet ir dėl to – kad universali, tinkanti ne tik pavydui...

Kartais ateina į galvą, kad rašytojas yra kaip voras, įpajiniojantis savo tinkluosna skaitytojus, apie kurių egzistavimą net neįtaria (neįtarė). Bet... Baisus skirtumas yra tas, kad voras iščiulpia savo auką, o rašytojo atveju – pati „auka“ čiulpia autorių. Štai ir aš šiandien, per Jonines, taip toli nuo Japonijos, nuo sniego, nuo kabukio teatro reikalų, pačiulpiu juodojo Mishimos skėčio metaforą...

Birželio 30, penktadienis. 7.55. Pirmosios nakties pusės neprisimenu. O antroji... Du pagrindiniai jos (antrosios pusės) sandai: nerimas ir jį dekoruojantys įprastiniai fiziniai skausmai. Nerimas, nerimas... Nežinau, kuriuo metu ėmiau deklamuotis Juškaitį: „Kas jūs, naktys, kaip vanduo geltonos?“ Paskui iš kito jo eilėrašio: „Proza, / Kažkur skaityta, švietė pilnatis. / Suvartė vėjas medžių tylią pozą. / Ir buvo keista visa, kas naktis.“ Bet jutau, kad čia pernelyg švelnu. Visaip stengiausi prisiminti, iš kur žodžiai „Naktis buvo pilna nerimo“. Neįstengiau. Ir tik darydamas mankštą pagalvojau, kad čia, ko gero, beldžiasi Charleso Wrighto eilutės:

Povilas Ričardas Vaitiekūnas. Natiurmortas su saulėgrąžomis. 2008 (MO muziejaus kolekcija)

Must be the full moon / That floods the sky, and makes the night wakeful and full of remorse. Ko gero... Nors pilnatis netoliese tikrai nebuvo... O galutinai mane pribaižė vijoklio šešėlis. Pamačiau jį ant sienos greta seno juodojo telefono. Paskui staiga jis prasmego sienos pilkume. Saulė tikrai negalėjo taip greitai jo pradanginti, ji tebešvietė skaisčiai, be to – ne reikiamoje vietoje. Tuomet supratau, kad už lango augančio vijoklio šešėlį pagaminu ne pati saulė tiesiogiai, bet jis pasigaminu nuo jos atspindžio toličiau stovinčio namo lange...

Kas gi yra tasai „šisai“ pasaulis? Kas esu aš? Kodėl manys susidaro tai vienokios, tai kitokios kombinacijos? Kodėl iškyla nugrimzdę sluoksniai ir nugrimzta plūduriavusieji paviršiuje? Kokios iš begalinių įmanomų kombinacijų laukia šito pasaulio ir manęs, jei jose (tose kombinacijose) dar jausiuosi esąs koks nors „aš“? Tik vakar absoliučiai pasitikėjau Visata ir žiūrėjau į tai ramut ramiai. O šiandien viskas atrodo siaubinga, siaubinga, siaubinga...

Liepos 2, sekmadienis. Vėl paėmiau į rankas Kinnellio tomelį. Rūstus poetas. Ir geras. Štai jo *The Fly*. Pirmoje strofoje naratorius nubraukia musę nuo savo veido. Trečioje palygina ją (blogą) su bite (gera). O paskutinėje, ketvirtoje, sako, kad mūsų pabaiga – vis dėlto su musėmis: *And yet we say our last goodbye / to the fly last, / the flesh-fly last, / the absolute last, / the naked dirty reality of him last.* Tuomet prisiminiau japono Issos haiku, kurį verčiau iš anglų kalbos: „paskutinį kartą, sakau, / nubrauksiu muses / nuo tėvo veido.“ O jau tuomet prisiminiau, kaip karštą 1997 metų vidurvasarį Raudondvario laidojimo namuose gulėjo pašarvotas mano tėvas. Buvo pats vidudienis, patalpoje, be

mudviejų, nebuvo nė vieno žmogaus. Tėvas gulėjo truputį prasižiojęs. Iš kažkur atsiradusi musė vis bandė įlįsti jam į burną. Aš ją vis nubraukdavau...

Liepos 4, antradienis. 10.30. Saulėta, šilta, nors vėjas stiprokas. Išėjęs į balkoną, pažvelgiau žemyn. Pamačiau didžiulį hortenzijų krūmą, jau apsidrabsčiusį milžiniškais baltais žiedais. Į tą krūmą jau žiūriu kelinta diena, bet nuo žemės. O iš šiandieninės pozicijos jo matęs nebuvau. Tad būtent šiandien, būtent žiūrint iš viršaus jis man pasirodė panašus į žalią planetą, kurią gaubsto baltų debesų tumulai... Atradimas! Prisiminiau, kaip buvau apstulbęs prieš keliasdešimt metų, kai Klaipėdos skulptūrų parke, apžiūrinėdamas Vlado U. kūrinį ir užėjęs iš kitos pusės, išvydau tokį jo vaizdą, kokio absoliučiai nesitikėjau. O toliau – prisiminiau Arūno S. teiginį jo knygoje „Steigtis ir sauga“, kad Dievas matęs visus daiktus iškart iš visų įmanomų žiūros taškų. Pasidarė truputį liūdna dėl Dievo: juk Jam nėra jokių paslapčių! Juk net visų mūsų gyvenimus Jis regi susyk iš visų įmanomų pusių! Jo niekuo neįmanoma nustebinti, o apstulbinti – juo labiau...

Liepos 7, penktadienis. 10.30. Lauke – saulėta. Ant palangės guli Algio K. dovanotas rausvas su mėlynais grūdėliais akmenukas. Nuo jo krinta du šešėliai: iš tos pusės, kur šviesa stipresnė, – ryškesnis, iš tos, kur silpnėsnė, – blankesnis. Šešėlis ir pusšešėlis. Subtilybės, niuansai. Esu jų fanas. Kai skaitau Hemingway'ų, dažnai negaliu atsigerėti personažų pokalbiu dėl to, kad jie, tvyrant įtemptai atmosferai, ilgai kalba apie svarbų dalyką pusiau užuominomis, neiškloja reikalo tiesiogiai. Daug puikių subtilybių randu, pavyzdžiui, Aido M. eilėse, kurias šiomis dienomis vėl pasiėmiau iš lentynos: „raudonuojančią / sniegeną tik prisimink / ir tuoj palengvės.“ O iš dienos „dalių“, kaip ne kartą sakiau, man mieliausia, nes subtiliausia, yra prieblanda. Tik kad liepą ji ateina vėlai... O kaip ašai pats? Ar esu dar šešėlis, ar jau tik pusšešėlis? Kartkarčiais dar lyg ir šioks toks šešėlis. Bet kur kas, kur kas dažniau – jau pusšešėlis... Krypstu kraštutinio subtilumo link...

Liepos 11, antradienis. Prasidėjo vijoklių žydėjimo metas. Dabar rytais skaičiuoju jų trapius violetinius persišviečiančius žiedus ir gėriuosi dar gaiviai žaliais (nors jau pašiurkštėjusiais) širdutės formos lapais su reljefine nėriniių faktūra. Šiandien žiedų buvo septyniolika. Dienojant jie susiskliaučia, tampa „nuorūkomis“, belieka lapų grožis. O link vidudienio, kai plieskia saulė ir užuolaidos nuleistos, iš vidaus žiūriu į krintančius ant jų (užuolaidų, užuolaidų) tų vijoklių lapų šešėlius. Reginį vadinu „širma“, galvoje turėdamas, be abejo, japonus. Prisimenu puikų Bashō trieilį, kurį verčiau iš anglų kalbos (iš įstabaus Blytho keturtomio *Haiku*): „Žiemos nuošalystė; / Auksinėje širmoj / Sensta pušis.“

Praėjusią savaitę mirė mano bičiulio mama. Šiais metais jau septintas pažįstamas asmuo. Tiršta, kai pagalvoji, kad dar tik liepa.

Liepos 16, sekmadienis. Labai skaistus rytas. Tad – daug atspindžių. Pirmiausia suspindo variu netoli buvusio pašto stovinčių namų langai. Neilgtrukus – jau sidabrovosi metalinis rytinės pusės kaimynų kaminas. O dar vėliau – iš už Lorenos stogo kraigo, išskėtęs sparnus gerai žinomu ikoniniu mostu, mano pusėn atstatęs krūtinę, į dangaus mėlynę šovė balandis. Apšviestas saulės, jis atrodė kaip aliumininis. Krūptelėjau, žinoma. O kambaryje... Čia tų atspindžių irgi netrūko. Bet paslaptingiausiai spindėjo (nors jis visuomet taip spindi) metalinis gelsvas iš Ričardo V. gauto dovanų stiklainio dangtelis. Tame stiklainyje „užvekuoti“ dažų gurvuoliai, nugremžti nuo drobės, nutapius (arba dar tebetant) nepavykusį paveikslą. Ant dangtelio įrėžtas Ričardo parašas ir data. Vadinas, pats stiklainis su savo turiniu – jau conceptualaus meno kūrinys. Vis spėliuju, koks tai galėjo būti paveikslas. O paskui imu galvoti, kad „nebetoli jau ta diena“, kai ir mes pagaliau būsime nugremžti... Bet... Gal tapsime medžiaga kokiems naujiems visai kito tipo kūriniam?

Vilniečiai susivienijo ginti medžių ir paveldo

Liepos 19-ąją galingas aktyvių sostinės žmonių susibūrimas prie skvero J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių sankirtoje, garsėjančioje berniuko su kaliošu skulptūra rašytojui Romainui Gary atminti, paliudijo gimstant Vilniaus medžių ir paveldo gelbėtojų vienybę, o kiekvienas to piketo dalyvis pademonstravo valią nesitaikyti su nekilnojamojo turto vystytojų neribotais planais ir norais.

Susirinkus keliems šimtams vilniečių ir neįvykus kavinės „Amy Winehouse“ ir jos terasos rekonstrukcijos projekto pristatymui, spontaniškai atsirado ir kalbėtojų, ir gerų naujienų. Rašytoja Kristina Sabaliauskaitė nusakė protesto esmę – tai protestas ne tik prieš medžių, bet ir prieš viso Vilniaus istorinio paveldo tęstinį didelio masto niokojimą. „Dabar Vilniuje yra katastrofiška padėtis. Mes, Kovo 11-osios Lietuva, sau turime užduoti klausimą: ar norime įeiti į Vilniaus miesto istoriją kaip daugiausia sunaikinę šito miesto paveldo?“ – (ne)retoriškai klausė K. Sabaliauskaitė.

Nesivieliant į painias teisinės peripetijas, visas šis šaršalas – dėl skverelio ties buvusiu Geležinkelio valdybos pastatu, pirmuoju Vilniuje dar carinių laikų dangoraižiu. Šalia jo 2007 m. iškilo kuklus paminklas rašytojui R. Gary įamžinti, veikia jauki kavinės lauko terasa su devyniais įvairių rūšių medžiais. Visi šie elementai akivaizdžiai sudaro nedalomą istorinę, kultūrinę ir gamtinę vienovę. Konfliktas kilo dėl bendrovės „Dobilo daigas“ savininkų planų „pamoderninti“ skverelį iškertant ten augančius medžius ir statant stiklinį darinį virš laiptų į apačioje esančią kavinę bei apstatant terasą vazonais (!).

Medžių kirtimas motyvuojamas tuo, kad jų šaknys darančios žalą statiniams ir atraminei sieniei. Užvirus teisiniams procesams, rankas nuolankiai pakėlė (o gal nuleido?) Vilniaus miesto savivaldybė. Sostinės mero

Valdo Benkunsko pozicija stebina nelogiškumu – atseit savivaldybė yra už medžių išlikimą, bet jų neliks, o apskritai šis reikalas paliekamas kultūros paveldo sergėtojų kompetencijai. Mero neapsisprendimas, ką čia reikėtų ar ko nereikėtų daryti, gražiai atsiskleidė vienai protesto dalyvei paprašius merą leisti išlaisvinti iš cemento plytelių kito vertingo medžio – kitapus gatvės augančios ir skurstančios šimtmetės liepos – šaknis. Meras sureagavo nuostabiu patarimu „dabar nepainioti skirtingų klausimų“. Laimei, dar tebevykstant susibūrimui daug metų prislėgtos liepos šaknys buvo išlaisvintos pačių vilniečių iniciatyva atsinešais kastuvais ir dalbomis.

Beje, kaskart nemaloniai nustebina net iš paveldosaugininkų ir ypač iš medžių gynėjams oponuojančios pusės girdimas pagoniško želdynų gynėjams primetimas ir kvietimas „nebūti pagonimis“. Vadinasi, užstoti kirsti numatomą medį lygu pagonybės apraiškai, o gelbėti šalimais augantį medį – tai vos ne jį sudvasinti ar sužmoginti?

Betgi akivaizdu, kad medžius gelbėja ir jų apsaugos šaukiasi anaipol ne naujieji pagony, nors gal tarp gynėjų esama ir tokių. Susibūrimo prie R. Gary skverelio dalyvavo nemažai žinomų krikščioniškos bendruomenės žmonių, katalikiškos žiniasklaidos atstovų, ir visi jie puikiai nutuokia, yra savo kailiu patyrę, ką reiškia gyventi betono džiunglėse, kepti ant asfalto karštą vasaros dieną, neturėti medžių pavėsio vaikų žaidimo aikštelėse, parkuose, skveruose, net ir automobilių stovėjimo aikštelėse. O ir matyti nudžiūvusius, pagrindinėse sostinės aikštėse sužalotus brandžius medžius nemokėsiškai nupjaustytais šakomis, pakelėse vietoj sunaikintų medžių įsodintas vyteles, liaudyje vadinamas „šluotražiais“. Kas neseniai yra lankęsi Rygoje ar Varšuvoje, stebisi dide-

lių medžių gausa ir žalumu, naujoviškais jų apsaugos priemonėmis.

O pas mus esi priverstas klausytis nuolatinių gąsdinimų, kad brandūs medžiai nei iš šio, nei iš to „lūžta ir krenta ant žmonių ir automobilių“, „šaknys ardo inžinerinius tinklus ir statinių pamatus“, o labiausiai medžiams „padėti“ galima tik juos be pėdsakų nušniojant (neretai ir slapta nuodijant, gręžiojant kamienus, pilant druską ant šaknų ir pan.). Keista, kad tie gąsdinimai tęsiasi ir po skandalingiausio atvejo – vandališkai ir įžūliai nupjauto sveiko storakamienio ažuolo – vidury dienos, miesto centre.

Po susibūrimo prie berniuko su kaliošu skulptūros atsirado daugiau optimizmo, kad visuomenės balsas bus išgirstas, kad piketo savo tikslams nepanaudos ten dalyvavę žinomi politikai ir valdininkai, kad bus suaukota pinigų nepriklausomai ekspertizei ir teisininkų konsultacijoms. Tuo tikslu yra įsteigtas paramos gavėjas ir oficiali sąskaita.

„Mes nenorim naujo medžio! Ko mes norim? Seno medžio!“ – taip skanduoja pagaliau susivieniję skirtingų kartų vilniečiai, ir žodis virsta kūnu.

– MARIJA MAGDALENA PACAITĖ –

Norintiems prisidėti lėšomis gelbstint Vilniaus medžius

VšĮ Bean 4 green

Juridinio asmens kodas 306270660

Sąskaitos Nr. LT627189900009700905

Šiaulių bankas

Paskirtis – Vilniaus medžiams

Memorabilia

Grožis

Ir vėl paveikslas iš Pirmojo pasaulinio karo. Pasąmonė veikia ar ką? Tam tikri (ir baisūs, ir gražūs) dalykai nesikeičia visuose karuose. Baisiausia, kai nesikeičia žmogaus veidas kare. Ir dar geografija, tarsi būtų karams amžinai pasmerktų žemių.

Prieš porą metų, per Kalėdas, jau buvo memorabilijose labai panaši nuotrauka. Vokiečių kario nufotografuota baltarusių kaimiečių šeima. Kūdikis lopšyje, varganas interjeras. Kažin kur tarp Ašmenos ir Pinsko, kiek tuomet siekė kaizerio batalionai. Fotografai čia visur rašė *Russland*. Galėtų būti ir mūsų pietrytinis pakraštys. Vokiečiai okupuotose rytų teritorijose visus vietinius gyventojus vadindavo *panje*. Turbūt nuo lenkiško kreipinio *panie*, nors kokie čia ponai. Nebent su ironija.

Kai lygini abi nuotraukas, ši daug sunkesnė. Skurdas žiaurus. Murzini vaikų veidukai, neskalbti drabužiai, patalynė, aprūkusios, apsilaupiusios sienos. Tai ne mūsų Rumšiškęs. Šventų paveikslų virš galvos irgi nėra. Medinės lovos sustumtos galais, visi čia miega vienas šalia kito, mažieji greičiausiai po du. Kažkur kampe stovi krosnis, gyvybės šaltinis. Ten kelios vištos, irgi šeimos nariai, namiškiai, dabar, dienos metu, išvartys į lauką pasikapstyti. Turbūt vasara. Bet ligų ir bado nuotraukoje nematyti. Nustebęs kūdikis lopšyje tiesia pirštelį į pakulinę lėlę. Panašų žvilgsnį šiandien pagautum per Krikšto sakramento apeigas.

Nežinia, kokiais keliais į šią pastogę užsuko vokiečių fotografas ir kas čia patraukė jo akį. Negi tokioje vietoje dar galėtum ką nors rekvizuoti ar apkrauti mokesčiais! O gal svetimąšalį domino *panje* buitį, kultūriniai savitumai? Suveikė užkariautojo pranašumas, mintys apie jo kariuomenės nešamą civilizaciją ir laimę? Gal užuojauta? Anų dienų liudininkė, rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, savo „Karo meto dienoraščio“ tomuose tiek ir tiek pripasakojusi apie vokiečių valdžios žiaurumus, plėšikavimą, žudynes Lietuvos provincijoje. „Jobo ži-

nios! Jobo žinios!“ – komentuoja ji pasibaisėjusi karo naujienas. Jautriai, geraširdei Puziniškio dvaro bajoraitei skaudėjo širdį dėl kiekvieno gyvo padaro kančių. Subūrė valstiečių vaikų mokyklėlę. Net į felčerių kursus buvo užsirašiusi karo pabaigoje.

Ne iš karto pastebiu, kad vaikų motinos skarelė juoda. Gedulo ženklas. Be abejo, ji – našlė. Ir paauglė mergaitė nuotraukos kampe su tamsia skara. Paprastai moterys ryšėdavo baltai, šviesiai. Anuomet tų dalykų griežtai paisyta. Taigi šių namų galva ir vaikų tėvas – karo auka. Galbūt vienas iš penkių milijonų Rusijos imperijos karių, žuvusių ar paimtų į nelaisvę iki 1917 metų. Aišku, kodėl ta nušiurusi siena ir baisus skurdas. Bet iš kur tada visą šį paveikslą persmelkusi šviesa, kurios negalėjo nepastebėti ir fotografas?

Tarp šios vasaros nedidelių, vietinio pobūdžio atradimų ar apreiškimų – pirmąsyk taip tikrai pamatytas mūsų nešiojamas Viešpaties paveikslas ir pranašumas. Žinoma, kad pirmiausia tai veidas, jis ir kalbant apie Dievą visada minimas kaip jo giliausia ir paslaptinčiausia tapatybės

dalis. Labiausiai trokštama išvysti. Bet pamačiusiam Dievo veidą gresia mirtis, ir dėl to jis nuolatos slepiamas, o savo ženklą ar parašą Dievas palieka kitur ir kitaip. Pavyzdžiui, vienam Senojo Testamento personažui – per išnarintą šlaunikaulį. Raišuodamas tas žmogus eina į tekančią saulę po naktinių imtynių su nepažįstamu vyriškiu ir mintyse duoda tai vietovei naują vardą *Penuel*, t. y. Dievo veidas, kurį pamatęs jis liko gyvas.

Moteris anądien prisėdo šalia zakristijoje ne dėl išpažinties ar kokių dvasinių reikalų, o tik perduoti linkėjimų ir pasipasakoti, gal kiek pasigirti savo gerais darbais. Klausaisi, dėkoji, pagiri. Nuširdžiai. Laiko turiu, kantrybės irgi. Pasakui kažin kas keičiasi, ir jau norėtum, kad moteriškė būtų kuo ilgiau. Stebiu jos šviesią vasarišką palaidinę iš kažkokios senoviškos medžiagos, tarytum mano vaikystės laikais. Jau nebejaunas stambus veidas. Sakytum, valstietiški broūžai. Raukšlės. Šiek tiek kosmetikos. Bet kažin kas be galo gražu ir šventa, ir visai nesvarbu, ką šneka lūpos. Sutvėrė į savo paveikslą ir panašumą, – praneša Biblija žmogaus sukūrimo istorijoje. Ir pakartos dar sykį. Užantspauduos. Žinoma, girdėta ir paties cituota daugybę kartų. Bet nemaniau, kad kada nors gausiu patirti tą pranešimą taip tiesiogiai ir be jokio pasirėngimo.

Nigra sum sed formosa, – kitados seminarijoje per lotynų kalbos paskaitą citavo mums dėstytojas Giesmių giesmę. Neatsimenu, kokia proga, gal dėl neįprastų būdvardžių. Esu tamsi, bet graži. Netikrinau, kaip dabar oficialiai išversta. Našlės moters veidas šioje nuotraukoje tokio grožio ir meilumo, kad nesunku suprasti anoniminių fotografo, kažin kur gūdžiame kaime, baisaus karo metais, išsitraukusį savo aparatą. Jei net stiklinis lęšis gali tai pagauti ir perduoti, ką tada kalbėti apie žmogų, apdovanotą ir akimis, ir širdimi, ir siela.

Leonidui Donskiui negalėjo neskaudėti

Tokį įspūdį susidariau perskaitęs jau po Leonido Donskio mirties išleistą paskutinę knygą, taip ir pavadintą – „Man skauda“. Artėjant septintosios mirties metinėms apie šią netikėtai anksti išėjusią, bet nepaprastai daug palikti spėjusių asmenybę išsamiai galėtų parašyti tik tas, kas nuosekliai sekė jo veiklą nuo laidos „Be pykčio“ laikų, perskaitė ne vieną knygą, dar geriau – jei pažinojo asmeniškai. Mano tekstas tegali būti į paskutinę jo knygą sufokusuotas kuklus *in memoriam* maestro, juolab kad kitaip kyla pavojus atkartoti kitų autorių jau išsakytas mintis. Knyga, kurioje išspausdinti 76 nuo 2010 m. iki paskutinio filosofo gyvenimo mėnesio publikuoti tekstai, bent iš dalies liudija šį turėjus itin plačią pasaulėžiūrą ir aprėpus daugybę domėjimosi bei kompetencijos sričių, kas net L. Donskį mažai pažinojusius verčia pripažinti, kad ji parašyta neeilinio plunksnos meistro ir proto. Tebūnie tai kuklus akmenukas vienam didžiausių XXI a. Lietuvos filosofų pagerbti.

Atsiminimai apie L. Donskį – dar švieži, ypač tarp jo bičiulių ir artimųjų. Nebuvau jo studentas, bet ir aš turiu kuklių prisiminimų iš gal trejeto atvirų paskaitų ir kalbų renginiuose, kuriuose teko laimė dalyvauti, kai studijavau Vytauto Didžiojo universitete (VDU). Įsimintiniausias susitikimas įvyko besibaigiant L. Donskio europarlamentario kadencijai, kai jis lankėsi VDU ir studentams pasakojo apie darbą Europos Parlamente. L. Donskio būta puikaus oratoriaus ir išmintingo kalbėtojo – kad ir kokia tema kalbėtų, jis visuomet rasdavo vietos aforizmomams, metaforoms, literatūros ir kino kontekstams, kiekviena jo vieša kalba buvo verta užrašyti. Nors savo erudicija nepiktinaudžiavo, jo tekstus suprasdavo ne tik filosofai, kaip rašo knygos epilogo autorius Audrius Ožalas. L. Donskis ne tik formaliai priklausė Europos Parlamento Žmogaus teisių pakomitečiui, bet ir garsėjo kaip nuolatos keliantis žmogaus teisių suvaržymų Kinijoje ir ypač okupuotame Tibete klausimą. Neretai bambame, kad dar visai neseniai vokiečiai, prancūzai, japonai ir pietų europiečiai buvo naivūs ir nuolaidūs Rusijos klausimu, tačiau ir patys ne per seniausiai iš pragmatinių, o gal ir naivių paskatų buvome labai užsidedę ekonominių ryšių su Kinija plėtote, kliedindčių dėl Kinijos lietuviškame politikoje ir verslo pasaulyje nemaža yra iki šiol. (Apie tai daugiau esu rašęs straipsnyje „Šis tas apie istorines santykių su Kinija žemumas, vertybes ir įsisenėjusią moralinę skolą“, *Šiaurės Atėnai*, 2022.II.4.)

Tuokart po L. Donskio paskaitos priėjau ir asmeniškai uždaviau porą klausimų. Pamenu, prisiartinęs nustebau, kad profesorius atrodė labai pavargęs ir sulysęs, – pagalvojau, negi taip gali nuvarginti veikla Europos Parlamente, kur įtemptas darbo pobūdis turėtų būti neatsiejamas ir nuo galimybių pasilepinti prabanga ir garbingų pareigų teikiama privilegijomis. Tas vaizdas darskiai išliko prieš akis, kai vieną rytą pasiekė žinia, kad filosofas sukniubo Vilniaus oro uoste, – tada ir jo kolegoms pripažino, kad profesorius visur kviesdavo kalbėti ar rašyti neleidami atsikvėpti – toks dažnai nepamainomas buvo. O minėto susitikimo metu man nedavė ramybės klausimas, kodėl į žmogaus teisių suvaržymus Kinijoje ir ypač Tibete vangiai reaguoja būtent tie politikai, kurie kovoja už svarbius lyčių lygybės, lytinių ar etninių mažumų teisių apsaugos klausimus (čia L. Donskis ir buvo viena iš išimčių – nes buvo pasisakęs abiem klausimais).

Apibendrinant mūsų trumpą pokalbį – L. Donskis tai įvardino žmogaus teisių aiškinimo selektyvumu. L. Donskio humanizmo esmė – žmogaus teisės yra universalija ir tuo klausimu negali būti dvejopų standartų. 2012 m. buvo pasirodęs jo straipsnis, kuriame jis labai nuosekliai grovė tiek mitą, kad žmogaus teisės yra Vakarų moralinė monopolija, tiek tikinimus, kad skirtingos tautos nusipelnė skirtingą žmogaus teisių standartų. Ir įžvelgė žalą, kurią sukeliama diskursas, kad iš žmogaus teisių „paketo“ galima išsirisinti tik patinkančias, o kitas išmesti (su šia takoskyra L. Donskiui teko susidurti Europos Parlamente, ne tik Lietuvoje). Jam turėjo būti skauda tokia žmogaus teisių ir laisvių gynėjais besiskelbiančių kolegų veidmainystė. L. Donskis, kurio gyslomis tekėjo ir lietuvių, ir litvakų kraujas, čia priešinosi abejingumo persmektos ir totalitarizmo siaubų nepamenančios postmodernybės formoms, dažnoms dogmatiškų intelektualų „Vakarų kritikų“ teorijose. Pats kilęs iš kadais pavertusių ir engtųjų, gynė autokratų pavertgū mažųjų teisę į laisvę. Taip teko garbės susipažinti su L. Donskiu kaip idealistu politiku ir aktyvistu.

L. Donskis buvo jautrus ir skaudžiai išgyveno blogio banalumą, jam ypač skaudėjo dėl Lietuvos ir Vakarų klystelių, nesuskalbėjimo, blogio „išsikerojimo“ žmoguje. Filosofo dvasią apnuogina jo paties įžvalga: „Mūsų jautrumas reaguoja į tai, kas tampa mūsų egzistenciniais atliepiniais.“ O L. Donskis anaipol nebuvo vien egzistenciniais klausimais susirūpinęs eruditas. Anaipol – už egzistencinę dramą jį, rodos, labiau jaudino žmogiškoji drama kritinėse situacijose. Jau nuo pat „Be pykčio“ laikų jis ėmėsi socialinio reformatoriaus vaidmens – mokė kalbėtis neniekinant oponento, išlaikant pagarbą.

Deja, taip ir neišmokome susikalbėti, dažniausiai pagarbiam diskutuoti nemokame ne tik su visai priešingai, bet ir

su vos kiek kitaip mąstančiais. Ypač prasta padėtis internetinių portalų komentarų skiltyse, kas ne kartą liūdino patį profesorių. Tokius komentarus jis vadindavo „minties ir kalbos kloaka“. Jis rasdavo laiko padiskutuoti po savo paties straipsniais socialiniuose tinkluose, tačiau ne visi rašinėtojai buvo linkę diskutuoti. Ir dabar užmetus akį į komentarus po straipsniais visuomenei jautriomis temomis bent jau mane apima pasišlykštėjimo, svetimos gėdos ir nuiludimo mišinys. Nes neapykanta ir blogis negali nejudinti. Apie blogio banalumą ir skvarbumą žmogaus sieloje L. Donskis rašė šitaip: „Blogis ir niekšybė – banalūs, bet kartu gilūs ir baisūs dalykai. [...] Banalu, kai tuo užsikrečia kiti. Baisu, kai tai ateina į tavo patį arba ką nors, kas tau artimas ir svarbus.“ Ir to blogio, būnant viešu asmeniu, tikiu, jam teko išvysti daug, būti liudininku proceso, kai žmogus, kurį pažįsti, iš lėto susižavi blogiu. O jei tai buvęs bičiulis ar bendražygis? Kartais tai gali būti „maži ir banalūs dalykai“, kurie „mus sugriauna“. Filosofui skaudėjo – ir dėl blogio pusėn nudreifavusių intelektualų, ir dėl pasislėpusių nuo mokslo šviesos pikty komentarų rašinėtojų. Tačiau net susidurdamas su priešiškais ir neapykantas kupiniais komentatoriais jis išlikdavo humanistu *par excellence*: nesimindavo skirstyti žmonių į „mes“ ir „jie“, tikėjo kiekvieno žmogaus vertingumu.

Skaitydamas knygą pasidaviau pagundai pasvarstyti, kaip L. Donskis būtų reagavęs į 2017–2023 m. realijas, dėl kurių šiame pasaulyje tapo neįtikėtinai ir kurių dalį jis spėjo apsvastyti, – į Donaldo Trampo prezidentavimą JAV, vis dėlto įvykusį „Brexitą“ (L. Donskis ir dažnas po „Brexitą“ bendravęs su britais nenorėjo su tuo susitaikyti), gaivališką „Šeimų maršą“ judėjimą ir jų sukeltą rimties trikdymą per tragišką Sausio 13-osios įvykių minėjimą, prezidento tylą vidaus politikos klausimais, kai kurių iškilų politikų labai neiškilią poziciją santykių su Kinija ir Taivano klausimu, daugelio pasaulio valstybių nepripažįstamo Baltarusijos vadovo Aliaksandro Lukašenkos užgniaužtą laisvės gurkšnį Baltarusijoje, perrinktą Rusijai prielankų jo namais tapusio miesto merą ir galų gale atvirą Rusijos agresiją prieš visą Ukrainą ir didesnės dalies rusų dažniausiai nebylų pritarimą šiai beprotybei arba visiškai abejingumą, prisidėjusius prie Maskvos režimo dar didesnio subrutalėjimo ir pilietiškausių rusų susodinimo į kalėjimus. Keista gadynė.

Kita vertus, racionaliai samprotaujant, reikėtų pasakyti, kad dabartiniais laikais beprotybės anaipol nėra daugiau nei laikais, lemtais L. Donskiui gyventi (net jei kiekviena epocha turi savų slogių beprotybės formų). Kad ir kiek būtų tamsos, rasti analogijų tarp Lietuvos ir Rusijos visuomenių jei ne po 2014 m., tai bent po 2022 m. vargiai begalėtume. L. Donskis bent dviejuose publicistiniuose tekstuose, rašytuose iki 2013 m., dėl mūsų tuometės provincialios biurokratinės politikos mūsų visuomenė buvo taikliai pavadinęs Mažąją Rusiją. Nors nūdien provincialumas ir ypač biurokratizmas dar nėra išgyvendinti, turime pripažinti – mastai smarkiai susitraukę. Daug pokyčių į gera – net pasaulio mastu, daugelio nuostabai, jaučiamės laiminga tauta. Juk jis iškeliavo nesulaukęs laikų, kai bus pradėta kovoti su anonimais komentarais, nors juos pakeis išaugęs internetinių trolių skaičius ir neišgyvendinta komentarų kakofonija. Kai Vilnius taps baltarusių politinių išeivių telkimosi vieta. Kai Berlynas (tiesa, Vokietijos prezidentas Frankas-Walteris Steinmeieris dar prieš kelerius metus, būdamas diplomatinės vadovu, į Baltijos šalis ir Lenkiją žvelgė iš aukšto ir net diplomatiškasis L. Donskis buvo pasvertai jį pavadinęs šrioderistu), Paryžius ir Vilnius prabils unisonu Rusijos klausimu, o Lietuvos užsienio politika bus transatlantinių sąjungininkų giriama už principingumą ir drąsą. Kai lietuviai parodys mokantys susitelkti ir atjausti kaimyną, kurio „klėtis dega“, – karu Ukrainoje akivaizdoje tiek valdžia, tiek eiliniai žmonės visomis išgalėmis rems ukrainiečių kovą prieš okupantą. Kai Lietuva ekonominiiais rodikliais beveik prisivys ES vidurkį. Kai Vilniuje vyks NATO viršūnių susitikimas (tiesa, nelabai sėkmingas, bet ir juo bent dalinai grąžinsime istorinę skolą Švedijai prisidėdami prie jos prisijungimo prie šio gynybinio bloko). Kai pagaliau bus pripažinta, nepaisant vis dar paplitusios Vakarų Europos senbuvių Rytų ir Vidurio Europos šalims rodomos nepagarbos (į tai dėmesį buvo atkreipęs L. Donskis), kad būtent mes, turintys geležinės uždangos patirties, buvome pastabesni ir reikėjo mūsų labiau klausyti Rusijos klausimu.

Neužakęs vakuumas

Tuoj bus septyneri metai, kai tarp mūsų nebėra L. Donskio. Ir jo labai trūksta. Tiek dėl to, kad ir jam skaudėjo dėl niekšybės triumfo, tiek dėl to, kad tokios antros asmenybės Lietuvoje nebus. Nors L. Donskis buvo visos Lietuvos ir iš dalies Europos filosofas (nes buvo nuoseklus ir nefasadinis Europos patriotas, net jei buvo labiau žinomas tik rumunams, saujelei Rusijos demokratų ir tiems, kurie jo kadencijos metais domėjosi europine politika), o kai kurie jo raštai net yra pasiekę Pietų Korėją, man jo labiausiai trūks

Kaune, kuris taip organiškai buvo suaugęs su mano *alma mater*. Belieka pasidžiaugti, kad dažnam XXI a. lietuviui jį pavyko vienaip ar kitaip pažinti, kad profesorius spėjo daug parašyti ir pasakyti. Štai visai neseniai ginčijantis dėl iškilus lietuvių poeto Justino Marcinkevičiaus paminklo Vilniuje buvo naujai surastas interviu su L. Donskiu, kuriame profesorius buvo logiškai išdėstęs savo požiūrį. Taip pat ir knygą skaitant kartais atrodo, kad tai tarytum parašyta šiomis dienomis – kas liudija fenomenalų autoriaus įžvalgumą.

Štai keletas punktų, kuriais socialinės kritikos bei komentarų viešojoje erdvėje pasigendu labiausiai ir kurie itin rūpėjo profesoriumi L. Donskiui:

1. Atgrasių modernybės formų kritika. Nors dalintis intymiausiasiais dalykais internete ir troškimas vieniems apie kitus viską žinoti – vystantis informacinėms technologijoms tai kelia iššūkius duomenų privatumui ir prielaidas blogiausiems scenarijams, kaip iš britų distopinio televizijos serialo „Juodasis veidrodis“. Galbūt norėdama viso to išvengti visuomenė turėtų atsisakyti žinoti viską apie visus. Kaip rašė L. Donskis, gerbiant žmogų privalu nubrėžti ribą, už kurios turėtume nebesidomėti.

2. Kovido pandemija išryškino mūsų visuomenės nemažos dalies polinkį į sąmokslų teorijas. L. Donskis teisingai būtų pakartojęs, kad tikrovės pojūčio nebuvimas kyla ne tiek iš visuomenės įgūdžių tikrinti informaciją, kiek iš vis dar suardytų žmonių ryšių, noro konstruoti paralelines tikroves. Kiek dar laiko reikės tam, kad visuomenė išmoktų gyventi ir domėtis tikrove, pripažindama ir įsisąmonindama šiosios dvilypumą?

3. L. Donskis labai kritikavo besielę aukštųjų mokyklų reformą, universitetų krepšelizaciją ir sutankinimą, pasisakė už asmenybę ugdančią, o ne darbo jėgos fabriko funkcijas atliekančią aukštojo mokslo sistemą. Aukštojo mokslo klausimu viešojoje erdvėje lyg ir įsivyravo tylą.

4. Nuosekli ir todėl adekvati Rusijos valstybės ir visuomenės kritika. Čia mums kyla pagunda išjuokti suzombėjusius ir / arba viskam abejingus rusus. Kad ir kaip magiška – vadinti visus okupantų rusų karius orkais yra primityvu, taip nužmoginama ir suprimityvinama blogio drama. Viešojoje erdvėje Rusijos karo metu veikiausiai atrodytų kiek kitaip, – pasak L. Donskio, „smurtui ir cinizmui“ kultūra netrukdo, – labai sunku rusus, tarp kurių būta ir yra daug itin šviesių protų, net jei dažnai jie nebuvo ir nėra panaudojami geriems tikslams, prilyginti J. R. R. Tolkieno fantastiniuose romanuose aprašyti brutaliai orkų rasei. Tai galbūt ir yra didysis rusų tautos tragizmas, kurio nei mes, norintys nutraukti visus saitus su rusų kultūra, nei juolab dauguma rusų nėra įsisąmoninę.

5. L. Donskis turėjo daug vizijų, kokia turėtų būti miestų plėtra. Viešojoje erdvėje turėtų būti daugiau kokybiškų diskusijų apie trinkelizaciją, miestų kovą prieš brandžius medžius, žalius plotus, netvარიą daugelio naujų mikrorajonų plėtrą, kai kurių politinių veikėjų sėjama baimė darnaus judumo klausimu.

Įdomus atradimas knygoje man ir turbūt ne tik man – kad L. Donskis buvo aistringas futbolo mėgėjas – grynas Albert'o Camus sielos bičiulis! Atskirų ovacijų nusipelnė meistriškai aprašyti devynių politikų portretai, kuriuos buvau skaitęs anksčiau, bet buvo proga prisiminti.

Netikėti pėdsakai Klaipėdoje ir optimizmo liepsnelė

Dar vienas netikėto susitikimo epizodas – pernai Klaipėdoje važiuodamas miesto autobusu išgirdau stoteles pristančio L. Donskio balsą. Turbūt nedažnas klaipėdiecis žino, kad L. Donskio balsas išsaugotas viešajame transporte – 2008 m. viešojo įstaiga „Klaipėdos keleivinis transportas“ buvo pasirinkusi L. Donskį kaip vieną to meto žymiausių klaipėdiečių būti stotelių pranešėju. Paskui ilgą laiką L. Donskio įgarsintas įrašas nebuvo naudojamas, kol 2022 m., rodos, grąžintas į kelis maršrutus. O, kad girdimas balsas suveiktų ne tik kaip informacija apie maršrutą! Kad bent nesąmoningai primintų mums, kaip diskutuoti be pykčio.

Pabaigoje – aktuali citata apie blogį: „Optimizmas [...] yra tikėjimas, jog blogis yra laikinas ir nelaimi prieš žmoniškumą (o jei laimi – tai neilgam).“ Tačiau kol šis optimizmas pasiteisins, negali neskaudėti aplink matant tiek daug niekšybės ar tiesiog kvailumo. Ir L. Donskiui, žmones mylėjusiam jautriam ir atviram humanistui ir istoriniam optimistui („viskas kada nors bus gerai – tik to nesulauksiu“), visa tai matant negalėjo neskaudėti. Prie istorinių optimistų deduos ir aš, nors ir pripažįstu, kad Šekspyro 66 sonetas („Mirties šaukiasi širdžia nukamuota, – / Aš pavargau žiūrėti, kaip Menkysta / Ant karžygio lavono kelia puotą, [...] // Kaip pataikauja Gėris nebylus / Išpuikusios Niekšybės despotijai...“, vertė Aleksys Churginas) vis dar lieka aktualus (tuo Šekspyras ir unikalus, kad sukūrė visą laiką tikslantį sonetą).

Vienatvė tarp atspindžių ir šešėlių: fotografės Vivian Maier autoportretai

Ką reiškia būti vienam, o ką reiškia – vienišam? Vidurvarsių pasirodžiusioje Olivios Laing knygoje „Vienišas miestas“ (išleido leidykla „Kitos knygos“, iš anglų kalbos vertė Ieva Venskevičiūtė) pasakojama apie gyvenimą ir kūrybą milijoniniame mieste, su atida ir jautrumu autorė apžvelgia šią dieną žymių vyrų menininkų gyvenimą nerimastingajame XX a. antrosios pusės Niujorke. Tuo pačiu laiku po Čikagos gatves vaikštinėjo ir Vivian Maier, apie kurios egzistavimą ir darbus meno pasaulis sužinojo jau gerokai po jos mirties. Iki tol nepastebėta moteris paliko tūkstančius negatyvų, kuriuos galima vadinti ne per distanciją sukurtais pasakojimais apie vienatvę, bet veikiau vienatvės liudijimais, kurių centre dalyvauja pati fotografė.

Su Maier kūryba susidūriau gan atsitiktinai – jos gatvės fotografijos buvo paplitusios po socialinį tinklą „Tumblr“, o pažintį pratęsti netrukau „Skalvijos“ kino centre, kur mano paaugliškos akys rijo dokumentinį filmą, pasakojantį, kaip po fotografės mirties buvo atrasta virš 100 tūkst. kadru kolekcija. Šiandien tos pačios, tik gerokai daugiau patyrusios akys negali atsistebėti, kaip Maier darbai išliko tokie pat aktualūs ir artimi. Iki šiol neatsižaviu, kaip fotografė, rodos, nedrąsiu, bet empatišku žvilgsniu fiksavo Amerikos didmiesčių kasdienybę. Žaisdama su kompozicija, bet smalsiai išsaugodama pastebėtas žmonių nuotaikas ir situacijas, Vivian fiksavo pokario miesto skurdą, įvairaus amžiaus praėivius, paskendusius miesto rutinoje, įspūdių kupiną vaikystę gatvėje, to meto parduotuvų vitrinas bei prekystalius ir galiausiai save, nuolatos besikeičiančią visa ko sukuryje.

Iš visų Maier kūrinių renkuosi analizuoti jos autoportretus. Pats autoportreto žanras yra intymus, atskleidžiantis tai, kaip kūrėja mato save pačią ir aplinkinį pasaulį. Šiuose Maier darbuose žaismingai atsispindi jos dvigubas gyvenimas – aplinkiniams žinoma kaip gan uždaro būdo vaikų auklė, autoportretuose ji atsiskleidžia kaip skrupulinga, detalėms atidi gatvės fotografė, per veidrodžius, vitrinų langų atspindžius ir net šešėlius bandanti konstruoti savo, kaip menininkės, tapatybę. Šiose fotografijose ji kuria save kaip smalsią tyrinėtoją, į pasaulį ir save žvelgiančią labai švelniai, norinčią pažinti bei užfiksuoti tai, kas neišvengiamai be perstojo kinta. Maier autoportretuose per jos santykį su aplinka išryškėja individualumas, orus vienišumas ar net veikiau savarankiškumas. Įdomu šiuos autoportretus patyrinėti kaip fotografės kūrybos dalį ir turint omenyje populiarų šiuolaikinį asmenukės žanrą, kuris Maier autoportretams toli gražu neprilygsta.

Per visą kūrybinį laikotarpį fotografė fiksavo tiek praėivių, tiek savo portretus – pastarųjų užfiksuota daugiau kaip 90. Ji nors autoportretas iš pažiūros gali atrodyti kaip gan narcisistiškas, vien pačia kūrėja suinteresuotas žanras, visame Maier fotografijų kontekste autoportretai pasirodo kaip heidegeriškas savo santykio su pasauliu ir kitais žmonėmis fiksavimas. Šiose nuotraukose atsiskleidžia tai, kad būdama auklė ji nuolatos leido laiką tarp žmonių, bet ne su jais – ji niekada nebuvo to sociumo dalimi, o jos vidiniai išgyvenimai bei kūrybinis polėkis taip ir liko nepastebėti. „Ji buvo arti žmonių, bet nebuvo su jais susisaisčiusi.“¹ Jos darbuose dominuoja miesto motyvai, gamta įsiterpia tik retkarčiais. Mano atrinktose fotografijose į akis krinta šaltos medžiagos: metalas, stiklas, kartais ir plastikas. Fiksodama tai, kas savo esme yra miestas – tvirtas ir nepajudinamas, griežtas ir konkretus, apimantis daugybę žmonių ir jų skirtingas tapatybes, – šiose faktūrose ir jų atspindinčiame paviršiuje Maier atranda erdves savęs kaip fotografės savirefleksijai.

Maier fiksuoja save kaip nuolatos kintančią ir laikiną. Atsispindinčią parduotuvų ar kavinių vitrinose taip švelniai, kad neretai sunku atskirti atspindį nuo pirminio vaizdo. Veidrodžiai ir juos imituojantys paviršiai, tokie kaip automobilio ratlankis ar sunkvežimio šaldytuvo durys, tampa fotografę reprezentuojančiais paviršiais, ją *matančiais* objektais – Maier siluetai tiesūs, lengvai pakumpe, kartais net pozuojantys, bet kartu neretai išsiplėtę, švelniai susisukę ir kiek mažiau atpažįstami ar net daugybę kartų sumažinti ir padauginoti po skirtingus veidrodžius. Kartu Maier įamžina ir ją visur lydincią antrininkę – šešėlinę Maier. Jos neryškus, vientisas siluetais pakyla virš gatvės, aukštu virš parduotuvės, kartu su gatvės žibintu, turėklais ir stogu; štai ji sukumpusi ir su šešėlyje paskendusiu fotoaparatu, lyg kūno dalimi.

Taigi, Maier save vaizduoja kaip matomą – ne žmonių, kuriuos ji fiksuoja, bet miesto, kuriame ji atsispindi. Ne fotografę visagalę kūrėją, nepanaikinamą ir nepajudinamą, bet veikiau kaip aplinkinių nepastebimą žmogų, kurio buvimą patvirtina miesto aplinka. Miestas padeda Maier tapti visa ko stebėtoja, norinčia suvokti savo pačios vaidmenį pasaulyje greta kitų. Vaikščiodama ir fiksodama savo atvaizdus gatvėse, ji išlieka ištikima gatvės fotografijos žanrui: jos atspindžiai įsispraudžia į spontaniškai pastebėtus objektus, kartu užfiksuojama ir tai, kas vyksta šalia ar „užnugary“. Taip eksperimentuodama, ji bando rasti savo vietą ir kur-

ti savo, kaip moters fotografės, tapatybę. Toliau bandysiu paanalizuoti kelias nuotraukas: neįrėminto bei įrėminto atspindžių ir šešėlinių autoportretus.

Turbūt žinomiausias fotografės autoportretas, kuriame ji save fiksuoja stambiu planu. Kompoziciškai Maier ir jos laikoma kamera yra centre. Rodos, ji stovi arba prieš prastos kokybės veidrodį, kuris sukuria papildomus, neryškius atspindžius, arba priešais vitrininį langą, už kurio yra veidrodis. Ši nuotrauka išsiskiria iš daugumos jos autoportretų tuo, kad sunku suprasti ir įvardinti atspindžio šaltinį, o ir pats atspindys neįrėmintas. Įprastai fotografės darbuose įrėminimas tampa akivaizdžia riba tarp jos ir pasaulio, tačiau šioje nuotraukoje nėra skirties tarp kūrėjos asmeninės erdvės ir tikrojo pasaulio iš už atspindžio. Čia jos atvaizdas panašaus dydžio kaip ir užnugaryje esančių pastatų, ji tampa kone lygiavertė miestui, o su fotoaparatu – didesnė už stebimą praėivį. Tad pati fotografija yra ryžtingas teiginys apie jos santykį su miestu (ir fotoaparatu). Nežymūs atsikartojantys fotografės kontūrai, išsikišantys už kūno atvaizdo, kuris nuotraukoje ryškiausias, smelkiasi į aplinką. Atrodo, kad Maier palaipsniui atsiduoda miesto kraštovaizdžiui.

Rodod, nuotraukos kairėje už fotografės esantis pastatas šiek tiek juda. Tačiau to nesinori vadinti naratyvumu siaurąja prasme, pasakojimu apie judantį namą. Veikiau šis vaizdo susiliejimas galėtų reikšti potencialų kismą, kuris įgaunamas pakeičiant perspektyvą, t. y. žvelgiant į aplinką ne tiesiogiai, o per tokius objektus kaip veidrodis ar stiklas. Pasak Marios Giulio Dondero², nuotraukose dalies atvaizdo lokalus susiliejimas sietinas su fotografuojamojo – šiuo atveju dinamiško miesto – iniciatyva. Vivian fotografijose tai leidžia matyti miesto atspindžius, pastatus ir kitus objektus kaip proaktyvius dalyvius. Taip pat galima galvoti apie atspindį kaip pagalbinę priemonę sumažinti fokusą, kad visa užnugary nebeatrodytų taip svarbu. Bet vien buvimas nefokusuotam nublanksta prieš tai, kas dėl savo mastelio reikalauja detalesnio žvilgsnio iš kairės į dešinę: pustuštė metalinė šiukšliadėžė, gatvėje stovintys automobiliai, ne per perėją einantis juodaodis vyriškis su šviesiu kombinezonu, likusi gatvės dalis. Atrodo, nieko neįprasto, tačiau čia svarbus pačios fotografės santykis su praėiviu. Todėl vertėtų pakalbėti apie Maier žvilgsnį.

Moteris laiko fotoaparata „Rolleiflex“, kurio vaizdo ieškiklis yra gan platus, įtaisytas prietaiso viršuje. Tokia techninė specifika atlaisvina veidą ir akis nuo aparato, tad Maier gali jį laikyti maždaug ties krūtine ir fiksuoti kitokią perspektyvą, fotografuoti ne taip akivaizdžiai. Tokia fotoaparato pozicija leidžia pamatyti ir pačios fotografės žvilgsnį, kuris nukreiptas ne tiesiai į objektyvą, bet veikiau į save pačią. Turbūt prieš fotografuodama ji susidėliojo kompoziciją ir per atspindį (o gal net veikiau per fotoaparato ieškiklį) stebėdama laukė, kada vyriškis užnugary ateis iki tinkamos vietos. Priartėjęs tinkamai akimirkai, jai beliko pakelti akis į savo atspindį, taip sudarant įspūdį, jog fiksuoja ir tokiu būdu reflektuoja save. Šioje nuotraukoje Maier save įamžina kaip vienišą, tikslingai veikti išmokusią ir savo amata puikiai išmanančią fotografę, kuri kartu yra ir savotiška šnipė – mokanti neišsuduoti ir likti nepastebėta.

Šnipinėjimo motyvas atsiskleidžia ir kitose Maier fotografijose; mano akimis, jis be galo juokingas ir genialus, nes taip šamokslu bendrininku paverčiamas ir nuotraukos žiūrovas. Prisdengdama noru neva įamžinti save ir savo atspindį – atlikti kažką tariamai egocentriško – ji pasalūniškai fiksuoja aplinką, taip neidama į konfrontaciją su fotografuojamaisiais, išlaikydama nuotolį. Ši distancija kartu yra ir priežastis, ir pasekmė specifinio Vivian santykio su kitais žmonėmis mieste. Tam iliustruoti tinka kita nuotrauka, kurią norėčiau aptarti.

Ši fotografija, lyginant su pateikta prieš tai, yra gerokai kompleksiškesnė vien dėl to, kad prireikia laiko suprasti, jog mūsų matomas bendras vaizdas yra neįrėmintas atspindys (matomas tik nesufokusuotas dešinys veidrodžio kraštas nuotraukos dešiniame šone). Dvi pasiturinčios damos žvelgia į apatinio trikotažo vitriną net neįtardamos, kad yra fiksuojamos už jas gerokai mažiau pasiturinčios moters, stovinčios visiškai gatvės kampe, nugara į jas. Šioje situacijoje atsiranda netgi tam tikros galios dinamikos – socioekonominis pranašumas nublanksta prieš žmogų, kurio rankose yra objektyvas. Kaip tikra įgudusi šnipė, Maier žaidžia atspindžiais ir leidžia sau gerokai intymesnę kadra. Ji negali ilgai delsti, todėl žvelgia į vaizdo ieškiklį – taip ji atidžiai bando sukontroliuoti būsimą kadra. Tad šioje nuotraukoje ryški intymumo tema, taip pat sklaidžiasi stebinio (apatinio trikotažo parduotuvės vitrinose), stebimojo (dviejų damų) ir stebiniojo (fotografės) santykis.

Įdomu tai, kad vienas prieš kitą esantys veidrodžiai suteikia dešiniam fotografijos kraštui gerokai didesnio gylio nei kairiajam. Dėl šios atspindžių sukuriama iliuzija – *mise en abyme* – atrodo, kad dešiniame krašte esama kažkokių karkaso, kiauro rėmo, pro kurį matosi tolimesnis gatvės vaizdas. Bet atidžiau įsižiūrėję suprantame, kad tai tik iliuzija, vizualinis žaismas, kurio „kaltininkė“ yra Maier. Vivian proporcijos gerokai didesnės nei stebimųjų damų, todėl galime suprasti, kad ji arčiau veidrodžio. Kartu toks dydžio santykis patvirtina fotografės kaip situaciją kontroliuojančios moters įvaizdį.

Ši nuotrauka įdomi tuo, kad joje Maier dosniai atskleidžia savo triukus – iliuzionistė, išduodanti savo pasirodymo paslaptį, magiją ir tikėjimo klausimą perkurdama į racionaliai paaiškinamą galvosikį. Tačiau visa atskleidžiama tik žiūrovui, o ji būdama viena savo veidrodžių karalystėje toliau stebi visus kitus, likusius gatvėje už fikcijos ribų. Tokia perspektyva suteikia jai daug daugiau galios, nei kad ji būtų ne priešais veidrodį ar juolab be fotoaparato. Galima svarsyti apie Vivian pasirenkamas erdves kaip Foucault heterotopijas³. Dėl fotoaparato ir paties miesto Maier atranda iliuzijų persmelktas erdves, kurios šalia esančias paverčia dar didesnėmis iliuzijomis, – taip miesto atspindžiai kaip tokie tampa žvilgsnio sklaidos ir jo perkūrimo terpėmis.

Todėl šioje nuotraukoje svarbu atkreipti dėmesį į liniją, kuri perskiria atvaizdą perpus ir atskiria Vivian nuo vykimo kairėje. Dešinėje esantis nefokusuotas veidrodžio kraštas ir viršuje bei apačioje kaip atspindžio priešprieša pasirodantys baltos sienos kontūrai tampa savotišku fotografės rėmu (jis netgi primena „Polaroid“ nuotrauką). Fotografė įrėminama kartu su fotografuojama situacija taip, kad moteris atsikartotų vienasį, o Vivian atsispindi apytikriai 3–4 kartus. Dėl *mise en abyme* dar labiau vizualiai įtvirtinama auklės vienatvė; atskirtis ir individualumas šioje nuotraukoje Maier yra būtina sąlyga įgyvendinti kadra tokį, koks jis yra. Būdama viena, ji nėra absoliučiai vieniša – ją lydi daugybė jos pačios atspindžių. Kadangi atspindžius fiksuoja tik Vivian ir jos kamera, ji gali išlikti nepastebėta ne tik dėl to, kad nelabai kas turi laiko kreipti dėmesį į vaikų auklę su fotoaparatu, bet ir dėl to, kad ji gali atsitraukti nuo veiksmo, nuo minios. Ši distancija šiek tiek uždaresnėje erdvėje leidžia pasislėpti ir nekludomai stebėti aplinkinę visų kitų gyvenamąją erdvę.

Taip įtvirtinamas ir noras reflektuoti save per santykį su aplinka. Šiame įgalinančiame nuotolyje gali slypėti prieštariniga nuostata, kad žmogus gali jaustis ar ir būti kitų nematomas bei vienišas, net jei yra apsuptas žmonių. Tam tikra prasme kamera ir miesto atspindžiai yra ta pati heterotopinė erdvė pačiai Vivian – ne tik įgalinanti ją ir jos žvilgsnį, bet ir iš tikrųjų apgaunanti bei izoliuojanti ją pačią. Susikurdama distancija ir žaisdama su savo pačios atspindžiais miesto paviršiuose, ji

savotiškai užsiima savigalba – ji ne viena ir ne vieniša, bet jos daug ir tame daugyje ji atranda savo pačios kompaniją. Tad jos savirefleksija uždara, kone savipakankama.

Galiausiai norisi pristatyti šešėlinę Maier – neatsiejamą šios subtilios fotografės ir miesto stebėtojos tapatybės dalį. Nors iš pirmo žvilgsnio šioje nuotraukoje nėra pasakojimo, tai gan dinamiškas kadras, malonus galvosūkis akims. Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad čia taip pat esama linijos, kuri perskiria fotografiją į dvi dalis, – tai arčiau fotografės esančio namo kampas. Pasirinktas fotografavimo rakursas suremia pastatus vieną su kitu, tačiau masteliai puikiai išduoda jų nuotolį nuo Maier. Langu išsidėstymas, sienų bei stogo įstrižumas suteikia stiprioms ir iš pažiūros plokščioms namų konstrukcijoms gylio. Tik, rodos, laiptai į metro platformą ir šalia riedantys automobiliai įsispraudžia į miesto stabilumą.

Nors kompoziciškai Maier yra dešiniame apatiniame fotografijos kampe, iš tikrųjų ji yra miesto centre, virš kitų. Fizinis fotografės pavidalas, kurio šioje fotografijoje nematome, bet numanome esant, yra ant metro platformos – virš vairuotojų ir virš žmonių, esančių po laiptais ar jais lipančių. O jos šešėlinis pavidalas yra greta jų, kone tame pačiame lygmenyje. Jos šešėlinė antrininkė gerokai didesnė ir fiksuojama kaip integrali platformos, turėklų, stogelio ir žibinto dalis. Kaip ir dauguma šešėlių, ji iš kitų perspektyvos neturėtų būti pastebima, bet šioje fotografijoje šešėlinė Vivian yra tiek pačios fotografės, tiek paties miesto visavertė dalis. Moters siluetas išlieka jos pačios tapatybės postulatu, šioje fotografijoje ji – šiek tiek susisukusi, arti prie savęs fotoaparatai laikanti – perima miesto faktūrų ypatybes. Chameleoniškai ji perima plytų, lango atbrailos, stiklo ir už lango esančių žaliųjų medžiagiškumą, formas.

Ši nuotrauka turi keisto šiltumo ir savotiško nerimastingumo. Viena vertus, nesunku jausti švelniai krentančią saulės šviesą ir matyti neaštrius šešėlius, kurie ant griežtų pastatų linijų sukuria dinamišką jautriai prisiliečiančio laikiškumo įspūdį. Kita vertus, net ir šiltas, dienos ritmui pavaldus Maier siluetas išlieka paslaptingas ir net šiek tiek baugus. Ilgus metus gyvenusi nematoma, visuomenės šešėlyje, šiame atvaizde auklė atsiskleidžia ne tik kaip nepastebima, bet ir kaip šiek tiek linkusi į didybės maniją, troškimą būti „virš“. Vivian antrininkė fotografijoje įkūnija jos kaip fotografės ambiciją įamžinti tai, kas nuolatos kinta ir kas yra laikina. Fiksuodama savo šešėlinę antrininkę, Maier nori įamžinti ir save pačią – mirtingą, su fotoaparatu, kaip nematomu kūno organu, galinčią kontroliuoti (išcentruoti ir bent šiek tiek surežisuoti) pasaulį, kuriame gyvena. Neryškus šešėlis – tai jos kaip sunkiai pastebimos arba net nesureikšminamos auklės su kamera simbolis. Fotoaparatas tapęs tokia integralia jos gyvenimo dalimi, kad net nepastebimas.

Taigi, stebėdama visa per atstumą, pati būdama nepastebima, Maier ne tik išlaiko situacijos kontrolę, bet ir kontroliuoja tai, ką Dondero vadina paslaptimis, šitaip užimdama dominuojančią poziciją žvilgsnių hierarchijoje. Kita vertus, Maier paprasčiausiai fiksuoja save laikinėje situacijoje, specifiniame miesto cikliškume. Rodos, vientisas jos ir metro platformos metamas šešėlis savotiškai sujungia du vienas nuo kito nutolusius pastatus. Taip jos būtis metaforiškai įgauna tarpininkavimo tarp „čia ir dabar“ bei „ten ir tada“ statusą. Šitoks rakursas leidžia jai kaip nuolatos kintančiai, šešėliškai tapatybei „paskęsti“ tarp tvirtų, bet ir dinamiškų miesto konstrukcijų, tarsi pati urbanistinė aplinka suteiktų jai galios. Atsitraukusi (ir atitraukta) nuo pasaulio ten apačioje kairėje, šia fotografija Maier galėtų teigti: „Mirtinga ir laikiška, aš padedama miesto pasirenku distanciją, kad galėčiau reflektuoti save santykyje su pasauliu ir įamžinti tai, ko netrukus galbūt nebebus.“

Taigi, iš šių analizuotų fotografijų galima svarstyti apie tam tikrą Maier esaties kūrimą ir konstitavimą per atspindžius ir šešėlius. Tai būtų galima įvardinti kaip savotišką „Maier autoportreto sistemą“, kurioje yra keli buvimo būdai: neįremitas atspindys, įremitas atspindys ir šešėlinis atvaizdas. Atspindžius fotografijoje (ir ne tik) įprasta laikyti tapačiais kūnui, o šešėliai matomi kaip kažkas kita. Tačiau šiuose nagrinėtuose pavyzdžiuose Vivian atspindžius pasitelkia siekdama ne tik parodyti tikrovę, bet ir dar labiau išryškinti ir amplifikuoti, o

šešėliai naudojami kaip būdas išreikšti vidinius išgyvenimus, kurie pasirodo kaip kažkas kita santykyje su tikroju – ne šešėliniu – fotografės pavidalu.

Remiantis Dondero esaties atvaizduose teorija, Maier autoportretuose labiausiai išryškėja potencialumas, virtualumas ir aktualumas⁴, realumo fotografės darbuose nelabai yra, nes ji renkasi medijuotą autoportretų kūrimą ir savirefleksiją per aplinkos paviršius. Šioji prieiga leidžia kalbėti apie skirtingus galimus savęs reprezentacijos lygmenis Maier kūryboje. Trumpai apibendrinant, potencialumu laikytini tam tikri elementai, kurie stebėtojui gali suteikti kažką daugiau nei tai, ką siūlo pats atvaizdas, – tai figūros, kurios galėtų būti reikšmingai išplėtos kituose atvaizduose ar už kadro ribų. Virtualumas liudija tai, ko atvaizde nėra, tačiau ko akivaizdžiai trūksta. Aktualizuotomis figūromis laikoma tai, kas aiškiai matoma paviršiniame lygmenyje, tačiau neturi konkrečios substancijos. Tai gali būti įvairios abstrakčios ar savo pavidalą praradusios figūros.

Pirmojoje fotografijoje, kurią vertėtų įvardinti kaip neįremitą atspindį, vaizduojamos tiek aktualios, tiek potencialios figūros. Į tai nurodo tarpusavyje besiliejęs ir vienas kitą uždengiantys Vivian ir miesto atspindžiai, kurių atpažįstamumas yra šiek tiek problemiškas. Aktualumą išreiškia tai, kad fotografė ir ją supantys pastatai pavaizduoti kaitos ir savotiško nykimo procese. Potencialumas šioje nuotraukoje atsiskleidžia per Vivian žvilgsnį, nes ji, kaip stebėtoja, žvelgianti ir fiksuojanti save atspindyje, vis dėlto tikisi kažko mums plika akimi nematomo ir todėl netikėto. Antroji fotografija išreiškia tiek virtualią, tiek aktualią esatį, nes joje atvaizduojamas ir fotografavimo, stebėjimo paslapčia aktas, ir dėl *mise en abyme* sukuriama optinė iliuzija, kuri Maier atspindžių daugį leidžia interpretuoti dviprasmiškai: tiek kaip pasaulio stebėjimo ir savirefleksijos akta, tiek kaip gan nestabilią tapatybę bandančios konstruoti fotografės portretą, siekiantį pateisinti savo vienišumą. Trečioji fotografija vaizduoja esatį tarp potencialumo ir virtualumo. Joje potencialiomis laikytinos nematomos, bet numanomos šešėlius metančios figūros, kaip pačios Vivian fizinis pavidalas ar tik dalinai atvaizduota metro platforma. Virtualumas šioje nuotraukoje atsiskleidžia per tai, kad vis dėlto tai pačios Maier šešėlis, atspindintis veikiau jos vidinę būseną, bet nenusakantis to, ką aplinkiniai gali pamatyti ir apčiuopti. Analizuoti nuotraukų pavyzdžiai nurodo, kad Vivian pasitelkia autoportretus kaip sąveikos su aplinka praktiką. Tai suprasti padeda Jurijaus Lotmano poetinės autokomunikacijos modelis⁵, nes fotografė, fiksuodama save miesto aplinkoje (ir išsaugodama šias fotografijas paslapyje), kreipiasi būtent į save. Miesto atspindžiai ir tekstūros veikia labiau kaip medija, kuri medijuoja Maier sau pačiai siunčiamą žinią. Svarbu pažymėti ir tai, kad tie patys atspindintys ir šešėlius kuriantys paviršiai įgalina fotografę jaustis pastebėtą paties miesto. Tad nors nuotraukose esantys žmonės nemato auklės su fotoaparatu ir nežino esantys jos stebimi, Maier savo darbuose fiksuoja sociumą, kuriam nesijaučia priklausanti, ir save, matomą tiek pačios objektyvo, tiek ją supančio miesto. Kurdama atspindžių ir šešėlių autoportretus, fotografė naudoja miesto paviršiais, kaip suteikiančiais naują žvilgsnio į save trajektoriją.

Kartu iš šių nuotraukų galima spręsti apie tam tikrą auklės ir aplinkinio pasaulio santykio hierarchiją. Taip sutapo, kad nagrinėtuose pavyzdžiuose Maier vaizduojama didesnė ar kompoziciškai aukščiau už šalia esančius žmones, tačiau neretai panašaus dydžio ar mažesnė už miestą, dargi jame kone pranykstanti, lyg vientisa jo dalis. Tiesa, santykyje su pastatais ar kitomis miesto konstrukcijomis ji tampa žmogiško pavidalo susvetimėjimo figūra, kuri pasitelkusi fotoaparatai gali fiksuoti tuos paties miesto kuriamus prasilenkimus bei neatitikimus ir juos dar labiau pabrėžti. Nepaisant tam tikros atsirandančios iliuzinės galios dinamikos, vis dėlto reikia pripažinti, kad Maier žvilgsnis, jos atspindžiai bei šešėliai yra veikiau baikštus bandymas eiti į kontaktą su ją supančiais žmonėmis ir netgi reflektuoti, kaip jai sekasi tai daryti.

Pabaigoje norisi pasiūlyti mintį, kad Vivian savo darbuose atvaizduoja tam tikrą egzistencinę stoką – norą būti draugėje su kitais ir negebėjimą – negalėjimą su jais būti (o gal net ir galėjimą nebūti), nes ji per daug susitelkusi į santykį su savimi per miestą. Belieka tik svarstyti, kas lemia šį susitelkimą – gal tai saugus kontaktas su tuo, kas gerai pažįstama, stabilu, netgi kontroliuojama? Ir vis dėlto Vivian Maier darbai pasižymi empatišku žvilgsniu ne tik į ją supantį pasaulį, bet ir į save pačią. Savirefleksija per miestą, jautrumas erdvei ir laikui bei visa lydintis smalsumas – štai kas atsiskleidžia šios gatvės fotografės – sumanios šnipės – darbuose. Tai gerokai daugiau nei vidutinė moderni asmenukė.

– UGNĖ ŽEMAITYTĖ –

Nuotraukos iš vivanmaier.com

¹ Rose Lichter-Marck, „Vivian Maier and the Problem of Difficult Women“, www.newyorker.com.

² Maria Giulia Dondero, *The Language of Images*, Springer International Publishing, 2020, p. 35–37.

³ Michel Foucault, „Kitoniškos erdvės“, vertė Paulius Jevsejevas, *Athena*, 2017, Nr. 12, p. 151–159.

⁴ Dondero, *The Language of Images*, p. 41–42.

⁵ Jurij Lotman, *Kultūros semiotika*, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 39–57.

Žmogus, palikęs savo širdį San Fransiske

Kai atrodė, kad pastatų plieninės strėlės pasieks dangų, kai buvo manoma, kad Volstrito aukšinių nasrų riauvojimas nė minutės nenutils, praėjo amžiaus trečiojo dešimtmečio Niujorko isteriškos ekstazės apimtus ir nesuvokiamoje prabangoje skęstančius vakarėlius dengė būsimos visų laikų baisiausios ekonominės krizės šydas. Kol po pasilinksminimo prasiblaiviusieji pamatė, kaip viskas krenta žemyn: naujoji era pasižymėjo tuo, kad žmonės pirmą ir paskutinį kartą savo gyvenime skraidė. Nuo daugiaaukščių stogų...

Būtent šiuose socioekonominiuose amerikiečiųškuosiuose kalneliuose gimė ir užaugo viena žymiausių kada nors egzistavusių džiazo figūrų Anthony Dominickas Benedetto (1926–2023), labiau žinomas Tony Bennetto vardu. Taigi, būdamas vos dešimties metų, jis daug patyrė: nuo tėvo mirties iki viešo pasirodymo scenoje. Ir tuo metu, kai jaunas talentas jautėsi atradęs savo vietą Niujorko klubuose, – 1941-ųjų gruodį įvyko Perl Harboras! Amerikos įsitraukimas į Antrąjį pasaulinį karą jam reiškė svajų apie sėkmingą muzikanto karjerą atidėjimą, o galbūt net ir palaidojimą. Tarnaudamas armijoje 1944–1945 metais Tony buvo išsiųstas kovoti nežmoniškoms sąlygoms į Europą. Vos per plauką likęs gyvas, šiuos išgyvenimus pavadino „pirmąja eile pragare“. Visa tai jam įskiepijo pacifistinę požiūrį, ši vakcina galiojo visą gyvenimą – knygoje „The Good Life“ jis rašė: „Tas, kas mano, kad karas yra romantiška, akivaizdžiai nebuvo jo išgyvenęs.“

1949 metais Joe Bari vardu jis pradėjo įrašinėti dainas. Po keleto nesėkmių, pasikeitęs sceninį vardą į Tony Bennetta, pradėjo dainuoti su įvairiais džiazo orkestrais ir 1951 metais sulaukė pripažinimo atlikęs širdį glostančią baladę „Because of You“. Žmonės iš karto įsidėmėjo dainininko gebėjimą improvizuoti, o ypač imituoti kitų dainininkų balsus ar net instrumentus (tai sena džiazo tradicija, siekianti laikus, kai skurde gyvenantys talentingi Naujojo Orleano vėjajavaičiai, negalėdami įpirkti instrumentų, balsu mėgdžiodavo išgirstas gatvės orkestrų melodijas). Tony populiarumas buvo milžiniškas: pasirodymai septynis kartus per dieną, įrašai su tokiomis džiazo pasaulio įžymybėmis kaip *Count Basie Orchestra*, o 1962 metų daina „I Left My Heart in San Francisco“ jam pelnė legendos titulą. Iki šiol pirmieji šios dainos akordai klausytojams sukelia nesutramdomo džiaugsmo pliūpsnį. Frankas Sinatra duodamas interviu žurnalui „Life“ yra sakęs: „Tony Bennetas yra pats geriausias dainininkas šiame versle. Jis mane sužadina, kai aš jį išvystu. Jis mane sudrebina. Jis yra dainininkas, puikiai perteikiantis kompozitoriaus mintis ir gal net kiek daugiau.“

Tony Bennetto sėkmingoji era tęsėsi iki 1965 metų. Tačiau ar žmonijos istorijoje kada buvo karalius, kuris valdė amžinai? Ar egzistuoja šioje planetoje gėlė, kuri niekada nenuvys? Ne. Net kosmose žvaigždės tam tikra prasme sulaukusios pensijos ima ir išsikvepia. Taigi, pasaulis pasikeitė. Svingo karalius Benny Goodman pradėjęs burti mažas grupes (*combo*) pasirašė savo karjeros mirties liudijimą, nes tada žmonės suprato, kad daug įdomiau klausytis mažų grupių su įsidėmėtinomis asmenybėmis negu ištiso džiazo orkestru, kurio narių vardus atrodo beviltiška įsiminti. Todėl po truputį šie orkestrai, nukonkuruoti „už Jėzų populiariesnių“ bitlų ir jų sekėjų, tapo per brangus malonumas. Septintajame dešimtmetyje prasidėjus judėjimui už pilietines teises, prieš rasizmą, pernelyg komercializuota džiazo muzika buvo nustumta nuo pagrindinės scenos. Kadai populiarūs džiazo muzikantai mėgino gelbėtis iš šio skęstančio laivo: Goodmanas eksperimentavo su revoliucionierių bibopo stiliumi, Bennetas bandė dainuoti roką. Tačiau išėjo šnipštas. Tada Tony patraukė Holivudo aktorius keliu. Ir vėl šnipštas. Vienintelis būdas, kuriuo jam pavyko prisitaikyti prie naujųjų laikų, – protestuose panaudoti savo galingą balsą.

Ludwigo van Beethoveno testamentas

Heiligenštato testamentas (*das Heiligenstädter Testament*) – žymiausias ir, ko gero, asmeniškiausias kompozitoriaus Ludwigo van Beethoveno (1770–1827) gyvenimo dokumentas. Iš tiesų tai jausmingas laiškas broliams Kasparui Antonui Karlui ir Nikolausui Johannui, datuotas 1802 m. spalio 6 d., jo prierašas – spalio 10 d. Laiške atvirai rašoma apie nevilgtį dėl progresuojančio kurtumo, socialinę izoliaciją, norą pabaigti kančių kupiną gyvenimą ir įveiktas mintis apie savizudybę. Šį laišką 31 metų kompozitorius adresavo, su lankstė, užantspaudavo, tačiau jo neišsiuntė.

Kodėl Heiligenštatas? 1802 m. gegužės–spalio mėnesiais Beethovenas lankydavosi mineralinių vandenų gydyklose Heiligenštate, Vienos priemiestyje. Ten ir apsigyveno (dabartiniame Heiligenštate yra Beethoveno memorialinis muziejus). Gydėsi nuo skrandžio sutrikimų, podragu gydytojas Johannas Adamas Schmidtas čia įžvelgė galimybę gydyti ir jo progresuojantį kurtumą.

Minorinę laiško tonaciją vis dėlto pakeičia mažorinė – nevilgtį įveikė gyvenimo, kūrybos aistra. Vos 30 metų perkopęs Beethovenas ryžosi naujai valingai kūrybos fazei – ši sužydo gausybė tuo metu ir kiek vėliau jo sukurtų šedevrų: „Tik jis, menas, mane sulaikydavo, ak, man atrodė, nevalia anksčiau palikti pasaulio, kol nesukūriau visko, kam jaučiausi esąs pašauktas.“ O štai bent keletas pavyzdžių iš 1801–1802 m. parašytų Beethoveno kūrinių: tai sonatos fortepionui Nr. 13, 14, 15, 16, 17, 18, sonatos smuikui Nr. 6, 7, 8, 9, Antroji simfonija, o netrukus jau bus rašoma ir Trečioji, arba Herojinė, simfonija.

Šis laiškas buvo rastas tik po Beethoveno mirties, 1827 m. vasarą, inventorizuojant jo palikimą. Nuo tol jis ir vadinamas Heiligenštato testamentu. Dokumentas pirmą kartą buvo paskelbtas austrų muziko ir vieno pirmųjų Beethoveno biografų Antono Schindlerio iniciatyva periodiniame leidinyje *Allgemeine Musikalische Zeitung* („Visuotinis muzikos laikraštis“) 1827 m. spalį. Vėliau rankraštis atsidurdavo tai vienose, tai kitose rankose, kol galop 1888 m. švedų dainininkė Jenny Lind dokumento originalą padovanojo Hamburgo valstybinei universiteto bibliotekai (*Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg*).

Heiligenštato testamentas ligi šiol lietuvių kalba žinotas ir cituotas tik nedideliais fragmentais. Dabar jis pirmą kartą skelbiamas ištiesai.

Vytautė Markeliūnienė

Mano broliams Karlui ir [Johannui] Beethovenams

Ak jūs, žmonės, kurie mane laikote ar vadinate nepakenčiamu, irzliu ar mizantropišku, kokie jūs man neteisingi, nežinote slaptos priežasties to, ką matote, mano širdis ir protas nuo vaikystės linko prie švelnaus geranoriškumo, netgi visuomet troškiau atlikti didžius darbus, bet nepamirškite, kad jau šešerius metus mane kamuoją nepakenčiama negalia, kurią dar ap sunkino neprotingi gydytojai, metai

po metų apgaudinėjo puoselėdami mano viltis, galiausiai priverstas pasigilinti į užsitęsusių blygybę (kurią išgydyti gali trukti daugelį metų, o gal ir visai neįmanoma) ir būdamas ugningos, gyvos prigimties, atviras visuomenės pramogoms, turėjau anksti užsidaryti, gyventi vienatvėje, net jei retkarčiais norėdavau nuo viso to nusišalinti, ak, kaip tuomet aršiai mane atribojo dvigubai liūdnė patirtis dėl prastos klausos, ir vis dėlto dar negalėjau žmonėms pasakyti: kalbėkite garsiau, šaukite, nes esu kurčias, ak, kaip būčiau galėjęs pripažinti, kad ši mano juslė nusilpo, o juk manoji turėtų būti tobulesnė nei kitų, kadaise ji buvo itin tobula, tokia tobula, kokia galėjo pasigirti tik nedaugelis mano profesijos atstovų, – ak, kaip man sunku, todėl atleiskite man, jei matysite, kad pasitraukiu iš ten, kur mielai su jumis buvoda, man dvigubai skauda mano nelaimė, kai jaučiausi neteisingai vertinamas, man tapo nebeįmanomos atokvėpio valandėlės žmonių bendrijoje, malonūs pašnekesiai, abipusiai išsipasakojimai, galiu leisti į visuomenę nebent tuomet, jei tai neišvengiama, turiu gyventi kaip tremtinys, o jei atsiduriu arčiau kokios nors draugijos, mane apninka baisus nerimas dėl įsivaizduojamo pavojaus, jog mano būklė bus pastebėta, – taip ir prabėgo šis pusmetis, kurį praleidau kaime, savo protingo gydytojo raginamas kiek įmanoma labiau tausoti klausą, kaip tik to, ko gero, ir reikėjo mano dabartinei natūraliai būsenai, nors kartais, pasidavęs instinktui dėtis prie visuomenės, leisdavau sau pasiduoti pagundai, bet koks pažeminimas, kai kas nors šalia manęs stovėdamas jau iš tolo girdėdavo fleitą, o aš negirdėdavau nieko, arba kas nors išgirdavo dainuojantį piemenį, o aš ir vėl nieko negirdėdavau, tokie dalykai varė mane į nevilgtį, nedaug trūko, kad patys būčiau nutraukęs sau gyvybę, – tik jis, menas, mane sulaikydavo, ak, man atrodė, nevalia anksčiau palikti pasaulio, kol nesukūriau visko, kam jaučiausi esąs pašauktas, taip ir gyvenau tokį varganą gyvenimą – tikrai varganą, savo dirgliame kūne, kuriame net mažiausias pokytis galėjo nublokšti mane iš puikiausios savijautos į blogiausią, kaip sakoma – kantrybės – ją dabar turiu pasirinkti savo vadove, o aš jos turiu – nuolat tikinu save, kad privalau apsispręsti ir ištvirti, kol nepermalduojamos parkos teiks nutraukti gyvenimo siūlą, gal man pagerės, gal ir ne, aš pasirengęs – jau 28-aisiais savo gyvenimo metais buvau priverstas nusiteikti filosofiskai, tai nėra lengva, menininkui sunkiau nei bet kam kitam, – Dieve, tu žvelgi iš aukštybių į mano širdį, tu ją pažįsti, žinai, kad joje gyvena meilė žmonėms ir polinkis daryti gera, – o jūs, žmonės, jei kada nors tai perskaitysite, pagalvokite, kad mane skriaudėte, o šis nelaimingasis guodėsi ieškodamas tokio pat kaip jis, nepaisydamas jokių gamtos kliūčių, vis tiek padarė viską, kas buvo jo jėgoms, kad būtų priimtas į garbingų menininkų ir žmonių gretas, – jūs, mano broliai Karlai ir [Johannai], kai aš numirsiu, o profesorius Schmid-

tas dar bus gyvas, paprašykite jo mano vardu aprašyti mano ligą ir pridėkite šį prirašytą lapą prie mano ligos istorijos, kad pasaulis bent po mano mirties kiek įmanoma su manimi susitaikytų, – kartu šiuo skelbiu jus abu mano nedidelio turto (jei galima jį taip pavadinti) paveldėtojai, pasidalinkite jį sąžiningai, sutarkite tarpusavyje ir padėkite vienas kitam, tai, ką priešiško man padarėte, jūs patys žinote, už tai jau seniai jums atleista, ypač dėkoju tau, broli Karlai, už tavo atsidavimą, kurį parodei man pastaruoju metu, linkiu, kad jūsų gyvenimas būtų geresnis ir nerūpestingesnis nei mano, savo vaikams patarkite laikytis dorybės, tik ji, o ne pinigai, gali padaryti jus laimingus, kalbu iš patirties, būtent ji mane pakylėjo net varge, jai, kaip ir savo menui, dėkoju, kad gyvenimo nebaigiau savizudybe, – likite sveiki ir mylėkite vienas kitą – dėkoju visiems savo draugams, ypač kunigaikščiui Lichnowskui ir profesoriui Schmidtui. – Noriu, kad kunigaikščio L[ichnowskio] instrumentus saugotų vienas iš jūsų, bet tegul dėl to nekyla jokių tarpusavio ginčų, o kai tik jie galės jums kaip nors naudingiau pasitarnauti, tada juos parduokite, kaip aš džiaugsiuosi, jei dar galėsiu būti jums naudingas gulėdamas kape – taip ir padarykite. Su džiaugsmu skubu pasitikti mirties – jeigu ji ateis greičiau, nei aš turėsiu galimybę atskleisti visus savo meninius gebėjimus, tada, nors ir koks sunkus mano likimas, ji vis tiek ateis man per anksti, ir aš tikriausiai norėčiau sulaukti jos vėliau – bet ir tada būsiu patenkintas, argi ji neišlaisvins manęs iš nesibaigiančios kančios? – ateik, kada panorėsi, aš drąsiai eisiu tavęs pasitikti – likite sveiki ir nepamirškite manęs visiška, kai mirsiu, aš nusipelniau to iš jūsų, juk savo gyvenime dažnai galvojau, kaip galėčiau padaryti jus laimingus. Likite sveiki –

Ludwig van Beethoven
Heiligenštatas
1802 m. spalio 6 d.

Taip baigiasi 1802 m. spalio 6 d. Heiligenštate surašytas testamentas. Spalio 10 d. Beethovenas pridėjo šį prierašą:

Taigi atsisveikinu su tavimi – labai nuliūdęs, mylimoji viltie, ta, kurią puoselėjau iki šiol tikėdamas, kad nors kiek būsiu apgydytas, dabar turi mane galutinai palikti, kaip kad rudenį krentantys lapai suvysta, taip ir ji man tapo nevaisinga, beveik taip, kaip atėjau, – taip ir išeinu, – net pakili nuotaika, kuri dažnai įkvėpdavo mane gražiomis vasaros dienomis, – ji dinga – o, Apvaizda, – suteik man dar vieną tyrą džiaugsmo dieną – jau taip seniai manęs nelankė švelnesnis tikro džiaugsmo aidas – o kada – o kada, o, Dieve, – galėsiu vėl jį pajusti gamtos ir žmogaus šventovėje – Niekada? O ne, tai būtų per sunku.

Iš vokiečių kalbos vertė Vilija Gerulaitienė
ir Agnė Blaževičienė

Sinéad O'Connor, katalikiška vaizduotė ir transcendencijos ilgesys

Kai liepos 26 d. buvo pranešta apie garsios airių atlikėjos ir dainų kūrėjos Sinéad O'Connor mirtį, užuojautos žinutės pasipylė iš pačių įvairiausių Airijos visuomenės sluoksnių. Šalies prezidentas Michaelas Higginsas pavadino velionę „viena didžiausių ir talentingiausių pastarųjų dešimtmečių mūsų kompozitorių, dainų autorių ir atlikėjų“. Sinéad O'Connor, per visą gyvenimą išleidusi 10 savo kūrybos albumų, kovojo su psichikos sveikatos problemomis, o savo paskutiniame tviterio įrašė prisipažino, kad gyveno lyg „pusiau gyvas, pusiau miręs naktinis padaras“ po to, kai praėjusį sausį nusižudė jos septyniolikmetis sūnus Shane'as.

Katalikiškuose sluoksniuose Sinéad O'Connor ilgą laiką buvo minima dėl savo poelgio tiesioginėje NBC televizijos laidoje „Saturday Night Live“ 1992 m. spalio 3 d. Tada ji jau buvo pasaulinė superžvaigždė – šį statusą jai pelnė hitu tapęs kūrinys „Nothing Compares 2 U“. (Būtent už šį kūrinių ji pelnė „Grammy“ apdovanojimą Geriausio alternatyvios muzikos atlikimo kategorijoje, tačiau boikotavo ceremoniją, protestuodama prieš muzikos industriją, kuri skatina ne meninius nuopelnus, o materializmą ir netikras vertybes.) NBC laidoje O'Connor kaip tik reklamavo savo naują albumą. Tiesioginiame eteryje atlikusi Bobo Marley dainą „War“, Sinéad O'Connor iškėlė prieš kamerą popiežiaus Jono Pauliaus II nuotrauką, suplėšė ją ir sušuko: „Kovokite su tikroju priešu!“ Vėliau O'Connor paaiškino, kad ši nuotrauka visą jos vaikystę kabojo motinos namuose. Kadangi motina ją labai skriaudė tiek fiziškai, tiek emociš-

kai, nuotrauka jai asocijavosi su prievarta prieš vaikus, tad O'Connor sakė, kad tai padarė protestuodama prieš vaikų išnaudojimą ir jo dangstymą Katalikų Bažnyčioje.

Visuomenės reakcija buvo momentinė ir arši. Atlikėjai buvo uždrausta ateityje rodytis NBC eteryje. Daugybė garšenybių ją kritikavo (Frankas Sinatra pavadino ją „kvaiša“ ir pagrasino „išspardyti subinę“), kiti muzikantai ragino ją atsiprašyti katalikų ir ypač popiežiaus. Radijo stotys organizavo mitingus, kurių metu viešai buvo naikinami jos albumai. Ją smerkė įvairios, tarp jų ir katalikiškos, organizacijos, šį poelgį vadindamos „akivaizdžios neapykantos katalikų religijai apraiška“. Tačiau O'Connor sakė niekada nesigailėjusi to, ką padarė, nors šis incidentas ją labai traumavo ir faktiškai sugriovė jos karjerą JAV. 1992 m. visuomenė jau žinojo apie seksualinio išnaudojimo atvejus Katalikų Bažnyčioje, bet tik pasakenaisiais metais išnaudojimo mastas ir jo dangstymas tapo plačiau žinomi. Piktnaudžiavimo mastas ir apimtis visame pasaulyje (o Airija šioje srityje nukentėjo labiausiai) neabejotinai aptemdė popiežiaus Jono Pauliaus II palikimą. Prieš tris dešimtmečius katalikai reikalavo, kad Sinéad O'Connor atsiprašytų už Bažnyčios šmeižimą. „Galbūt mes klydome. Galbūt turėtume atsiprašyti už tai, kaip su ja elgėmės“, – praėjus trisdešimčiai metų po šio Sinéad O'Connor protesto jėzuitų žurnale „America“ rašė leidinio redaktorius James Keane'as.

Metams bėgant, O'Connor išliko mįslinga ir donkichočiška figūra, o jos viešos kovos su psichikos ligomis ir pikt-

naudžiavimu narkotinėmis medžiagomis galbūt užgožė jos muzikinį genijų. Sudėtingi buvo ir jos religiniai ieškojimai: ji buvo išventinta Vatikano nepripažįstamos bažnyčios kunige ir norėjo būti vadinama motinos Bernadetos Marijos vardu, vėliau parašė viešą laišką popiežiui Pranciškui, prašydama ją ekskomunikuoti, galiausiai atsivertė į islamą. 2021 m. O'Connor išleido memuarų knygą „Rememberings“, kurioje aprašė savo vaikystę smurtaujančioje šeimoje, sudėtingus santykius su Katalikų Bažnyčia, įskaitant trumpą paauglystės tarpsnį vadinamosiose „Magdaliētės skalbyklose“ – perauklėjimo įstaigoje, į kurią buvo siunčiamos „puolusios moterys“. O'Connor ten pateko už vagilivimą ir pamokų praleidinėjimą. Nors ji maištavo prieš griežtą institucijos režimą, tačiau būtent ten pradėjo skleistis jos muzikinis talentas. Vėliau viename interviu ji prisipažino, kad „Magdalenos skalbyklų“ vienuolė išgelbėjo ją nuo kalėjimo. „Ta vienuolė, kuri vadovavo įstaiagai, parūpino man pirmąją gitarą ir gitaros mokytoją. Aš visada sakau, jei gyveni su velniu, atrasi ir dievą“, – sakė O'Connor.

Fordamo universiteto teologijos profesorė Brenna Moore 2021 m. žurnale „America“ publikuotoje recenzijoje apie Sinéad O'Connor memuarus atkreipė dėmesį į autorės religinę vaizduotę tiek muzikoje, tiek tekstuose. „Nepaisant O'Connor reputacijos, ko gero, tikroji memuarų širdis yra autorės transcendencijos pojūtis ir jos ilgesys, taip pat religinės vaizduotės gelmė nuo pat vaikystės. Ji garsėja tuo, kad labai sunku tiksliai nusakyti jos santykį su religija, –

Kūryba – dirvoje neįprastai susirangiusi kirmėlytė

Dabar nuolat ir tikriausiai neatsitiktinai girdžiu, kad reikia įsiklausyti į savo kūno poreikius. Reikia kūną lepinti subalansuota mityba, reguliaru sportu, kokybišku miegu ir poilsiu. Tikriausiai logiška, bet kokia gali būti logika, kai vieną knygą išverti, o kita jau guli ant stalo, vieną projektą baigi, o kitas jau laukia. Be to, poreikių turi ne tik mano kūnas, bet ir vietoje nenustygstantis vaikas, tad visi geri norai „pasirūpinti savimi“ lieka antrame plane.

Kai gyveni tokį gyvenimą, tikriausiai nereikia stebėtis, kad lepinimo nesulaukęs kūnas ima ir sustreikuoja.

Bevažiudama į parduotuvę sulaukiau šeimos gydytojos skambučio – kardiograma labai prasta, būtina pasirodyti kardiologui. Ir ne po savaitės ar mėnesio, o tuojau pat. Gydytoja nedelsdama parašė siuntimą į ligoninės priimamąjį, ragino tuoj pat susikrauti būtiniausias daiktus. Susinervinau, nes griuvo tos dienos planai pabaigti skaityti „Petro imperatorę“ ir pasigaminti baltos mišrainės. Niršdama į pirkinių krepšelį kroviau morkas, žirnelius ir majonezą, dėl visa ko įsimečiau porą buteliukų vandens ir užkandos, padėsiančios numarinti laiką, kol lauksiu prie gydytojo kabineto.

Santaros klinikose mane pasitiko nepatikliai – atėjau savomis kojomis, nors, pasirodo, man įtarta ūmi išeminė širdies liga. Nepasivargindama užstumti širmos, griežta slaugytoja padarė kardiogramą, įstatė kateterį, ir aš likau laukti tarp keliolikos pagrištai nelaimingų žmonių, spaudžiančių subadytas venas ir žvelgiančių kažkur į žalio koridoriaus tolį. Laimei, laukti man teko neilgai, netrukus buvau palydėta pas kardiologę, ši paaiškino, kad jokių piktybinių pokyčių mano širdis nerodo ir visi sutrikimai tik dėl elektrolitų disbalanso, todėl patikėjusi, kad netrukus galėsiu keliauti namo, užsakė lašelį. Dėl visa ko pasitikslinkau, ką ir kiek laiko man lašins. Kalį, apie valandą – nedaugžodžiavo gydytoja.

Tą dieną pirmą kartą apsidžiaugiau, deja, veltui. Kalis lašėjo ne valandą, o keturias. Visą tą laiką, kaip paliepta, gulėjau lovoje. Vakarėjo, procedūrinis ištuštėjo, todėl netekau to menko malonumo stebėti kitus ligonius. Tada prisiminiau, kad telefonas dar galutinai neišsikrovė, tad ėmiausi skaitinėti kultūrinės naujienas ir netyčia radau Lino Daugėlos recenziją, skirtą mano neseniai pasirodžiusiai knygai.

Visą šį ilgą ir išsamų įvadą parašiau ne veltui. Norėjau įtikinamai parodyti, kad mano gyvenime viskas nuspėjama ir nuobodu, pažymėta buitimi, darbais ir vaiko auginimu, o net toks nemalonus kaip vakaras ligoninėje yra išskirtinis, dėmesio vertas įvykis. Mama – žmona – namų šeimininkė – literatūros vertėja – ir galiausiai poetė. Taip, taip, visi šitie

ji kritikuoja institucinę religiją ir neseniai atsivertė į islamą. Tačiau jos memuarai rodo, kad ta religinė eklektika nėra lengvesnės „dvasinės, bet ne religinės“ rūšies, kuri tokia įprasta vartotojiškam kapitalizmui, su iš anksto nuspėjamais didvyriais ir niekšais. Jos memuarai sudaryti iš rimtų, sunkių dalykų, – rašo recenzijos autorė.

Religijos požiūriu reikšmingiausias yra 2007 m. išleistas albumas „Theology“, kurį O’Connor sakė norėjusi „sukurti nuo septynerių metų“. „Kai mane išneš karste, tai bus vienintelis albumas, kurį pasiimsiu su savimi“, – rašo ji savo knygoje. „Theology“ buvo sukurta po to, kai visus 2000 m. O’Connor studijavo universitete teologiją. Ten ją ypač sužavėjo kunigas, dėstęs Senojo Testamento dalyką. Anot jos, jis sugebėjo „ištraukti Dievą iš puslapio“ ir paskatino O’Connor daryti tą patį su savo dainomis. Taigi ji perrašė savo mėgstamiausias eilutes iš įvairių Senojo Testamento knygų, jas perdėliojo taip, kad būtų galima rimuoti, ir sukūrė visą albumą. Vienos gražiausių šio albumo dainų yra „Kas tik gyvena“, sukurta pagal 91 psalmę, ir „33“, sukurta pagal 33 psalmę. (Nuostabių vaizdo įrašų, kuriuose ji gyvai atlieka šias dainas, galima pamatyti „YouTube“.) O’Connor įsitikinimu, būtent psalmės „leido visiems pamatyti Dievo žmogiškumą, pažeidžiamumą, nuotaikingumą, emocingumą“.

Tačiau rašydama savo gyvenimo istoriją O’Connor suprato, kad, be akivaizdžiai religinio „Theology“ albumo, ji yra parašiusi ir kitų dainų pažįstamomis temomis. „Yra labai daug dainų apie tikėjimą dvasiniu pasauliu, – rašo ji. – Yra dainų, susijusių su mintimi, kad Evangelijos iš tiesų yra tokios, o senieji Raštai – tikri. Ir kad nėra tokio dalyko kaip mirtis, ką mums sakė visi Dievo pasiuntiniai, nesvarbu, iš kokios religijos jie būtų kilę.“

Gretos Čiūnytės nuotrauka

garbingi titulai išvardyti mažėjančia tvarka pagal laiką, kurį jiems skiriu.

L. Daugėlos recenzijoje man užkliuvo ir rašyti be galo įkvėpė sakiny „Kalbančioji nenori nerti į mišką, tad atsiduria pamiškėje“. Ne, ne, viskas yra gerokai paprasčiau. Pamiškėje aš gyvenau. O į mišką einu tada, kai lieka laiko arba kai per mišką veduosi vaiką prie Neries lesinti ančių. Iš tiesų mano gyvenimas toje pamiškėje ir sutelpa. Ankstyvi rytai, audros lenkiamos medžių šakos, rasa ant kiaulpienių, įkyrus varnėno kryžstavimas paryčiais – visa tai matoma ir girdima pro bet kurio kambario langą, nereikia net balkono praverti. Ir visa ši idilė gaivi tol, kol joje neįsigyveni, kol neišryškėja dalykai už kadro.

Gamtos grožis gal ir kvieštų kurti dažnai, bet niekur nedingsta tie pažliugę, o neretai ir slidūs rajono keliai, kuriais tenka dukrą vežioti į darželį. Nedingsta ūkanoti vakarai, kai neįjauka sėlina nuo miško, ir jau ankstyvą rudenį norisi kurti židini. O kur dar visa mamiška buitį: vienas patiekalas pietums netinka, reikia kito. Ne, į lauką neisim, nes būtinai reikia žiūrėti filmukus. Ne, mama, man nepatinka, kai tu dirbi, aš visą dieną noriu būti su tavimi. Mama, einam žaisti. Ir man į delną brukama nuoga lėlė Barbė, kurią turėsiu aprenkti. Kartą neapdairiai prisėdau prie kompiuterio pabaigti net negrožinio vertimo. Dukra tuo metu žaidė po mano rašomuoju stalu. Po gerų dešimties minučių įtempto darbo mane perskrodė kraupi mintis: jei vaikas tyli, vadinasi, kažkas

Pasaulis neturėjo jokio naratyvo, jokių rėmų, į kuriuos būtų galima išprausti teologiškai išprususią maištininkę, ypač šią jos asmenybės pusę. Vargu ar galime ją vadinti krikščioniška rokere – jos dainose nėra banalybių, niekas nėra ištrinta dėl kokio nors moralinio naratyvo. Bet ji nesimėgaujau ir savo kančia. Sinéad O’Connor istorija – tai istorija apie savimi patikintą transcendencijos ieškotoją, atsiliepusią į aukštesnį pašaukimą, nonkonformistę, atsisakiusią paklusti seksualios popmuzikos atlikėjos ar pamaldžios dainų autorės vaidmeniui. Kai 2007 m. pasirodė „Theology“, tokios paniekinančios, pašėpiančios recenzijos kaip ši iš žurnalo „Rolling Stone“ (kuris 1991 m. ją buvo išrinkęs metų atlikėja) buvo tipiškos: „Kaip faina būti Dievu? Tave Sinéad ne tik pašlovins himnu regio stiliumi „Jahvei šlovė“, bet dar ir gausi dovanų akustinę versiją! Po velnių, Jahve, – va čia tai bent šlovė!“ Jie paprasčiausiai nesuprato nei jos kūrybos, nei jos pačios. Žvelgiant atgal, žiūrint į senus vaizdo klipus ir nuotraukas, kuriose O’Connor dėvi kunigo apykaklę, kryžių arba hidžabą, tai buvo ne pasityčiojimas, o kalbos ir simbolių, kurie visą laiką buvo svarbiausi jos gyvenime, susigrąžinimas.

Kartais atrodo, kad katalikiška žiniasklaida labai sureikšmina katalikišką vaizduotę menininkų, kurie buvo auklėjami katalikiškai, ieškodama teologinio turinio, kurio, tiesą sakant, ten ne per daugiausia. Bet tik ne Sinéad O’Connor atveju. Jos prisiminimai tiesiog pribloškia savo teologiniu turtingumu. Tad, kaip rašo Brenna Moore, „geriausia perskaityti ir įsitikinti patiems, nes nesigailėsite“.

Pagal „America“ ir „National Catholic Reporter“ parengė Rūta Tumėnaitė

yra labai, labai blogai. Pasilenkusi po stalą, pamačiau, kaip gudriai išsišėpusi dukra mėlyna vašku kreidele piešia ant sienos. Barbės, meškučiai, šunyčių patrulių figūrėlės išmėtos šalia. Ir ką besakysi, pati kalta, kad susitelkiau į darbus, nesužiūrėjau.

Beje, menas ant sienų mėlyna vašku kreidele – ne blogiausia. Namuose vaikiška rankute išmargintos ne tik sienos, bet ir mano kėdės ratukai, spintos, durys ir langai. Ant juodos komodos dukra vaikišku nagų laku užrašė savo vardą. Svetainėje kavos staliukas nuklijuotas lipdukais, kurie lupasi su visu medžio laku. Panašių buvo priklijuota ir ant valgomosios stalo, bet šiuos kažkaip sugebėjau nugremžti. Vonios kambaryje kriauklė išmarginta daugkartiniais lipdukais, o tualetinio popieriaus ritiniai pas mus dažniausiai naudojami ne visai pagal paskirtį. Prieš kelias dienas vargau gal valandą, kol nuprausiau į mumiją paverstą Barbę. Blogiausia, kad visi šie meniniai eksperimentai įvyksta neregėtai greitai – užtenka man nueiti į tualetą, nusiųkti plaunantis rankas, atsiliepti į skambučių, ir jau ant sienos bus kas nors naujo. Tai apie kokius eilėraščius galime kalbėti, kol vaikas nemiega? Kiekvienas toks vogčia parašytas eilėraštis man gali kainuoti porą valandų valymo.

Beje, mano penkiametė dukra – ne tik pieštukų, kreidelių, flomasterių naudojimo meistrė. Neseniai sužinojau, kad ji puikiai valdo žirkles. Vieną vakarą palikau ją lovoje žiūrėti filmukų ir nuėjau išvirti koldūnų. Grįžusi radau dukrą kampe, prie sukarpytos paklodės. Ant žemės voliojosi jos plaukų suogos. „Aš tik galiukus norėjau pasikirpti“, – pareiškė ji, ir tada pamačiau išverstą stalčių, kurio gilumoje buvau paslėpusi manikiūrinės žirkutes. Šalia nukirptų dukters garbanų mėtėsi ir tos žirkutės.

Tąkart atsisėdau ant fotelio ir apsiverkiau. Labai norėjau būti ta instagramine mama, kuri viską spėja, kurios namai blizga, ekologiškose lysvėse nė vienos žolelės, o veja atrodo lyg nukarpyta tokiomis žirkutėmis, kurias stalčiaus gilumoje aptiko mano dukra. Mama, kuri geba savo vaikus užimti taip, kad jie nepieštų ant sienų ir negadintų daiktų. Mama, kuri kepa gardžius pyragus, šypsosi, visada atrodo žavi ir pasitempusi. Tikriausiai niekur nespėjančios, pavargusios, vogčia telefone eilutes rašančios mamos poetės pajuodusiais paaiškiais priešingybė. Poetės, kuri net neturi laiko nueiti į mišką, prie kurio gyvena, todėl tenkinasi drėgna pamiške. Poetės, kuri telefone rašydama eiles jaučia kaltę, kad nežaidžia su savo vaiku. Ir tai – ne vienintelė kaltė. Pavyzdžiui, prieš kelias dienas kaimynė papriekiaštavo, kad rozalindos iš mano lysvės lenda į jos šiltnamį. Ir kam jos, tos rozalindos, reikalingos, kai jų uogos tokios neskanios? O kodėl patvoryje neapgenėtas lazdynas? Kodėl už šiltnamio šakas tiesia kaset niekai nenugalabinama alyva? Iš kur šiemet tiek šliužų?

Kai esi mama, žmona, namų šeimininkė, vertėja ir dar poetė, turi namą, sodą, daržą ir paskolą, laiką normuoti. Kartais sutrinki, nes nebežinai, ką laikyti prioritetu. Poezija natūraliai prioritetu netampa niekada.

Jei po ranka nėra rašiklio ar telefono, į galvą šovusi eilutė kirba tol, kol būna užrašoma. Vėliau jos pagrindu eilėraštis atsiranda arba ne. Netiesa, kad buitį nužudo kūryba, greičiau jau atvirkščiai. Gyvendama gamtos apsuptyje, miestelyje, į kurį taip dažnai užsuka poilsio ištroškę miestiečiai, supratau, kad grožis slėpi net ten, kur iš pirmo žvilgsnio jo nėra: klampiuose surtūgusiuose pelkynuose, ant samanų išsimėčiusiuose žvėrių kauluose, šliužų apgraužtose grybų kepurėse, drugelių kokonuose ant deformuotų ažuolų lapų... Bet ar to grožio užtenka kūrybai? Bent jau man tai ne. Man reikia absoliučios ramybės ir tvarkos, ramios širdies, jokių sąžinės sopulių. O tai įmanoma tik tada, kai namai ir sklypas (ap)tvarkyti, dukra švari ir pamaitinta, į visus laiškus ir užklausas atsakyta, projektiniai vertimai būna sklandūs.

Kaip dažnai galiu pasigirti tokia prabanga? Beveik niekada. Tad kūryba telkiasi toje pamiškėje ir aplimpa jos stebuklais. Atsitiktinai į kiemą užklydęs stirniukas. Dirvoje neįprastai susirangiusi kirmėlytė. Staiga žiedais išsprogusi vyšnia. Kasmet išraunamos, bet nuolat ataugančios avietės. Visi šie vaizdai rado vietą mano eilėraščiuose – išspausdintuose ir nugulusiųose stalčiuose.

Tiesa, yra ir kitokių eilėraščių, kitokių tekstų. Iš parduotuvių, miesto gatvių, stebint praevius, taip, ir iš ligoninės. Eilutės dėliojasi procedūriniame kabinete, rengiantis iki pusės ir dulantis ant nepatogios kušetės. Tiesiant ranką stambiai ukrainietei slaugytojai, kuri mikliai į veną įstumia kateterį. Gulint ir laukiant, kol nepaprastai lėtai sulašės graužianti kalio lašelė. Skaitant kitų žmonių parašytus tekstus ir mėginant suvokti tų tekstų ryšius.

Vėliau tokios eilutės apauga ir tampa eilėrašciais. Arba ne. Kartais eilėraščiui užtenka pamiškės sodyboje, lysvėje neįprastai besirangančios geltonos kirmėlytės, pastebėtos tą akimirką, kai ji jau rengėsi slėptis po artimiausiu drėgnos žemės grumsteliu. Ir kelių minučių pavogtos naktinės ramybės.

– KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ –

KORNELIJUS PLATELIS

Su Ferdinandu

kuriamės alibi

Tikrai niekada nebuvo kokioje nors dabartyje, pračities kartėlis ir ateities lūkesčiai, net Ferdinandas gali paliudyti, pone tyrėjau. Sakote, jie nepatikimi, net jeigu nuoširdūs? Tuomet apklauskite liudininkus, kurie ten buvo, – bendradarbius, pažįstamus, artimuosius, katę ant kelių ir tuos, kurie matė mane kitur, – virtualius ekranus, vaizdo kameras, įrašus, pagaliau tuos visus poetinius prasimanymus. Nebuvo aš šiame pasaulyje, todėl negalėjau niekaip kuo nors nusikalsti. Bet jis apklausia mylimąsias, potraukius, svaigulius, mano *ego*, visa tai, kuo buvau nebūdamas, regis, niekur, ir kurpia kaltinimus, esą aš esu nusidėjęs nelegaliais įvardijimais, pasekmių nepaisymu, dar kažkokiais veiksmais ir dabar būsiu teisiamas už tai, ko gerai nepamenu, kas lyg moneta ar koks raktas įsmuko į plyšį tarp pračities kartėlio ir ateities lūkesčių. Nepavydėtina.

2021 12

persikrauname

Vienbalsiai su Ferdinandu nusprendėme, kad mūsų psichika (vengiant sąvokų, susijusių su teologija) užteršta irimo procesų, paslėptų puvinių, priplėkusi brukalo, per lėta. Tad nutarėm perkrauti ją tikėdamiesi, kad legali sistema susitvarkys pati. Atsijungėme ir sumigom. Bet nesusitvarkė. Tada supratom, kad reikia ją perdaryti – išvalyti ir sterilizuoti, pakeisti organines, puvimui neatsparias dalis tvaresnėmis, gal net sintetinėmis...

Turbūt paklauskite: kaip atrodė ta mūsų psichika? Apvali, gal krepšinio kamuolio dydžio, bet ne oranžinė, o pilka. Paviršius – kaip smegenų iš anatomijos atlaso, ritinėjos po baltą kambarį su paveikslu ant sienos – kvadratas su jame pavaizduotu tokiu pat paviršium kaip kamuolio, tik spalvotu.

Neprisimenu, kaip, bet mums pavyko: nušvito, kamuolys ritinėjosi, regis, kiek linksmėliau. Vidury paveikslo ant sienos atsivėrė tarytum burna ir atrodė, lyg siurbtų. Tada kamuolys pašoko ir dingo joje. Burna užsivėrė. Žiūrėsime, kas įvyko.

2021 12

mąstome apie vidinę kultūrą

Nė nežinau, Ferdinandai, ką galėtume pasakyti apie savo vidinių kultūrų gelmes. Štai pračią naktį sapnavau, kad ryju mažus paukštukus, tokius kaip žvirbliai, su plunksnom, grobais ir, atsiprašant, išmatom, kaip koks krokodilas, mažas, nes kiek stambesnis dėl tokio grobio tingėtų žiotis. Sakai – evoliucinė tai atmintis, kai iš jūros ropojom į sausumą? Žvirblių tada dar nebuvo, neskrandžio net plėviasparnės baidyklės. Sakai – chronologijos čia niekuo dėtos? Ko gero. Krokodilo vidinę kultūrą tąsyk turėjo sąlygoti jo virškinimo traktas, įstengęs susidoroti su plunksnomis, kaulais, snapais... Siūlai verčiau kalbėti apie muziką bei poeziją ar bent kulinarijos veikalus? Sunku net suvokti, kiek vidinės kultūros prikaupė mummyse evoliucija ir kokie rafinuoti, išrankūs tapo mūsų žarnynai ir skrandžiai.

2022 09

Dariaus Misiūno nuotrauka

kuriame verslo planą

Ar ir tau, Ferdinandai, tenka kartais išgirsti, kad mes šiek tiek pavėlavom į šį pasaulį ir patys atrodome tarytum antikvarinės prekės iš sendaikčių parduotuvių, turgelių ar aukcionų? Lyg tebetąsytume reikalus, su kuriais visuomenės susidorojo prieš tūkstantmečius ir pamiršo tartum perykštį sniegą. Sakai, jog senieji daiktai tikresni už gaminamus šiandien, tikslingai pritaikytus žiedinėms ekonomikoms? Verslo požiūriu, tie ir tie turi stipriųjų, silpnųjų pusių, rizikų ir galimybių. Svarbiausia – vienas pakeisti kitom, gauti gerą kainą už nenaudingo daikto tikrumą ir grožį. Tai ką – steigiam antikvariatą? Tu pateik detalesnį verslo planą, o aš sutinku įkeisti tave, kai imsime paskolą, nes rizikuoti kitkuo būtų per daug rizikinga, nes juk paklausa daiktų iš kitų laikų priklauso nuo tų laikų paklausos šių laikų vartotojų juslėse, ji neaiški, kaip, beje, ir poezijos. O ja, kaip žinai, jau nebeprekiuojame. Neapsimoka.

2022 10

pasigendame laisvės

Jeigu jau, Ferdinandai, kaip sakoma, Dievas mums leidžia rinktis suteikdamas valios laisvę – ko dar? Ko nerimsti? Sakai, Jis kažkur toli, o policija čia, už kampo? Šiaip jau turėtų Jis būti, kaip sakoma, tavo širdy. Bet jei tavyje tik policija arba jei Jam deleguota per daug policijos funkcijų, žinoma, kyla klausimų. Dėl viešosios tvarkos pirmiausia, gal ne dėl visų jos taisyklių punktų, nes juk nepradėsi skūstis suvaržymais šlapintis viešosiose vietose? Nors krūmokšnis miškelyje ir koks prezidentūros pastatas – vietos gana skirtingos. Sakai – tau rūpi ne gamtiniai reikalai, o žodžio laisvė, dėl kurios tiek kovota? Tegu. Tik atkreipsiu dėmesį, kad gamtiniai poreikiai kartais tampa imperatyviai kategoriškesni už kitus, o vietos išlieka svarbios ir reiškiantis žodžio laisvei: minkštasuolis prieš televizorių, baras už kampo, soc. tinklas – jos visos diktuoja savo stilistiką bei standartus. Ir apsižvalgyk, Ferdinandai, – dar aš, tas Kitas, šalia. Gal ir jis, kaip sakoma, pasigenda laisvės, kai tik prisiseigi praskiepą ar išsižioji sakiniui, viešąją tvarką pamiršęs ar ką ten dar?

2022 11

imamės gnoseologijos

Pasaulis yra, koks yra, Ferdinandai, tik mes nežinome koks. Mes jį tik vaizduojamės, akivaizdu, ir čia nieko blogo, o bėdos prasideda, kai savo vaizduotės vaisių imam vadinti žinojimu. Klausi – ar tik nenoriu tau kontrabanda pranešti, kad Žemė plokščia, dramblių ar banginių laikoma, tik nedrįstu? Nurimk, su mokslu gal jau nesiginčysim. Nors gal supranti – man pasaulis vienoks, tau kitoks, o likusiems milijardams – dar truputėlį kitoks. Nepaisant globalizacijos ir dramblių su banginiais. Priklauso tai nuo akiračio pločio, nuo išsilavinimo, nuo jį teikiančių rankų, kurios tau, regis, nebuvo dosnios ar pats nebuvai imlus. Tad siūlau kuo atidžiau įvertinti nuosavus įsivaizdavimus ir įsitikinti, ar su laiku jie keitėsi veikiami gnoseologinių procedūrų? Nes gal tik kaita prasklaido žinojimo tamsą...

2022 11

imamės sekti dvynius

Ar tau, Ferdinandai, kartais nepasirodo, kad mudu turime dar po vieną dvynį ar dublerį, kurie daug metų veikė ir tebeveikia empirinėje tikrovėje, veliasi į visokiausius reikalus, visą atsakomybę palikdami mums? Sakai, kad Kastoras turi Poluksą, tu – tą Kitą ir atvirkščiai? Bet aš čia ne apie tuos, dieviškuosius, ir ne apie Romulą-Remą (beje, kuris ten kurį nudaigojo?). Aš apie tuos, pasirodančius viešumoje vietoj mūsų ir mumis prisistatančius taip, kad net mes nebeatskiriam. Esą taip jie saugo mus pavojingose situacijose nuo galimų atentatų, nors išeina visai atvirkščiai – situacijos mus prisiveja, turime teisintis, statydami į pavojų savo geras reputacijas. Pikčiausia, kad pavaduojami būnam ne tik viešumoje, bet ir gana diskretiškose aplinkose, uzurpuojant mūsų slapčiausius asmenis, taip juos išniekinant! Sakai – pasirodo kartais, tačiau visada pagalvodavai, jog tai šlykščiosios mano intrigos? Ir aš taip ilgai maniau apie tave, bet paskui supratau, kad šitaip negali būti – mes per dvasingai tokiems nešvariems žaidimams. Tad siūlau susekti dvynius ir tuos, kurie jiems vadovauja, išviešinti juos, surengti spaudos konferenciją!

2022 12

aptariame civilizacijas

Girdėjau tave, Ferdinandai, didžiuojantis esant indoeuropiečiu, kalbančiu vos ne jų prokalbe. Ką gi, tai žmogiška ar bent indoeuropietiška, bet nepamiršk – atsibrukome čia su savo žirgais ir ginklais, su savo makabrišku *ego* prieš varganus šešetą tūkstantmečių per Ukrainos stepes. Ir ką – nugalėjome? Taip, iš pradžių, bet paskui pamažu nugrimzdome kitos pasaulėjautos pelkėse, emėmės arti žemę, įstatymais ginti gyvybę bei taiką, suaugome su autochtonais, pamėgom patogų gyvenimą. Tas mūsų plėšrusis *ego* neteko karališko spindesio, apsinėšė sociologija. Nors nepamiršome ginklų, glostėme akimis juos muziejuose ar paraduose ir jautėmės visa atgrasantys. Mūsų civilizacija apkėtė pusę pasaulio, net Ukrainos stepes užliejo banga atslūgstančia. Ak, sakai – toks ir buvo mūsų tikrasis tikslas? Kurganai to nepaliudija – ten gulim išdidūs su savo žirgais ir ginklais, žmonom ir tarnais, visus išsivedę anapus, kaip dera barbarams... Bet paskui sužmogėjome, pamiršome karą, mūsų apvytęs *ego* paniro į verslą ir meną, ką taip naikinom kadaise. O barbarai liko kažkur Kimerijos žemėse tarp Vakarų bei Rytų, kur visada tūnojo, jie plūsta ir veržiasi, kaip visada kad darė, tręšia savo lavonais mūsų derlingas lygumas. Kaip čia viskas atrodys dar po keleto tūkstantmečių, niekas nežino, net mudu. Miegok, Ferdinandai.

2023 02

Karo padėtis

Šiais metais išleista antologija „Karo padėtis“, sudaryta iš penkiasdešimties žymiausių Ukrainos rašytojų, poetų, žurnalistų, visuomenės aktyvistų, karių tekstų, parašytų prasidėjus plataus masto Rusijos invazijai į Ukrainą. Įžangą parašė Ukrainos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas Valerijus Zalužnas.

„Šiaurės Atėnuose“ publikuojami autoriai – tiesioginiai karo dalyviai.

Artemas Čapajus (tikr. Anton Vodiany, g. 1981) – rašytojas, vertėjas, reporteris, keliautojas, aštuonių knygų autorius, ne kartą pelnęs BBC Ukrainos metų knygos premiją. Donbaso karo reporteris; su kolegomis žurnalistais Jelena Sergackova ir Vladimiru Maksakovu yra išleidę įvykius po Euromaidano, Krymo aneksiją ir Donbaso karo pradžią aprėpiančią reportažų knygą „Trijų raidžių karas“ (2015). Nuo plataus masto Rusijos invazijos į Ukrainą pradžios Artemas Čapajus tarnauja Ukrainos ginkluotuosiose pajėgose.

Julija Pajevska (Taira) (g. 1968) – ukrainiečių dizainerė, keramikė, aikido meistrė, Rusijos ir Ukrainos kare savanorių greitosios pagalbos korpuso „Tairios angelai“ įkūrėja. Ji tapo drąsos ir pasiūkiojimo simboliu, kai 2022 m. kovo 16 d. buvo Rusijos paimta į nelaisvę, vykdamą suteikti pagalbos sužeistiesiems per oro antskrydį Mariupolio teatre, o vėliau, 2022 m. birželio 17 d., išlaisvinta. Pajevska tarnavo kaip savanorė medikė per 2013 m. Euromaidano protestus, o 2014–2018 m. – kaip taktinės medicinos instruktorė fronto linijose Donbase, kur „Tairios angelai“ išgelbėjo šimtus civilių ir karių gyvybių. Už karinę tarnybą ji yra gavusi daugybę Ukrainos ir užsienio šalių apdovanojimų ir garbės ženklų. Sacharovo premijos laureatė.

Valerijus Puzikas (g. 1987) – menininkas, rašytojas, režisierius, scenaristas, keliolikos knygų ir dokumentinių filmų autorius. 2015 m. sausį savanoriškai išvyko į frontą, dalyvavo kovose Donbase kaip Ukrainos „Dešiniojo sektoriaus“ bataliono karys. Šiuo metu tarnauja Ukrainos ginkluotuosiose pajėgose.

ARTEM ČAPAJ

Už kieno pečių

Intelektualai, hipsteriai, menininkai, „sėkmingi“ žmonės ir žurnalistai yra įdomiausi kariuomenėje tarp intelektualų, hipsterių, menininkų, „sėkmingų“ žmonių ir žurnalistų. Iš „necilinių“ karių imami interviu, jie rašo esė, filmuoja vaizdo pranešimus, reflektuoja, aprašo savo patirtį ir perteikia karo realybę. Tačiau visi jie / mes atsotavujame tik kareivių mažumai. Didžioji dauguma karių kaip visada lieka nereprezentuoti, nebylūs ir neturintys savo balso.

Sania pirmą kartą per šešis mėnesius atvyko atostogų, į užnugarį. Šeši mėnesiai fronte. Jis kalbėjosi su manimi tik todėl, kad abu esame uniformuoti. Kol karas nesibaigė, negaliu papasakoti visko, ką jis pasakoja. Kad nepadaryčiau „žalos ginkluotųjų pajėgų įvaizdžiui“, kaip tai vadinama Viešosios komunikacijos doktrinoje. Sania yra maždaug penkiasdešimties metų, lieknas, su pleišto formos barzdele. Jis dirbo Europoje, grįžo namo iškart po Rusijos invazijos ir įstojo į teritorinę gynybą, kad „šitie py***ai iki čia neateitų“. Sania turi negalią, bet chaotiškomis vasario dienomis, žinoma, niekas to netikrino, o jis, žinoma, apie tai nepranešė. Netrukus iš savo srities atsidūrė „nulinėje zonoje“. Kiti nešioja jo neperšaujamą liemenę, nes jam neleidžiama sunkiai kelti.

– Sunkiausia, kai tenka pirmą kartą šauti į žmogų. Iš arti. Jis priešais tave žemę bučiuoja, graužia tą žemę, verkia, kad nenorėjo kovoti, kad sutinka su viskuo, tik kad liktų gyvas...

– Ar daug teko nužudyti? – ir prikandi liežuvį.
– Kvailas klausimas...
– Atleisk.
– Kvailas klausimas. Atleisk. Atleisk. Atleisk... – jo akys pritvinksta ašarų.
– Dovanok.
– Dovanok... Niekada to neklausinėk. Niekas tau nepasakys.

Ketini jam pasakyti, kad norėtum vieną jų nužudyti, bet supranti, kad tai būtų dar kvailiau. Čia tik tavo vaizduotė. Tu nežinai. O jis žino.

– Aš nemiėgojau mėnesį. Mėnesį... Viešpatie, atleisk man, nusidėjėliui... Vos užmiegu, matau jo akis. Štai dabar namie... kambarin katė įeina, aš pašoku. Tokie pat žmonės kaip mes... – jis vėl sukūčkioja. – Užsiundė juos ant mūsų kaip šunis... Jis graužė žemę, dievagojosi, žegnojosi... O jei ne aš jį? Teks kitiems vaikinams? O tada atvažiuoji, ir tavęs klausinėja. „Ar daug teko?..“

– Atleisk.
– O kiti mano, kad esu tiesiog trenktas. O dar kiti, – jis sukanda dantis, – sako, kad esu uždabautojas. Bl**t, uždabautojas, bl**t!!! Tai pasikeiskim vietom! Aš tau ati-

duosiu visus savo pinigus, visus, visus, visus – ir iš ten, ir Vokietijoje uždirbtus. Keiskimės.

Sėdi priešais žmogų, kuris žudė. Liežuvis neapsiverčia pasakyti „žudikas“, nes tai netiesa. Žmogus, kuriam teko žudyti. Štai jis už pusės metro nuo tavęs. Ir tu žinai, kad jis nužudė, ir myli jį, myli taip stipriai, kad jauti tuos hormonų pliūpsnius, oksitociną ar ką ten, jauti energijos srautą, kuris eina iš tavęs į jį, ir nori jį apkabinti, bet bijai, bijai jį paliesti, nes jis dėl katės naktim pašoka, bijai jį paliesti, nes jūs juk vyrai. Bijai apkabinti, nes bus dar kvailiau.

– Pasimaišiusių vaikinų jau būta. Leiskit juos bent trumpam namo! Manęs neleiskite, aš jau senas, o jaunosius paleiskite. Turime tokį vaikiną, kultūristą. Padarėme jam skersinį, sakom, išsikrauk sportuodamas. O jis: „Aš prisitraukiu – Halia! Halia priešais mane! Nusileidžiu – nėra. Prisitraukiu – ir vėl Halia!“ Kaimyninė kuopa turėjo guminę bobą. O mes juk vandens neturime. Pusanatro litro per dieną – ir atsigerti, ir nusiprausti, ir dantis išsivalyti, ir kojines išsiskalbti, ir apatinius. Žodžiu, dėl tos bobos. Duosime, sako. Pinigų nereikia. Tik po savęs išplaukit. Kad triperio nepasigautume. Ir vaikinai ėmė! O vienas sako: „Fui. Ar aš durmas? Geriau į krūmus nueisiu, porą kartų pasmaukysiu – ir tvarkelė.“

Sania – vienas iš daugybės. Visi turi savo istoriją, ir kiekviena jų unikali. Tačiau padauginta tūkstančius, dešimtis tūkstančių kartų. Šiems žmonėms nepasiūlys duoti interviu. Net jei bandys, jie nedaug tepapasakos. Arba tylės, nes civiliai jų nesupras. Arba negalės apibūdinti savo patirties ir išgyvenimų. Jie neįvilks savo jausmų į tinkamus žodžius. Neparasys esė.

Mums lengviau užjausti panašius į mus. Straipsniuose ir interviu dažnai girdime apie „hipsterius, IT specialistus, inteligentus kare“. Tuo metu dauguma karių yra žemdirbiai, statybininkai, vairuotojai, prekybos centrų apsaugininkai, padavėjai, kombainininkai, kalnakasiai, santechnikai ir turgaus prekybininkai. Priklausomai nuo regiono, bet maždaug taip.

Daugelis jų nėra pratę pasisakyti. Turiu įprotį: paprašytas rašau trijų puslapių esė – išimtinai apie motyvaciją stoti į kariuomenę. O po pusmečio vienoje kuopoje tarsi „savas“ klausinėju bendražygių apie tą patį ir užrašau pažodžiui, tačiau gaunu labai trumpus atsakymus:

– Aš tiesiog negalėjau būti ten (užsienyje). Čekai man juk pasakė, kad Ukraina bus sutriuškinta per dvi savaites. O kai pasakiau, kad laimėsime, paklausė, ko prisirūčiau.

– Kaip savo vaikams į akis žiūrėsiu? Kaip į akis žmonėms, savo vaikams žiūrėsiu? Mano šalis kariauja, ką turėjau daryti?

Arba tiesiog:

– Iš nieko neveikimo, – ir gūžteli pečiais, juokiasi. (Pastarasis iš visų jėgų stengiasi persikelti iš užnugario į prišakinę liniją.)

Kažkas primelavo žmonai, kad eina šaukimo, o pats kažin kur nusidangino. Kažkas gal rado prasmę toli nuo šeimos problemų. Jau kariuomenėje kažkas bando atsakyti privalomo skiepavimo, nes tiki sąmokslu teorijomis. Kai kurie negali sugyventi su savo vadu. Kažkas yra buitinis homofobas (prisiminkite, kaip kariškiai dažniausiai vadina rusus). Kažkas nekenčia valstybės kaip tokios ir negali paaiškinti, kas jį skatina, bet jis veikia. Veikia. Visi šie žmonės veikia.

Taigi daugiausia už visų šių neintelektualų, nemenininkų, visiškai paprastų unikalų asmenybių, kurios viešai neišreikš savo nuomonės, – už jų pečių yra Ukraina.

Ir galbūt – pasaulio ateitis.

JULIJA PAJEVSKA (TAIRA)

Šaukinys „Fašas“

Kada nors visas šis pasaulis subyrės į atomus ir išnyks visiškoje tyloje, o tada mūsų viso gyvenimo reikalai nebeturės prasmės.

Bet kol pasaulis egzistuoja, kiekvienas mūsų veiksma, valia ir net mintis daro įtaką įvykių eigai ir keičia ateitį. Vadinas, kiekvienas iš mūsų gali keisti istoriją.

Žinai, tai buvo juoda diena. Bet prieš tai buvo ilgi tavo nepriekaištingos tarnybos metai.

Kai tada paliečiau tavo pirštus, pabalusius ir šaltus, sustingusius amžiams, vienintelis dalykas, kurio neįstengiau padaryti, – pravirkti...

Tavo pasaulis išnyko.

Visados, atsidūrusi šalia mirties – labai arti – ir užspaudusi akis, praradusias gyvybės spindesį, jaučiu, kaip už plonos uždangos, kurioje tuo metu atsidūrė žmogus, žūsta visa jo gyvenimo kurta visata.

Kas kartą pasąmonėje įtemptu raumenis, tarsi tikėčiausi, kad viskas aplink mane: Azovo krantas, blindazas, reanimobilio vidus ar tiesiog ligoninės sienos – subyrės į dulkes, oras sprogs, o pasaulis liausis egzistavęs.

Galbūt tai ir vyksta, bet savo uždangos pusėje mes to nematome. Nebent jautrūs žmonės išgirsta tos katastrofos aidą...

Iš tiesų čia niekas iš esmės nesikeičia: kas nors išpažįsta meilę, kas nors duoda įsakymą sunaikinti miestą, kas nors gimsta, o kas nors miršta – lygiai taip, kaip tu tada mirei.

Tu sakei, kad nepaliksi Paazovės.

Jokiu būdu.

Kad mirsi čia.

Ties šiuo ruožu.

Jeigu kas – tu tiesiog atsigulsi ant šios žemės ir sustiprinsi ją savo valia ir krauju.

Amžiams.

Taip ir atsitiko.

Vienintelis dalykas, dėl kurio galėčiau tau papriekiaštauti: tu nesirūpinai savo sveikata.

Na, nebent dar piktu ir labai juokingu vatinių bobučių paerzinimu iš kaimų ties fronto linija, kai gabenai jas į Mariupolio ligonines, kad išgelbėtum nuo užleistos pneumonijos, arba kai pats jas gelbėjai skeveldrų nusiaubtuose jų namuose. Visados stebėjau, koks stebuklas išsaugoja tuos trobesius ir kaip išgyvena tos senučiukės.

Namai priminė jų šeiminkes: kai kurie jų taip pat buvo kiauru stogu. Ir užsispyrę: stovėjo nepaisydami prieš apšaudymų ir šildė savo ne mažiau užsispyrusias gyventojas, nepanorusias palikti mirčiai pasmerktų kaimų.

Taip, Paazovės bobutės užsispyrusios.

Tu taip pat, broleli.

Tu taip pat.

Tavo prigimtis – tavo žemės dvasia.

Šių stepių su aštuotėmis ir aguonomis.

Sniego pusnimis ir neišbrendamu pavasario purvynu, kai riebus juodžemis kimba prie padangų ir visais būdais stengiasi užgrobti 8,1 litro talpos amerikiečių automobilių pramonės stebuklą, praryti jį, paslėpti giliau štai aname kanale, slėptuvėje, nors niekas nežino, kam Paazovės stepi reikalingas didžiulis visureigis...

Savo užsispyrimu galėjai laikyti visą frontą, ir kartais man atrodydavo, kad būtent taip ir vyksta.

Pavasaris jau žvilgčiojo pro šaltį.

Šešėliai tįso saulėje, kaitinančioje ir platinančioje spragas užsigulėjusiame sniege.

Abipus kelio išlikusių medžių viršūnėse netrikdomi ir susikauptę tupėjo plėsrūs paukščiai.

Jie atkakliai laukė grobio, ir kraujo troškulys tarsi skambėjo skaidriame šaltame ore.

Tai buvo fiziškai apčiuopiama.

Savaitę prieš tą dieną nusprendėme apvažiuoti pozicijas, kad patikrintume evakuacijos kelių pravažumą po gausaus snigio.

Į vado namus atvykome anksti.

Išvakarėse iškritęs sniegas išryškino liniją tarp dviejų priešinimosi armijų, ir vadas buvo laimingas nelyg vaikas, iškėlęs maviką* ir stebėdamas per naktį atsiradusius takelių nėrinis, šviežias provėžas ir naujus šiukšlynus prieš pozicijose.

Priešai nervingai blaškėsi užvertę galvas ir pliekė į baltą dangų kalašnikovais, neskaičiuodami šovinių.

Stebėdamas vaizdo įrašą, vadas neįstengė nuslėpti šypsenos po tvarkingą rusva barzda su gražia žile.

Kuo daugiau laksto kvailėliai, tuo aiškesnis jėgų ir išteklų dislokavimo vaizdas.

Jis jau kažką sugalvojo.

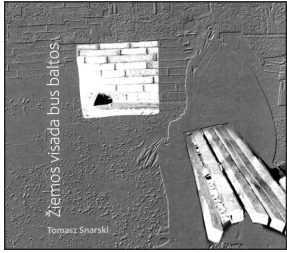
Mūsų vaikinai tvarkingai sėdi atraminuose įtvirtinimuose, o sniegas aplink nepriekaištingai švarus. Tarsi pozicijos būtų visiškai tuščios.

Nukelta į p. 15 ►

* Turimas omeny dronas „DJI Mavic Pro“, skirtas filmuoti.

Teisingumo paieška

Tomasz Snarski. Žiemos visada bus baltos.
Eilėraščiai. Iš lenkų k. vertė Birutė Jonuškaitė.
K.: Kauko laiptai, 2022. 110 p.

Gdanske gimusio lenkų ir lietuvių kilmės poeto, teisininko, filosofo Tomaszo Snarskio eilėraščių rinktinė „Žiemos visada bus baltos“ – pirmoji lietuvių kalba išleista autorius knyga. Tai, kad poetas yra teisės specialistas, savotiškai atspindi ir jo kūryboje. Rinktinėje esama ne vieno teksto, kuriame svarstoma, kas yra teisingumas, jo ieškoma, ilgimasi. Nevengdamas evangelinių siužetų, iliustruodamas gerai atpažįstamas scenas, poetas svarsto ryšį tarp teisingumo ir atleidimo, taisyklės ir atsakomybės:

„Teisėjas primerkęs akis žiūri iš aukšto, / Jam nerūpi nukariautų gyventojų konfliktai / Ar kokie nors raštai, / Jis vertina proceso taisyklės, / Teisė – jos išmintį ir amžinybę“ (p. 19–20). Taisyklių laikymasis yra neišvengiamas gyvenant su(si)kurtoje sistemoje, tačiau neretai taisyklės, kaip ir įgytas socialinis statusas, mažai ką turi bendro su anapusybe: „Tiėšos nėra esmė, / Dievas nėra taisyklė, / [...] Dvi mintys, visiškai skirtingos: / Išvalęs šį langą, aiškiai matysiu / Tikslų skaidrių kodeksų / Ir ištikimų priesaikų geometriškumą“ (p. 13). Skausmingas suvokimas, kad tikrovė nėra tokia, kokios jos trokštama, eilėraščių subjektui sukelia ir rūpestį dėl egzistencijos. Durų įvaizdis eilėraštyje „Įeikite atidaryta!“ (p. 27), galima sakyti, ženklina tarpinę būseną, svyravimą tarp gyvenimo ir mirties, tikėjimo ir abejonės. Juk ritualai galbūt tėra tam tikri gestai, formuluotės ir taisyklės, kurios negarantuoja tikrosios prasmės atsivėrimo: „Man beliko mažas gabalėlis muilo, / apšvalymo ritualas už kelis dolerius. / Taupau, tik paliečiu kaktą / rytą ir vakarą, / tikėdamas. / Ką darysiu, kai pasibaigs? / O kaipgi mano siela?“ (p. 42). Asmeninė patirtis subjektui yra svarbi, nors ji nebūtinai gali atrodyti neįprasta stebėtojai iš šalies, o teisingumo (ne)buvimas reiškiasi dvejopai – kaip sąžiningumo stoka ir gailėstingumo patyrimas („Ir niekas nesviedė akmens“, p. 51).

Lyrinis subjektas nelaiko savęs visažiniu ar privilegijuotu, veikia priešingai – išvelgdamas neatitikimą tarp teisingumo vizijos ir tikrovės, jis suvokia, kad pastangos ką nors pakeisti gali būti bergždžios, tad neatsitiktinai kritikuojamos vadinamojo pozityvaus mąstymo klišės: „Liaukis / Keitęs mąstymą – / Juk tai perniek“ (p. 18), nes „teisingumas / tėra idėja / vargšams žmonėms“ (p. 43). Teisingumas ir kaltės jausmas glaudžiai susiję su vadinamuoju vidiniu teisėju – sąžine, tad religinę plotmę nejučia keičia etinė („Ten teisingumas / bus sąžinės priekaištai ir / kaltinimas“, p. 89), tačiau religijos neatsisakoma, netgi išryškina religinio dialogo (ne)įmanomybę (p. 66). Tiesa, religinis tikėjimas negarantuoja mirties baimės išnykimo, tačiau jo blyksnių tikrai esama, nors jie ne visada pasako ką nors išties naujo: „Jie tikėjo, / kad valtyje yra Mokytojas, / kuriam paklūsta visi gaivalai“ (p. 76). Panašiai susitelkimas į realybės ir virtualybės skirtį nėra netikėtas, kai virtualybė tapatinama su neautentiškumu: „Kur šviesų ekranuose / pradingo tikros knygos?“ (p. 65). Kiek keistai skambantis nustebimas, tačiau subjektui, regis, svarbu prisiminti ir paklausti savęs: „kodėl tuomet nežinojau, kad / kiekviena knyga turi savo istoriją?“ (p. 72). Subjekto rūpestis dėl žmogaus įprastinių patirčių skleidžiasi įvairiais pavidalais. Vieni gražiausių yra vaikystės prisiminimai, kurie neatsiejami nuo savivokos: „Žvelgiu į auksaplaukį berniuką / Siemeno arbatinėje, / trumpais marškinėliais, šypsodamasis / jis atranda kinų aukso skonį // Jeigu tuomet objektyvo akis / nebūtų jo įamžinus, / šis įvykis iš viso / nedrumstų mano minčių / [...] Kaipgi išliksiu savimi / anoje, amžinybės pusėje, / kai nebus seno / fotografijų albumo?“ (p. 93–94). Kalbančiojo asmeninių išgyvenimų panorama atsiveria per ryškius vaizdus, konkrečias detales, aprašymus. Kiekvienas lyg fotografijoje užfiksuotas vaizdas primena, kad viskas nuolat praėina ir kad daugelį dalykų, pavyzdžiui, kelionių įspūdžius ar vaikystės nuotykius, galime (ir privalome) įspausti savo atmintyje.

T. Snarskio poezija nėra perkrauta metaforomis, palyginimais, skaitytojui nevarginami įmantrybėmis, nors pasitaiko tekstų, primenančių užuomazgas, iš kurių dar tik turėtų išaugti eilėraščių (p. 55, 57, 74). Poetas kečia egzistencinius klausimus, netgi ieško kompromiso

tarp krikščionybės ir pagonybės („Gal krikšto vanduo nesibara su lietumi?“, p. 84). Rinktinėje gan sklandžiai susipina biblinės, mitologinės nuorodos, išryškintos socialinės, istorinės temos, kurias praturtina subjekto potyriai ir prisiminimai. Bene stipriausi tie tekstai, kuriuose parodomas buitinės detalės ir tai, kas jas viršija. Pavyzdžiui, sena ir didelė it pasaulis palėpė subjektui asocijuojasi su paslaptimis, kurios išskleidomos paprasčiausiai uždegant šviesą (p. 71).

Paskutiniame skaudžiam ir sukrečiančiam rinktinės eilėraštyje pavadinimu „Veidas“ kalbama apie mirtį ir atmintį: „Įdėjo ją į plastikinį maišą – / panašiai išmetamos šiukšlės. / Greitai išnešė, nenorėdami į ją net pažvelgti. / Vos suspėjau į rankas įsprausti / Gailėstingą atvaizdą. // Nuolatos matau jos veidą – maiše dar šiltą, / ledinį karstą, / paskutinį, išimtiną“ (p. 106). Nors religijos vaidmuo neatmetamas, parodoma, kad žemiškieji ryšiai nutrūksta, o siekis suvokti, kas yra anapusybe, kaip ir teisingumo paieška, atsimuša į ribą. Vis dėlto vos įsprautas į sustingusias rankas Gailėstingą atvaizdą atrodo kur kas paveikesnis nei abstraktūs svarstymai, apibendrinantys teiginiai ar netgi intymus gailėstingumo išgyvenimas, kuris, atrodytų, vis tiek nulemtas išankstinių nuostatų: „Gailėstingoji Motina, / kaip galėjau pamiršti, kad niekad / neapleidi savo vaikų“ (p. 69). Kaip atsvara tokioms šabloniškomis (nors ir nuoširdžioms) frazėms yra vaikystės stebuklas, įjantis ne vien religinę prasmę: „Nors sniegas neiškrito, / negalėjai leisti / kad liaučiausi / svajojęs // Rogutės stebuklingai / slydo / senu šaligatviu / per uosto rajoną // Nekreipėme dėmesio / į nustebusius žioplus, / lyg pašėlęs / iš meilės / anūkui / tu padarei viską, / kad jo žiemos visada būtų baltos“ (p. 103). Regis, lyriniam subjektui rūpi, kas yra tikrovė, jis bando susidaryti tikrovės vaizdą, suvokti jos struktūrą, tačiau šis fragmentas gražiai perteikia, kad tikrovė ir įsivaizdavimas, kokia ji turėtų būti, dažniausiai nesutampa. Stebuklai (jei jų esama) įvyksta anapus taisyklės.

– IEVA RUDŽIANSKAITĖ –

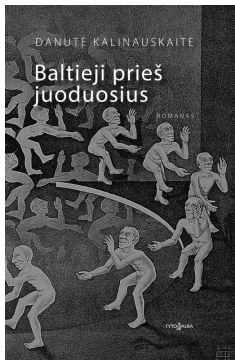
TEKSTAI NE TEKSTAI

MOKSLINĖS FANTASTIKOS PROBLEMOS

Kalinauskaitės ir visų mūsų baltieji pasakojimai

Danutė Kalinauskaitė. *Baltieji prieš juoduosius*. Romanas. V.: Tyto alba, 2023. 203 p.

Šiomet išleista Danutės Kalinauskaitės knyga „Baltieji prieš juoduosius“ yra jos pirmasis romanas, ir todėl kone kiekviename jai aptarti skirtame tekste ar renginyje būna diskusijų dėl žanro: kodėl romanas, ar tai tikrai romanas, gal geriau būtų buvęs ne romanas. Šią knygą aptarinėjome Kauno literatūros savaitės knygų klube, labai įdomiame nebe pirmame ir gal ne paskutiniame renginyje, kuriame, autoriams negirdint, trys

žmonės apkalba tris pasirinktas knygas. Po renginio kurį laiką vis grįždavau prie atskirų knygos fragmentų, o dar labiau prie to, ką jie sako apie ne tik knygoje vykstančius procesus – apie pasakojamus atsiminimus, apie šeimas, giminės ir jų naratyvinį pagrindimą.

Dar iki šio renginio susidūriau bent su dviem nuomonėmis, kad rišlaus siužeto Kalinauskaitės romane nėra, kad jis nevientisas, kad į jį sudėtos atskiros, nelabai susijungiančios neva vienos giminės istorijos. Taigi ne. Knyga yra vientisa, jos kompozicija yra pagrįsta ir aiški, o knygos veiksmas (ar greičiau vyksmas) gali būti apibendrinamas dviem žodžiais: miršta mama. Skamba skystai, žinau. Žodis „mama“ yra sentimentalizuotas tiek, kad bemaž visada, kai jis ištariamas viešumoje, padvelkia egzaltacijos dirbtinumui. Todėl parodyti, kas vyksta sąmonėje mamos egzistencijai nykstant, besibaigiant ir tik pasibaigus, pavaizduoti būtent tokio ryšio ir visos jo steigiamos metafizikos praradimą yra bemaž neįmanoma, neįpuolant į įvairiausias klišes, nepasiduodant šabloniniam graudiniui. O štai Kalinauskaitė tai pavyksta.

Mirtis tik dienraščių antraštėse tampa įvykiu; šiaip ji yra procesas – ilgas sunkus fizinis ir dar ilgesnis, dar sunkesnis emocinis procesas. Ypač artimojo mirtis. O mirtis žmogaus, kuris kūniškai ir nepasirenkamai pririša mane prie praeities, prie to, ką patyrė ankstesnės kartos, yra procesas, vykstantis vieną ar galbūt kelis kartus gyvenime. Pati ši jungtis yra ypatinga, net nepaisant to, ar emocinis ryšys su mama arba tėvu yra (buvo) geras, ar vidutinis, ar siaubingas. Tėvas ar mama, be to, visai nebūtinai turi būti biologiniai, kad per juos rastųsi jungtis su keliais šimtais metų iki manęs. Vienintelė tam reikalinga jų savybė yra buvimas žmonėmis – galėjimas kalbėti ir kartais, visiškai nesvarbu, kokiū būdu ir kokia kokybe, ką nors pasakoti.

Ir štai ši jungtis traukiasi, eizėja, sutrūkinėja ir pasibaigia, savo paskutiniuose etapuose itin ryškiai, tarsi iš kraterio, išmesdama keistas, mumifikuotas istorijas. Praeitį, anksčiau buvusi tvarkingai ir patikimai sandėliuojama motinos ar tėvo guviuose protuose, saugiai užklotą jų kasdienių rūpesčių, ima gabalais, – naratyviniais, nes jokiū kitokiu pavidalu mes praeities neturime, – atitrūkti nuo įsivaizduotos, bet iš tikrųjų niekada nesuvoktos visumos ir stoti priešais groteskiškais pavidalais.

Tai yra iš lūpų į lūpas perpasakotos, tobulintos ir nuolatos keistos istorijos, kartais – didesnėje kompanijoje, kartais pašnibždomis tik pačiam artimiausiam ir patikimiausiam žmogui. Jos paryškintos, nes sufokusuotos į kažką, apie ką klausantis gniaužia kvapą. Jos kuria emociją ir įspūdį, o ne dokumentiškai saugo detales. Jos netyčia ar tyčia skolinasi detales iš kaimynų istorijų, su jomis supanašėja, kurdamos vienas kitą suprantančiųjų bendruomenes.

Šie pasakojimai, o tiksliau – perpasakojimų perpasakojimai, tarpusavyje nesijungia, neįsirašo į tautos nei valstybės praeitį, jos nepapildo faktais ir neužpildo patirtimi. Taip, jie dažnai turi tą užstalę (kuri kažkodėl įsivaizduojama linksma, bet dažniausiai būna baisiai sunki) „einamą“ akcentą, ir kaip tik dėl to jie nesusidėlioja į chronologines sekas ir net nepriartėja prie istorijos mokykline ar universitetine reikšme. Ši išsiveržusi šeimos praeitis visada yra fragmentiška, visada šiek tiek nelogiška ir naivi, šiek tiek tragiška, ir ji aiškiausiai pasirodo per to žmogaus, kurio asmenyje visos tos tetos, dėdės, tėvo ar mamos pusbroliai, prosenelės seserys susimazgo, ilgą, sunkų pasitraukimo procesą.

Suprantu, kad tai, ką čia rašau, yra susiję ne su romano rašymo technika, o su jo perduodama mintimi. Nemanau, kad rašytoja naudojos vienu savo šeimos istorijomis (žinau – girdėjau ją pačią pasakojant, – kad buvo ne taip), tačiau man kaip skaitytojui nė trupučio nerūpi, kur ji pirko dažus ir kur rado audinio skiautę koliažui. Šeimos pasakojimų kompozicija yra visiškai įtikinanti – taip, daugelio mūsų šeimose girdimi pasakojimai yra panašūs, girdėti, atpažįstami. Atpažįstame Kalinauskaitės mozaikiškai vaizduojamą giminę – ne tiek mozaikos piešinį, jis kitoks, bet tą pačią mozaikos techniką. Panašiai taip dėliojam ir savas „šaknų“ istorijas.

Į mozaikinį giminės paveikslą, žinoma, atrenkami ne visi ir ne viskas. Jei ne vien skausmingas, bet ir gėdingas ar, paprastai kalbant, „negražus“ yra koks nors šeimoje vykęs dalykas, tuomet jis ilgai nebus pasakojamas. Būtent dėl to atrodo, kad kitų seneliai, proseneliai, dėdės, senelių broliai ir seserys – va jie tai buvo tobulo šviesumo, skaidrios moralės, daug nuveikę. Nejučia imame dailinti ir savus pasakojimus, kol jau atrodo, kad ir savoj giminėj dauguma buvo / yra (vadinasi, ir bus) protingi, gražūs ir geri. Tą daro ne tiek mūsų noras puikuotis ir girtis, ne absurdiškas tikėjimas paveldėtais „gerais genais“, kiek panašių pasakojimų kontekstas, keliantis reikalavimus paskiram pasakojimui, galiausiai – pats pasakojimo žanras ir perpasakojimo motyvas. Pasakojimo veiksmas, o ne mūsų savimeilė, iškelia reikalavimus, nerašytos pasakojimo taisyklės senelį, dėdę, dėdės uošvį, prosenelę padaro įdomiomis asmenybėmis; faktai daugiau ar mažiau priderinami prie personažo spalvos. Jeigu giminaitis rodomas bjaurus, nes toks ir buvo, jis vis vien kuo nors patrauklus, gal juokingas, o gal keistuolis.

Vienas bjauriausių knygų veikėjų Jonas Necelis, pasakotojos Dalios senelio sesers vyras, mums pristatomas kaip komiškas, šaržuotas tarpukario Kauno turtuolis – apie tokius, žinoma, girdėjome. Lėbavimas, ištvirkavimas, žmonos ir daugybės kitų moterų žeminimas, abejingumas visų, net savo vaikų, kančioms, šykštumas ir kietaširdiškumas – visa tai, sukeistinta linksniu pasakojimu, yra dar dar pakeliama. Skaitai ir supranti, kad tikrovėje atsidūrus šalia to veikėjo prototipo niekam nebuvo linksma arba įdomu. Gyvo priartėjusio Jono Necelio nepakeltume nei vaizdo, nei kvapo, nei balso. Būtent tas visiškai kūniškas, biologinis jo vaizdavimas paverčia jį egzotiniu gyvūnu. Lengviau atsikvepiame suvokdamos, kad nykstančiu. Jis yra ribinis giminaitis – rodomas ties pasakojamumo riba. Jo rodomą ainiams legitimuoja vos kelios juokingos detalės, be kurių jis prasmegėtų juodoj nepasakojamybės duobėj kartu su kitais išgamomis ir, deja, jų aukomis.

Su žiburiu nerasi giminės, kurioje cirkuliuotų istorijos apie tai, kaip girtas patėvis, tėvas ar kaimynas prievartavo paauglę, kaip spręstas jos pastojimo klausimas, kaip iš tos merginos ir panašių į ją atimtas visas būsimas gyvenimas – svajonės apie meilę, išsilavinimą, savarankiškumą. Ir kaip toms merginoms tie nepasirinkti, ne savi gyvenimai sekėsi. Nesgi dažniausiai – gerai. Paprastai. Ir kitaip nei Achmatova, kuri Penktojoje elegijoje skundžiasi, kad ne į savo kapą atguls, tos moterys galiausiai atgula į savą kapą. Savą lietuviško stiliaus, sovietinį ar posovietinį kapą. Tos tipinės pavienių moterų istorijos neperduodamos iš lūpų į lūpas, nepasakojamos nei užstalėje, nei laidotuviuose. Užspaudžiamos giliai po savimone. Nes joks giminėj perpasakojamas pasakojimas iš jų nepasidarė.

Romanas tą liūdnei rodo. Jame vaizduojamoje perpasakojimų cirkuliacijoje – visiškai teisingai – nėra ir neturi būti jokios „tiesos“ apie vaizduojamą fiktyvią giminę. Nes pasakojimas nėra apie giminę ir jos istoriją, nėra saga. Praeitį čia nėra „tikrovė“, ji yra daug kartų pergromuluota ir daug kartų artikuliuota šeimos savimone ir savigarba. Paprastas ir dažnas būdas iš praeities pasigaminti savigarbą – išryškinti arba pridėti aiškų, istoriškai patvirtintą ir visų pripažįstamą politinės neteisybės prieskonį.

Politinė neteisybė yra baisi, tragiška, be galo skausminga, tyliai pašnibždom ar liūdnei garsiai papasakojama prie nurimusio arba taip ir neįsilinksminusio stalo. Paskui – perpasakojama. Ir dar perpasakojama, kaskart vis ryškiant tragiškiausius elementus. Buitinė neteisybė yra neįdomi, nyki, beviltiška, nematoma ir gyvenimo džiaugsmą atimanti. Galiausiai palaidojama kartu su kūnu, kuriame ilgai po širdimi, po visomis jos plėvėmis ir gyslomis bu-

vo slepiama. Nepasakojama, dažniausiai, ir tą pirmą kartą. Tik dėl tolimesnių stebėtojų budrumo išnešama į šviesą ten, kur niekam nebeskauda. Tikrai ne tarp artimiausiųjų. Supolitinta šeimos ir giminės istorija cirkuliuoja geriau. Perpasakojama entuziastingiau – ir politizavimo lygmuo auga.

Sociopolitinė neteisybė mums yra gražesnė už buitinę, nes ji yra pirmąją prasme tragiška. Tik sociopolitinė neteisybė gamina aiškia, gryną auką. Visos kitos aukos atrodo užterštos kasdienių, „asmeninių“ santykių, iki galo nesuprantamų ir nežinia kiek internalizuotų galios pasiskirstymų. Net ir sužinojusios ką nors keisto apie senelio seserį, senelės mamą, tetą ar dar ankstesnes giminaites, nežinom, ką jos patyrė kaip neteisybę, ir todėl to nepasakojame. Todėl, kad nesuvokiame to laikmečio nematomų galios struktūrų. Vyro ir žmonos, dvaro ir biednų valstiečių, motinos ir dukters, meistro ir pameistrinio, ūkininko ir samdinio (samdinės), mokytojo ir mokinio, patėvio ir posūnio (podukros), turtingo kaimyno ir vargšo jo skolininko kaimyno (taip pat ir jo dukters) ir daugybė kitokių santykių modelių ir jų smulkių variacijų yra pakitę arba išblukę. Kietoji faktų istorija mums be galo mažai to yra ištyrusi ir paaiškinusi. Ką tikrai žinome – kad iškrypėliškas politinės galios eskalavimas yra blogis, kad būti tokių procesų auka yra klaiki patirtis. Buvimas sociopolitinės tiesos pusėje auką heroizuoja, paverčia ją kovojusia prieš blogį arba be kovos (istorijai padedant) jį nugalėjusia.

Tamsiosios istorijos, kurių Kalinauskaitės piešiama giminė nepasakojo, liko giliai po mūsų įsivaizdavimo galimybėmis. Gal tai pasakotojos mamos Angelinos išhaliuocinoti vaiduokliai, slankiojantys po devynaukščio butą ir norintys viską atimti. Jie yra nuorodos į taip ir neišnirusius baisesius įvykius. Nuorodos taip pat ir į tai, kad papasakota ne viskas, kad mozaika tik reprezentacinė, kad jokia čia ne tikrovė ir jokia čia ne praeitis. Romanas yra apie groteskišką, vietomis juokingą šeimos praeities reprezentaciją, kaip lavina užgriūvančią ir kankinančią, bet neišvengiamą tiek, kiek neišvengiamas yra atsiveikinimas su artimiausiaisiais.

Pabaigoje pacituosiu kelis sakinius iš pasakojimo apie vieną iš balčiausių knygų veikėjų. Tokia man pasirodė Monika, pasakotojos mamos pusseserė, apie kurią pasakojama jos dukra Teresė. O tiksliau – pasakojama pati pasakotoja Dalia, o dar tiksliau – Dalia, greičiausiai, žino tą pasakojimą iš savo mamos Angelinos, t. y. Monikos dukra Teresė galbūt pasakojai, o ne Daliai, o ir koks, galiausiai, skirtumas, kas kam kada pasakojai ir paskui perpasakojai. Visos keturios čia – nes taip pat ir pačios Monikos balsas tarp jų trijų – kalba unisonu. Perpasakojimai jau savo darbą yra padarę: Monika, be galo daug neteisybės, skausmo, ribinio vargo iškentusi, grįžo iš tremties stipri ir išmintinga. „Už lango ne audra siaučia, paskui susimąščiusi pasakė mama, už lango 1954-iejį eina. Tik tiek. Tikrovė jai buvo per silpna priešininkė, kad ji dar kada nors teptųsi į ją rankas. // Po Sibiro visur, kas žingsnis, ji leisdavo suprasti, kad Teresė per daug reikalauja. Žmogui tiek mažai tereikia, ir tai pravartu suprasti kuo anksčiau. Tau užtenka tik kelių pamatinių daiktų: vienos poros batų, vieno palto, vieno skyriaus drabužių spintoje, visa kita – nebūtina. Visai.“ Tai štai Monika, perėjusi kalėjimų ugnį ir lagerių speigą, tampa tuo balsu, kurį bet kuri šeima ir giminė girdi kaip savą – gryojo (neegzistuojančio ir niekada neegzistavusio „tikrojo“) žmogaus balsu. Tuo, į ką pasakojimai apie artimuosius būna nukreipti visose šeimose.

– JURGA JONUTYTĖ –

Leonidui Donskiui negalėjo neskaudėti

► Atkelta iš p. 3

Perskaitęs šią knygą įsitikini – mums labai trūksta L. Donskio viešojoje erdvėje, jo gilių išvalgų, papildytų taikliomis literatūros ir kino citatomis, ir jo aristokratiškos laikysenos diskutuojant su kitaminčiais („Aristokratiškai kalbėti [...] – niekada negąsdinti žmonių, nieko nekarikatūrinti ir nepašiepti, išskyrus savo ydas“). Svarbiausia – šio aristokratiškumo pažado L. Donskis visada laikėsi, dar tais laikais, kai pagarba kitaminčiams buvo apskritai neįprastas reiškinys. Ne veltui po mirties jis buvo ne vieno apibūdintas kaip dialogo žmogus. L. Donskis niekada neišjuokė, nepašiepė net idėjinų oponentų, net tų, kurių panieka kitiems ir kitokiems, valstybei ir demokratijai jį tikrai turėjo žeišti.

Vasarą dėstytojui paprastai ilsisi nuo studentų. Į dėstytojo profesiją profesorius žiūrėjo itin atsakin-

gai, nors su menkystės formomis jam teko susidurti ir akademiniam pasaulyje – kaip byloja vienas jo tekstų knygoje. Niekada nebuvau sutikęs L. Donskio kitaip nei kaip studentas. Dabar pats dėstau, bet skaitydamas leidau sau įsivaizduoti, lyg būčiau klausęsis jo paskaitų buvusioje VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto auditorijoje Gedimino gatvėje. Daugeliui iš mūsų būtų pravartu pastudijuoti (galbūt ir iš naujo?) L. Donskio tekstus. Tikiuosi, ten, anapus būties, jis pagaliau gali palaimingai džiaugtis iškiliausių žmonijos protų draugija, įskaitant tuos, kuriuos vis cituodavo. Ir dėl kurių jam niekada nebeskaudės.

– AUDRIUS SABŪNAS –

THOMAS OWEN

Nutikimas motelyje

Prancūziškai kūrusio belgų rašytojo Thomo Oweno (tikr. Gérard Bertot, 1910–2002) novelė *Motel party* – iš rinkinio „Kiaulė ir kitos paslaptingos istorijos“ (*La truie et autres histoires secrètes*, 1972).

(Daugiau novelių iš šios knygos sk. „Š. A.“, 2023.I.13, 2023.III.10, vert. J. R.)

Žinau, ir tiek. Žinau ne kažin ką, bet tai – žinau. Gal galėtume bent akimirkai pamiršti logiką?

B. J. Friedman*

Vėjas nesiliovė. Tai sekino, gniuždė. Galingi šiurpuliai varstė Didžiąją lygumą, kiek akis užmato tiesdami slenkančias vagas javų laukuose – blaškumuose, apmaigytuose, traiskomuose vėjo šuorų ir, regis, pasmerktų niekada nesunokti.

Nedirbamoje žemėse ir perdžiūvusiuose keliuose, retsykiais tiesiomis linijomis bėgančiuose iki horizonto, tarpais ūmai kaip sproginimas sukildavo rusvų dulkių verpetai. Veikiai jie ištydavo, nuguldami ant žalių beribių tolių, ir vėjo nešami ištirpdavo, dar smarkiau genami neišsenkančių gūsių.

Aš leipėjau iš karščio. Automobilio motoras kaito. Jau keturis ar penkis sykius, progai pasitaikius, buvau išsukęs iš kelio į kokią fermą atvėsinti radiatoriaus. Jos kartais pasitaikydavo – pasimetusios plynėje, visos panašios, juosiamos skurdžios geibių medžių uždangos – vėjo išklaiptytų, sutaršytų, iškankintų medžių, tolydžio persodinamų dar nuo pionierių laikų ir vis tokių pat apleistų.

Riedėjau negrįstu keliu, lenkiamas arba persekiojamas dulkių debesio; išnires į erdvę tarp pastatų, kelis syk pasignalizavodavau; kas nors pasirodydavo – arba ne; pakeldavau įkaitusį kapotą, paėmęs žalio ar raudono plastiko vamzdelį, spustelėdavau elektrinės pompos mygtuką, ir klusnus vanduo kliokė į garuojantį radiatorių, jį perpildydamas, tryško aplinkui, lydidas šnypščiančių garų. Apsišlakstydavau sau galvą ir rankas, probėgšmais nugerdavau gurksnelį ir, visas varvantis, padėkojęs vėl leisdavau si į kelią...

Pagaliau pasiekiau skurdų motelį su išblukusiomis iškabomis, pusiau nuplėstomis vėjo šuorų, aiškiai prastai užlaikoma, matant šiukšlių dėžes, dar pilnas šią vėlyvą valandą. Šalia degalinė, kaimo garažas, kur radau mechaniką, sutikusį pasirūpinti mano automobiliu. Ta vieta vadinosi Šaronas – sankryža, pasimetusi kelyje iš Vudvordo į Elksitį. Dešimtis abejotino švarumo namelių, kiek išvaizdėnė kavinė ir krautuvėlė, prekiaujanti mašininės alyvos bidonais, virvėmis galvijams ir guminiams batais.

Paprašiau kambario nakčiai ir pasirinkau staliuką prie lango kavinėje. Ir čia, dar visas apkvaitęs nuo to ilgo kelio ir susierzinimo, klausiausi, kaip staugia nerimstantis vėjas, kartais žvilgsniu nusekdamas kokį seną laikraštį, nešamą vėjo gūsių ir panašų į didelį išnarstyta paukštį.

Be jokio apetito sukimšau kiaušiniene su kumpiu ir pernelyg alyvinį, pernelyg saldų pyragaitį. Buvau beatsukęs kėdę į televizorių... Ir tada pamačiau į stovėjimo aikštelę įvažiuojant didelį blyškiai rausvą universałą, iš jo išlipo du vyrai ir moteris ir niekinamai apsidairė aplinkui. Jie iš karto padarė man labai blogą įspūdį, ir bemat pajutau jiems priešiškimą. Vienas iš vyrų vaidino bosą. Buvo augalotas, tvirtas, pernelyg putlaus veido, šviesbruviais plaukais ir blankiomis mėlynomis akimis. Kitas, kuris greta jo atrodė mažučiuokas, priminė tikrą pasalauną. Juodose lakstančiose jo akyse matei kažkokį nerimą. Jis tolydžio šluostėsi kaktą ir kaklą ir aiškiai mieliau būtų buvęs kur kitur. Moteris nuėjo kažko paimti iš automobilio; išgirdau, kaip trinktelėjo jo dureles. Ji įėjo į salę, kai abu jos bendrakeleiviai jau buvo susėdę. Pasirodė man gana augi, banalaus ir vulgaroko grožio. Linktelėjo, su visais sveikindamasi.

Nusisukau ir mažame ekrane stebėjau filmą su pretenzija į fantastinį, kur atokiame name kažkoks vilkolakis (Dieve mano, kokios iltys!) dobė pasiklydusius keliauninkus. Filmas buvo visiškai beprasmis, o reklaminės pertraukos – „nuo galvos skausmo, nuo vidurių užkietėjimo, nuo depresijos, nuo visko...“ – nėmaž nepagyvino to menko kūrinio.

Tuo metu naujieji atvykėliai baigė vakarieniauti. Išėjo visi kartu; pamačiau, kaip sueina į vieną namelį visai greta manojo. Nušvito langas. Nusileido užuolaida. Mažesnis iš vyrų vėl išėjo paimti iš automobilio lagamino ir kruopščiai patikrino, ar užrakintos durelės. Sugrįžo pas kitus. Gan ilgai pralaukiau, per daug nesuvokdamas, ko. Niekas neišėjo į lauką. Tada nuėjau į savo kambarį ir praeidamas išgirdau, kaip įžūliai juokiasi moteris. Apsišlaksčiau veidą. Vokai degė, lūpos buvo perdžiūvusios.

Į mano duris tyliai beldėsi – ir turbūt jau kuris laikas. Pasiteiravau:

– Kas ten? – ir mano balsas instinktyviai nuskambėjo slopia ir atsargiai, tarsi jau dalinčiausi paslaptimi.

Moteris kitoje durų pusėje pasakė kažką, ko nesupratau, nes kalbėjo ji tyliai. Išlipau iš lovos, kaip reikiant neprabudęs, skaudžiai kluptelėjau, tamsoje užlipęs ant savo batų, ir apčiuopom užsitempiau kelnes, kurias visad pasidedu ant kėdės prie lovos su pinigine ir raktais – gaisro atveju.

Atsargiai pravėriau duris.

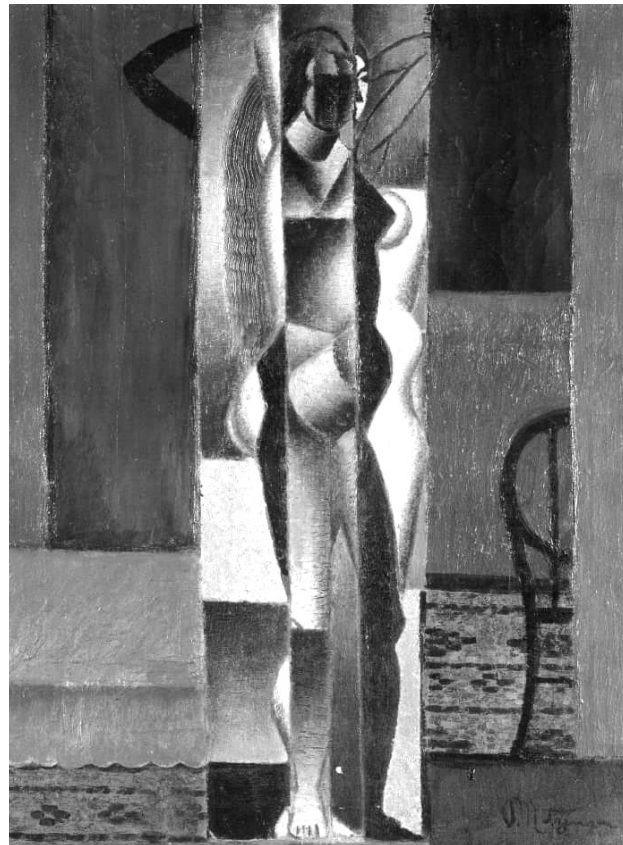
– Labas vakaras, – pasisveikino moteris, kurią menkai žiūrėjau. – Atleiskite man.

Tik tada aš uždegiau šviesą ir išvydau mažą liūdną jos veidelį ir mielą, jaudinančią jo išraišką.

– Aš vardu Molė... Molė Jang. Keliauju su draugais. Mes pasimetėme prie Ilgojo ežero... Ar galiu užteiti?

– Man tai nelabai patinka, – ne itin maloniai atsiliepiu aš. – Moteris paprastai mums pridaro daug rūpesčių, o man jų ir taip pakanka.

– Nebūkite toks surūgęs! Man tai svarbu...

Jean Metzinger. Nuoga prieš veidrodį. 1912

Tai atrodė rimta.

– Ar po penkių minučių nepradėsite klykti, kaltindama, kad norėjau jus išprieivartauti?

– Irgi sugalvojote! Turiu kitų rūpesčių negu mano skaisitybė.

Ir, raminau gestu mane atstūmusi, ji įėjo vidun. Šypsojosi man. Mažas juokingas snukutis, veikiau papilkęs, šviesiai žydros akys.

– Man išties nepatogu jus tokiu laiku trukdyti. Aš mirštu iš nuovargio. Ilgai ėjau.

Nurodžiau jai fotelį, į šį ji ir susmuko. Bet taip lengvai, kad nė negirgžtelėjo spyruoklės. Atsisėdau ant lovos krašto. Ji avėjo plonapadžiais, labai dulkėtais batais. Tylomis išgėrė stiklinę ledinio vandens, kurią jai padaviau. Paskui atsilošė, atrišo kaklaskarę geltonais ir juodais dryžiais, veržusią šviesius jos plaukus, ir tie išlaisvinti, rodos, pasistojo jai ant galvos. Ji abiem rankom juos sutaršė. Paskui pažvelgė į savo apdraskytą kelį. Paiseilino pirštą ir juo užspaudė mėlynę. Galop, žiūrėdama į mane taip, lyg jau žinotų atsakymą, paklausė:

– Jūs matėte mano draugus, ar ne?

– Galbūt. Kokie jie?

– Beveik iki baltumo nušviesinta blondinė, lydima dviejų vyrų. Augaloto apskritaveidžio ir nediduko juočkio.

– Iš tiesų. Jie čia. Įsikūrę gretimame namelyje.

– Viename namelyje? Visi trys?

Jinai, regis, duso.

– Manau, kad taip.

– Niekšas!..

Ji išblyško, prikando lūpas, ilgai mąstė, grauždama nagą, paskui nuolankiai, romiai paklausė:

– Ar galiu čia permiegoti?

Mano veidas ištyso. Vėl sunerimau. Bet jeigu jau ją priėmiau, tai kaip išprašydinsi?

– Nebijokite. Auštant aš jau būsiu išėjusi be jokių skandalių.

– Tiek to, – nusileidau be entuziazmo. – Jeigu norit, nusiprauskite po dušu. Atsipalaiduosite.

Ji jau nusirenginėjo, vieną po kito mesdama ant fotelio, iš kurio pakilo, gėlėtas bermudus, medvilninę palaidinukę, kelnaites ir liemenėlę. Juokdamasi praėjo pro mane, gobdamasi klubus skepeta geltonais ir juodais dryžiais, kuria buvo susirišusi plaukus, paskui sviedė ją ant stalo, apversdama savo tuščią stiklinę.

Vėl atsiguliau, pasibrukau rankas po pakaušiu. Nuoga po dušu, ji plepėjo. Kai suteikiate progą, moteris mielai pasakoja jums apie savo gyvenimą.

– Mano vyras – tas augalotas blondinas. Jo vardas Džonis. Mudviem nebesiklosto. Aš ketinu jį palikti.

Stovėdama ant vienos kojos, ji viena ranka muilinosi pėdą.

– Jis lošėjas ir maniakas. Jūs mane suprantate?

Aš supratau.

– ...tie kiti – Bambergeriai. Dinas ir Merė. Tiksliai nežinau, iš ko jie gyvena. Jis, atrodo, kažkoks tarpininkas. Aš jų nemėgstu. Jie buvo labai bjaurūs man. Visą laiką garbsto mano vyrą, pasirengę viskam.

Aš leipau iš nuovargio. Jos istorija manęs nedomino.

– Tai trijulei tik ir rūpi mane palikti, manęs atsikratyti...

– O tai nelengva, ar ne?

Nežinau, ar tai ištariau, ar tik pagalvoju. Bet kai ji įsmuko į savo lovą, jau tikrai miegojau.

•

Ryte buvau vienas. Iš pradžių pagalvoju, kad mano viešnia išėjo į lauką pakvėpuoti grynu oru, bet neaptikau jos ir lauke.

Lova, maniškės dvynė, kurioje ji miegojo, dar išsaugojo jos kūno formą. Pykau ant savęs, kad geriau pastarojo nepažinau, vos probėgšmais nužiūrėjęs jį po dušu. Bet iš tiesų tada buvau per daug pavargęs. Širyt jaučiau turįs daugiau nuotaikos, pakankamai smalsumo ir drąsos užmegzti trumpalaikę intrigėlę. Bet praleistos progos nesugrąžinsi, ir Molė reikėjo įtraukti tarp tokių.

Apsitvarkiau, kiek nusivylęs, bet vis dėlto pralinksmėjęs dėl savo nusivylimo. Pagalvoju, kad Molė, matyt, nuėjo pas vyrą ir kad sutuoktinių vaidai paprastai baigiasi susitaikymu.

Išėjau į lauką, dar kartą apsidairiau aplinkui, paskui nužingsniau į kavinę. Du vyrai ir moteris išbalintais plaukais baigė pusryčiauti. Metalinis šotis su lediniu vandeniu ant stalo buvo visas aprasojęs.

Nematydamas šalia jų Molės ir vis dėlto dėl jos susirūpinęs, prisiartinu prie jų staliuko ir tariau:

– Laba diena!.. Ar matėte Molę?

Sulig mano klausimu jų veidai persimainė. Jie trumpam sumišo. Paskui augalotasis blondinas ramiai įrėmė į mane akis ir atsiliepė:

– Molė? Nepažįstu!

– Negali būti! Miela blondinukė, bermudai su žaliomis gėlėmis!.. – Aš neatlyžau. – Molė... Molė Jang...

Šįsyk nerimas buvo akivaizdus, ir stebėdamas susijaudinusių ir įtemptų jų veidus aš spėjau, kad jų sąžinę slegia kažkas rimta.

Ir čia kaip gerai sukurptuose filmuose pro duris maudamiesi pirštines įeina du motorizuoti policininkai.

Ak, prisiekiu, tą akimirką mes visi krūptelėjom – abu vyrai, moteris ir aš pats! Jie pasirodė pačiu laiku. Bet be jokių blogų užmačių. Veikiausiai kaip kas rytą ėjo ramiai sau išgerti juodos kavos.

Jie nusivožė šalms, stipriai truktelėję dirželius pasmakrėje, kad atpalaiduotų. Užmetę odines striukes ant kėdės, išniro prieš mane visa savo vyriška puikybe. Dvelkdami prakaitu ir benzinu, chaki spalvos marškiniais trumpomis rankovėmis, vešliai apžėlusiais dilbiais, o vienas jų – su tatuiruote, vaizduojančia indėno galvą.

Sužavėtas spoksojau į juos. Motorizuotas policininkas – tai gražu. Regimas iš arti, ne kelyje. Tai stebėtina žmogiška. Netekusi savo odinio kiauto, tai kita būtybė, netikėtai artimesnė, galbūt pažeidžiamesnė, kaip – atitinkamomis proporcijomis! – išlukštenta krevetė.

Taigi prisigretinau prie jų. Išgirdę, kad aš svetimšalis, jie iškart pasidarė malonūs, atsipalaidavo. Po kelių banalybių apie vėją, aliumininį kavos priekonį ir – laimingas atsitikinumas! – Ardėnų kampaniją, kurios metu žuvo vieno jų vyresnysis brolis, aš juos pakviečiau drauge išeiti į lauką, nes turiu jiems papasakoti šį tą labai svarbaus.

Lauke papasakojau jiems apie Molę, keistą naktinį jos pasirodymą, dar keistesnę dingimą čia, vidury plyno lauko, apie jos ryšius su ana trijule, apie akivaizdų šios sumišimą.

Policininkai susidomėjo. Vienas jų dėl visa ko net nuėjo perstatyti motociklo, kad užtvirtų universalui išvažiavimą iš stovėjimo aikštelės. Paskui grįžo atsainiu žingsniu ir dingo kavinėje.

– Eina skambinti, – paaiškino kitas.

Kadangi nebeturėjome ką vienas kitam pasakyti, jis stovėjo nukoręs rankas. Kartkartėm pasiglostydavo smakrą.

Ant mažojo piršto mūvėjo platų auksinį kažkokios slaptos organizacijos žiedą – tai man iš tiesų darė išpūdį.

Už kiek aprasojusio lango stiklo įžiūrėjau žiurkišką Bambergerio galvą – jis stengėsi įžiūrėti, kas vyksta.

Grįžo paskambinęs policininkas, švilpiniuodamas tarp dantų. Mostelėjo man.

– Kuo ji ten vardu, toji mergina?

– Molė Jang.

– Blondinė ar brunetė?

– Blondinė, blyškaus malonaus veidelio. Labai šviesios mėlynos akys.

– Pastebėjote, ji turėjo papuošalų?

– Neprisimenu. Manau, kad ne. Nors vis dėlto taip... Auksinę grandinėlę ant kulkšnies.

– Tikrai taip! – apsidžiaugė policininkas. – Ką gi, vyruti, tos merginos šiąnakt jūs negalėjote matyti!

– O! Tikrai?.. Ir kažin kodėl?

– Dėl tos rimtos priežasties, kad prieš dvylika valandų rastas jos lavonas, nusviestas į griovį netoli Dosono.

– Ką tu čia šneki? – įsiterpė kitas.

– Sakau, kad ta mergina negyva, ir jei už poros žingsnių nuo kūno nebūtų sugedęs vienas automobilis, niekas dar nieko nežinotų.

Kažkas ledinio užgulė man pečius, nors šiltas vėjas vis sklaistėsi po plynę ir nesiliovė pūtęs.

Atskleista tragedija mane sujaudino ne mažiau negu suvokimas, kad dalinausi kambariu su mirusiaja, klausiausi jos plepėjimo, abejingai stebėjau ją po dušu, o ryte apgalvestavau dėl savo vakarykščio nuovargio ir – galiausiai per vėlai – jos geidžiau. Pasidalinau – kokiais burtais? – paslaptimi su šmėkla ir taip gavau iš jos žinią. Tai sužadino keistą, liguistą pojūtį, nuo kurio pyko širdis, bet drauge jis kerėjo mane savo niūriu absurdiškumu.

Mane vėl pasiekė fano balsas, besismelkiantis pro ūkus, apniaukusius man sąmonę. Jis kalbėjo veikiau sau pačiam negu man.

– Jūs negalėjote matyti tos Molės, nes tuo metu ji jau gulėjo negyva griovyje daugiau kaip už šimto mylių nuo čia!

– Suprantu jūsų nuostabą, seržante, bet vis dėlto, jeigu jos nemačiau, su ja nekalbėjau, iš kur žinočiau tai, ką žinau?

– O ką jūs žinote?

– Nagi, paprašykite tų žmonių asmens dokumentų. O aš juos pažįstu. Tuojau jums pasakysiu. Jų vardus man pasakė Molė. Blondinas ten prie baro – jos vyras, Džonis Jangas... Palaukite... Du kiti – Dinas ir Merė Bambergeriai. Visi trys susimokę prieš ją, ir ji turėjo rimtų priežasčių jų nekęsti.

– Minutėlę!

Policininkai trumpai pasitarė, paskui grįžo į kavinę, kraipydami klubus kaip jūreiviai pederastai. Turbūt leipo iš karščio su savo juodos odos galifė. Buvo tikri žaliūkai, bet kiek tuktelėję. Nužiūrėjau jų pilvus, užvirtusius ant juodo diržo su prikabinutu koltu.

Pro langą mačiau, kaip įtariamieji traukia savo popierius. Vienas policininkas mostu pakvietė mane.

– Jūs teisus. Tai tikrai Džonis Jangas ir Dinas bei Merė Bambergeriai. Bet visa tai dar nieko nesako. Jie tikina, kad jūsų istorija iš piršto laužta. Kad jie keliauja trise jau keletą dienų ir kad Molė Jang vieši pas savo motiną Denveryje. Taigi ji negalėjo būti čia vakar vakare – nei Dosone, nei kur kitur...

– Jie dar sako, – pridūrė kitas faras, – kad jūs juos persekiojate, kad jie norėtų sužinoti jūsų vardą ir paduoti prieš jus skundą.

Džonis Jangas žiūrėjo į mane su neapykanta ir apstulbęs. Jo akys buvo pernelyg blyškaus mėlynumo, kaip sadisto ar povandeninio laivo vado. Bambergeris – smarkiai išblyškęs ir suprakaitavęs. Atrodė karščiuojantis ir tarsi užspeistas. Taikėsi išrėžti man kažką nemalonaus, bet žmona, nutvėrusi už rankos, jam neleido.

Iš visų trijų ji valdėsi geriausiai. Visiškai nublukinta šviesbruvė mėlynais nubalintais džinsais ir siaurais marškinukais su užrašu „Oklahoma“, išryškinančiais nedidukę jos krūtines. Žiūrėjo į mane linksmi ir provokuojamai, lyg mano įsikišimas ją linksmintų.

Kai pakliūvu į kokią kebeknę, užsispiriu. Tai mano silpnybė.

– Tai paskambinkite į Denverį, – pasakiau farui, – kad būtų rami širdis.

Jis mąstė. Ir kuo labiau telkėsi jo mintys, tuo labiau atrodė, kad jo galva vis mažėja; bet jo nesugebėjimas suprasti augo, ir veikiai jo gera valia mano atžvilgiu virs susierziniu. Netrukus taip ir nutiko.

– Bet jūs – svetimšalis, – šurkščiai tarė jis man, – ko jūs kišatės?.. Galų gale jūs mane varginatė!

– Nepykite, seržante... Aš papasakojau jums istoriją, kuri, maniau, jus sudomins. Jums pasirodė, kad tai verta skambučio jūsų viršininkams. Taip sužinote, kad neto-

li Dosono prieš dvylika valandų buvo rasta mirusi, veikiausiai nužudyta moteris. O jos vyras tvirtina, kad ji jau trys dienos vieši pas motiną Denveryje... Pagaliau tai jūsų darbas. Ir aš sakau, kad šiąnakt mačiau tą moterį, kad ji su manimi kalbėjo ir man neramu, jog ji dingo. Arba ji iš tiesų mirusi, ir aš apsisapnavau. Arba ji Denveryje, o jūsų bičiuliai iš policijos pripasakojo jums niekų. Arba ji dar čia, o mes visi – kvailiai.

Jis kasėsi galvą, žiūrėdamas į mane, paskui nukreipė žvilgsnį į Jangą ir Bambergerius. Kitas policininkas abejingai prisidėgė cigaretę ir tylomis rūkė, giliai užsitraukdamas.

– Visa tai nesąmonės, – įsiterpė susitvardęs Jangas. – Nesėdėsim gi čia iki Kalėdų. Mes išvažiuojame. Šiandien dar turim sukarti gerą galą kelio.

– Minutėlę! – tariu, čiupdamas raumeningąjį policininką už rankos. – Tuojau grįšime.

Tekinom nuskuodžiau nuo kavinės prie motelio. Vėjas dar sustiprėjo, keldamas nemalonus geltonas dulkes. Buvau kupinas saviklivos, ir stambus žaliūkas, trepenantis paskui mane, pasidarė keistai klusnus.

Įžengiau į kambarį, kur nevalyva mergužėlė jau buvo nuėmusi lovos baltinius ir sumetusi nešvarius rankšluosčius į kampą. Prie mano bagažo ji sukrovė mano išmėtytus daiktus. Ir tiesiai prieš akis, ant kėdės, kabojo *Molės klaskarė geltonais ir juodais dryžiais*.

Aš įkvėpiau oro. Kai tau prieštarauja, galop imi abejoti tiesa.

– Paimkite šitą, – pasakiau farui, nesuprantančiam, ko aš taip įžūliai džiūgauju.

Įspraudžiau skarą jam į rankas, prieš tai – ir tai mane patį nustebino – švelniai įkvėpęs jos aromato.

– Ji buvo ant Molės galvos, kai ji atvyko čia vakar vakare.

Milžinas, nutaisęs apdujusio jaučio akis, paėmė šilko lopinėlį, idėmiai jį apžiūrėjo, apvyniojo apie kumštį.

– Pakiškite tai jiems po nosim, – pareiškiau kategorišku tonu, – ir pasodinkite juos! Jus paaukštins.

– O. K.!

Jis suprato, ko iš jo tikimasi, bet tikrai ne tai, kas nutiko. Dideliais žingsniais nužirgliojo kavinės link. Stovėdamas ant savo kambario slenksčio, laukiau, kas bus toliau. Kambarinė už manęs leido vandenį tualete, paskui ėmė šveisti kriaukles.

Kai pokštelėjo šūvis, ji pripuolė prie manęs kaip pakvaišusi. Kavinės langas suskeldėjo.

Šįsyk tai jau buvo drama, nebe diskusija. Aš nustėrau. Mergina dvelkė muilu. Saulė išryškino pūkelius virš jos lūpos.

Viskas įvyko labai greitai. Nežinojau, kas šovė. Pasirodė motelio savininkas, stumdamas prieš save žmoną ir sūnų. Jie nuskubėjo slėptis į nedidelę pašūrę prie virtuvės.

Tada pamačiau Jangą pakeltomis rankomis ir taturuotąjį farą, įrėmusį savo koltą jam į strėnas. Paskui kitas faras nusivedė Bambergerį, kuriam jau buvo uždėjęs antrankius. Paėmęs dešiniąją Jango ranką, prikaustė jį prie jo bendro.

Šviesbruvei visa tai, regis, atrodė juokinga. Ji stebėjo tą sceną, lyg neturėtų su tais tipais nieko bendro. Net vulgariai man pamerkė. Ir aš – kodėl ne? – atsakiau jai tuo pačiu.

Bet ūmai mane užplūdo neįvardijamas sielvartas. Dabartyje manęs nebebuvo. Manęs nedomino, kas atsitiks, nedomino tų žmonių likimas ir policininkų ketinimai. Tarytum Molės mirtis iš manęs visiems laikams atėmė kažką, ką būčiau galėjęs mylėti, ką staiga pamilau. Aš buvau įpainiotas nebe į kažkokį dienos įvykį, o į tragediją, į kurią buvo įtraukta visa mano esybė.

Vėl mačiau liūdną Molės veidelį, meilią ir jaudinančią jo išraišką, mačiau, kaip ji šypsodama raukia nosį, jos paukštišką grakštumą, kai stovėjo po dušu ant vienos kojos ir muilinosi kitą...

Man, kaip sakoma, ištrigo gumulas gerklėje, ir jau buvau bepravirkštąs. Lėtai patraukiau prie Džonio Jango, nelabai žinodamas, ką jam padarysiu. Menkai jį įžiūrėjau – lyg koks rūkas niaukė man akis.

Tačiau nujaučiau jo įtūžį ir baimę man artėjant. Tai, ką ketinau padaryti, buvo juokinga, nederama, bet man beviltiškai reikėjo ką nors išmėginti, kol jo dar neišvedė.

Buvau mandagus, nuolankus, kone maldavau:

– Ar kartais neturėtumėt kokios Molės nuotraukos? Norėčiau turėti...

Mano žodžiai nuaidėjo tyloje. Džonis dusyk niekinamai nusispjovė ant žemės, o policininkai storžieviškai nusikvatojo.

– Nuotraukos! – tarė vienas. – O kodėl ne plaukų srugos?

Kas galėjo mane suprasti? Mąščiau, kad teismo proceso metu žiniasklaida išspausdins daugybę nuotraukų. Be abejo, Molės. Galbūt ir mano... Galvojau apie visas Molės nuotraukas, kurios gels stalčiuose... Galvojau... Galvojau apie daugybę dalykų, susijusių su Mole ir jos nuotraukomis... Neįtikėtina, apie ką tik aš galvojau...

Vertė Jonė Ramunytė

* Bruce'as Jay'us Friedmanas (1930–2020) – amerikiečių romanistas, scenaristas, dramaturgas ir aktorius, amerikietiško juodojo humoro stiliaus pradininkas.

Žmogus, palikęs savo širdį San Fransiske

► Atkelta iš p. 5

Galiausiai, nuvykęs į Londoną, prarado savo vadybininką. Atrodė, kad naujajame rokenrolo, ilgų plaukų ir psichodelikos pasaulyje jam tiesiog nebeliko vietos. Jo populiarumas drastiškai krito, asmeninių santykių kokybė taip pat. Pirmos skyrybos. Dar vienos skyrybos. Kraujas – Gango upės švarumo. Vos neperdozuota. Tais laikais jau nebe gerbėjai, isteriškai trokštantys Tony autografo, o antstoliai belsdavosi į jo namų duris. Jis pasiekė patį dugną.

Posakį „Kai pakyli aukštai, belieka kristi žemyn“, mano manymu, Tony Bennetas apvertė: „Kai nusiriti taip žemai, belieka tik kilti aukštyn.“ Gyvenimo jis patyrė netikėtų pokyčių, kurie jį pavertė neeiline asmenybe. Tony sūnus Danny, Dievo apdovanotas apsukrumu, nusprenėdė sugrąžinti tėvui gerą vardą tapdamas jo vadybininku. 1986 metais jis suteikė savo muzikai antrą gyvenimą, pasirašęs sutartį su „Columbia Records“, tik šį kartą turėdamas neįkainojamos patirties ir atgavęs įkvėpimą. Šio sugrąžimo logika buvo labai paprasta – kaip Simpsonų senelis yra pasakęs: „Nuo tam tikro laiko tu tampi toks senas, kad tavo įsitikinimai vėl grįžta į madą“, taip nutiko ir su džiazu žanru. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje Danny pristatė savo tėvą jaunesniems klausytojams, sakydamas: „Supratau, kad jaunoji karta niekada negirdėjo šių dainų. Išgirdę Cole'ą Porterį ar George'ą Gershwiną, jie tik klausdavo: „Kas parašė šias dainas?“ Ši muzika žmonių atžvilgiu buvo kitokia. Bet kai esi kitoks, tu išsiskiri.“ Todėl galima suprasti, kodėl Tony Bennetas net nesivargino keisti įvaizdžio ar dainų pasirinkimo,

kad pritrauktų minias. Atsiėmęs daugybę „Grammy“ apdovanojimų, taip atsigriebė už visus praganytus metus. Įdomiausia, kad Tony Bennetto žymiausi albumai buvo išleisti ne per pirmąją populiarumo bangą, o per sugrąžimo erą, 2006 ir 2011 metais. Šie albumai vadinosi „Duets: An American Classic“ ir „Duets II“. Tony dainavo su tokiomis įžymybėmis kaip soulo karalienė Aretha Franklin, šių laikų megažvaigždė Lady Gaga ir legenda tapusi Amy Winehouse, visai prieš jai iškeliaujant į kitą pasaulį.

Neįtikėtina, kad iki šios liepos, savo gyvenimo dešimtajame dešimtmetyje, jis vis dar rengė turus, įrašinėjo dainas ir koncertavo su dvidešimtmečio energija ir dešimtmečio neįkainojamu entuziazmu. Remdamasis Pablo Picasso, Jacko Benny ir Fredo Astaire'o pavyzdžiais, Tony pareiškė: „Iki pat jų lemtingos dienos jie kūrė. Jei esi kūrybingas žmogus, tai reiškia, kad su amžiumi tapsi vis labiau užsiėmęs.“ Kaip „kūrybingas žmogus“, jis tapo „su amžiumi vis labiau užsiėmęs“. Jo darbai aprėpė daug platesnį diapazoną. Už muzikos pasaulio ribų jo gebėjimai siekė dailę, kiną ir literatūrą: išleido bestselerį, vėl išbandė jėgas kine – pelnė „Emmy“ apdovanojimą. Dailė ir muzika yra kaip Sachara ir Šiaurės ašigalis: iš pirmo žvilgsnio labai skirtingi, bet iš tiesų yra toje pačioje planetoje. Ne visi pastebi šias sąsajas, ne visi kaip Tony sugebėjo perteikti muzikos atspalvius ant tuščio popieriaus lapo.

– IZABELĖ VILYTĖ –

Apie sutartines, moteris ir religiją

Sutartinių ryšys su moterimis ir religija iki šiol kelia ginčus tarp etnomuzikologų. Įvairiai ši klausimą interpretuoja ir gaivintojai – sekuliarūs folkloro ansambliai ir senovės baltų religinė bendrija Romuva. Jų praktikas atskleidžia ne tik skirtingą etnografinių šaltinių skaitymą, „autentiškumo“ sampratą, bet ir Lietuvos visuomenės lyčių politiką.

Muzika yra svarbi daugelio religinių praktikų dalis ir priemonė, naudojama lyčiai konstruoti ir įkūnyti. Su lytimi muzikos praktikos siejamos įvairiais būdais: lyčių sampratas ir simbolizmą gali atspindėti dainų žodžiai, atlikimo stilius, diskursas apie žanrą ar atlikėjams ir atlikimui taikomos taisyklės. Muzikos praktikos atspindi ir reprodukuoja visuomenėje įtvirtintus lyčių konstruktus, lyčių santykius ir už jų slypinčią galią. Patriarchalinėse visuomenėse moterims dažnai neleidžiama dalyvauti labiausiai vertinamose muzikos praktikose, o jų muzikinė veikla gerbiama mažiau. Muzikos praktikos sąsajos su lytimi gali kisti, kintant lyčių konstruktams ir santykiams bei konkrečių muzikos praktikų vertinimui visuomenėje bei religinėse bendruomenėse. Senomis ir nykstančiomis laikomų muzikos praktikų gaivinimas visada grindžiamas supratimu, kad jos yra vertingos, dažnai joms priskiriant naujas reikšmes, funkcijas, jas imant atlikti naujuose istoriniuose, geografiniuose, socialiniuose ir kultūrinuose kontekstuose. Platesni gaivintojų tikslai ir lyčių politika naujajame kontekste dažnai lemia ir gaivinamos praktikos sąsają su lytimi ir kaip tai veikia lyties konstravimą atliekant šias giesmes? Kaip galima interpretuoti šią kaitą gaivintojų bendruomenės lyčių politikos kontekste? Ką kintanti sutartinė sąsaja su lytimi gali atskleisti apie religinės ir sekuliaros sferos sąveiką Lietuvoje?

Etnomuzikologė Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene pateikė labiausiai išplėtotą sutartinių atlikimo interpretaciją, jungiančią idėjas apie jo elitiškumą, ryšį su moterimis ir šventumu. Anot jos, daugelis tautų visame pasaulyje gamtą ir vokalinę muziką sieja su moterimis, o kultūrą ir instrumentinę muziką – su vyrais. Be to, remdamasi nuorodomis į Deivės Motinos garbinimą indoeuropiečių kultūrose, matriarchatą, moteris žemdirbystės raidoje, įvairių laikotarpių baltų papročius, etnomuzikologė kalba apie moterų kaip motinų, žemės ir namų šeimininkių, svarbių apeigų atlikėjų vaidmenį. Šiame kontekste sutartines ji pristato kaip sakralią moterišką praktiką, išsiskiriusią moteriškos kūrybinės galios ir muzikinio visatos simbolizmo vienvėje, kuri atsirado senojoje matriarchalinėje visuomenėje. Hipnotinės, meditacinės sutartinių ypatybės, vokalinio giedojimo ir šokimo bruožai, sąsajos su pranašavimu, užkalbėjimais ir būrimu, giedotojų vadinimas raganomis ir laumėmis, giedojimas mažomis moterų grupėmis ir praktikos slaptumas leidžia D. Račiūnaitė-Vyčinienei daryti išvadą, kad žanras kadaise priklausė žynėms. Vėliau sutartinės prarado dalį apeiginių funkcijų, bet buvo toliau perduodamos iš kartos į kartą moterų rateliuose, veikusiųose kaip vokalinio meistriškumo mokykla.

Ne visi mokslininkai sutinka su tokia žanro vizija, nes įvairiais laikotarpiais užrašyta ir sutartinių bei joms giminių dainų, kurias dainavo vyrai, vyrai su moterimis ar didesnės nei keturių giedotojų grupės. Etnomuzikologė Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene labiausiai išplėtotą alternatyvią interpretaciją. Ji teigia, kad esama etnografinių duomenų, prieštaraujančių šio žanro kaip išskirtinai moterų praktikos supratimui ir liudijančių, kad kai kurios sutartinės buvo atliekamos pramogai. Be to, etnomuzikologė atkreipia dėmesį į įvairiais laikotarpiais užrašytų praktikų skirtumus: sutartinių giedojimas vyrų ar didesnėmis grupėmis buvo labiau paplitęs XVI–XIX a., o moterų giedojimas vyravo XX a., galutinių praktikos nykimo etapu. Užuot pabrėžusi stilistinį žanro stabilumą ir laikiusi humoristines sutartines jo degradacija, ji telkiasi į sutartinių įvairovę ir esminiu jų bruožu laiko improvizaciją. D. Urbanavičienė neabejoja, jog sutartinės naudotos religiniuose ritualuose. Ji neigia, kad šia praktika užsiėmė tik nedidelė religinių specialistų grupė, ir teigia sutartines giedojus visą bendruomenę, siedama tai su baltų religijai būdinga saviraiškos laisve.

Pirmojoje interpretacijoje ryški esencialistinė ir primityvistinė lyčių ir su lytimi siejamoms muzikos conceptualizacija. Antrojoje teigiama muzikinės praktikos feminizacija jai nykstant iliustruoja ryšį tarp lyties ir muzikos praktikos vertinimo. Sutartinių gaivinimo kontekste svarbiausia tai, kad D. Račiūnaitė-Vyčiniene interpretacija moterims suteikė išteklių, galintį pakelti jų statusą patriarchalinėje praeties ir dabarties visuomenėje. Egalitarinė D. Urbanavičienės vizija sutartinių giedojimą atvėrė visiems.

Pastaraisiais metais susidomėjimas sutartinėmis išaugo, bet folkloro ansambliai greičiausiai tebėra aktyviausi jų gaivintojai, kai kurie jas giedoti ėmė XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Sutartinės ir jų atlikimas išsiskiria iš kito šių ansamblių repertuaro ir praktikų. Pirmiausia, ansambliai griežtai nepaiso kaime vyravusio praktikų ir žanrų priskyrimo vyrams ar moterims, bet sutartines paprastai

gieda tik ansamblio narės moterys. Be to, juose labiausiai vertinamas kolektyvinis dalyvaujamas dainavimas: manoma, dainuoti gali visi ir per koncertus klausytojai dažnai kviečiami prisijungti. O sutartines gieda grupelės moterų, neretai sustojančių uždaru ratu, o ne žvelgiančių į klausytojus. Sutartinėms skirtų koncertų rengėjai stengiasi jiems rasti erdves, pabrėžiančias žanro archajiškumą, slėpinumą ir sąsajas su šventumu. Kartu su giedojimo ar klausymosi patirtimi šios erdvės skatina ansamblių narius įsivaizduoti tolimą praetį, įvairius ritualus, sutartines giedančias religijos ar magijos specialistes. Čia religija yra sekuliariame diskurse ir praktikose naudojama nuoroda į vertybe laikomą archajiškumą ir galią.

Giedotojos paprastai laikomos turinčiomis ypač gerą klausą ir dėl to ansamblių nariai sutartines dažnai vadina menu. O liaudies muzikos gaivinimas folkloro ansambliams ir platesnei visuomenei pirmiausia yra nacionalizmo raiška, prieinama visiems, nepaisant lyties ir gebėjimų, o ne meninė veikla, reikalaujanti ypatingų muzikinių įgūdžių. Į jį įsitraukia daugiau moterų ir tai dera su jų kaip motinų ir tautinės kultūros perdavėjų ateities kartoms vaizdiniu, grindžiamu tradicionalistine lyčių ideologija, kuri galią, lyderystę, kūrybingumą, erudiciją ir meistriškumą priskiria vyrams. Šiame kontekste sutartinių kaip sudėtingo meno, susijusio su šventybe, kontroliuojamo ir atliekamo išimtinai moterų, vaizdinys leido ansamblių narėms moterims išplėtoti prestižinę, vyrams neprieinamą virtuozinę praktiką. Taip įsivaizduojamas sutartinių giedojimas gali būti laikomas moterų įgalinimu terpėje, kuri paprastai puoselėja tradicinius lyčių vaidmenis.

Pastaruoju metu folkloro ansambliuose vyrauja D. Račiūnaitė-Vyčiniene sutartinių interpretacija, bet kai kurie jas ėmė atlikti remdamiesi D. Urbanavičienės vizija. Taip iš dalies nutiko dėl šių ansamblių sąveikos su Romuva.

Kaip ir folkloro ansambliai, daug dėmesio liaudies muzikai skirianti Romuva atsirado etnokultūriniam lauke. Juos siejo kelios idėjos, viena jų – siekis gaivinamą liaudies muziką atlikti „autentiškai“. Po 1990 m. romuviai su liaudies dainomis ir sutartinėmis konkrečiai pradėjo elgtis kūrybiškiau ir ėmė kurti jų religinius poreikius atitinkančias muzikos praktikas. Jono ir Inijos Trinkūnų įkurtos, visose įtakingiausios Vilniaus Romuvos bendruomenės ir kai kuriose kitų bendruomenių šventėse dalyvaujančios, precedentus kuriančios ir Trinkūnų išplėtotas interpretacijas skleidžiančios apeiginio folkloro grupės „Kūlgrinda“ repertuaras ir pasirodymai gali būti laikomi Romuvos giedojimo praktikų standartu. „Kūlgrinda“ sutartines atlieka folkloro ansamblių festivaliuose, įvairiose šventėse ir renginiuose galima pamatyti romuvių moterų, besimėgautančių meistriškumu ir patirtimi, kuriuos teikia sutartinių giedojimas 2–4 moterų grupelėmis. Vis dėlto per bendruomenines šventes giedamos sutartinės ir jų improvizacijos geriausiai atskleidžia Romuvoje vyraujančią žanro interpretaciją, jo sąsają su lytimi ir kaitą, jos poveikį romuvių religinei patirčiai ir praktikai.

Pirmiausia, ryškus sutartinių ir jų improvizacijų giedojimo bruožas šventėse yra D. Urbanavičienės interpretaciją įkūnijantis jų atlikimas mišriomis vyrų ir moterų grupėmis. Kaip prisimena I. Trinkūnienė, Romuvos vyrai sutartines ėmė giedoti XX a. paskutiniame dešimtmetyje; jų įsitraukimas buvo savaiminis, nepagrįstas kokių nors sąmoningu sprendimu. Moterų ir vyrų giedojimas iš esmės nesiskiria. Priešingai nei ramiai, medityviai sutartines giedantys folkloro ansambliai, romuviai jas atlieka triukšmingai ir gaivališkai, paprastai pritardami ritmą pabrėžiančiais būgnais. Šį pokytį galima suprasti kaip žanro defeminizaciją, atmetant jo ryšį su moterimis ir tradiciniu santūriu ir pasyviu moteriškumu ir įtraukiant aktyvų, energingą vyriškumą. Toks giedojimas vis tiek įkūnija moteriškumą, tik kitoki: čia jis pasižymi gyvumu, energija ir aktyvumu, paprastai priskiriamais tradiciniams vyriškumui. Dėl pakitusios sutartinių sąsajos su lytimi šios savybės tampa būdingos visų apeigų dalyvių religinei patirčiai, nepaisant jų lyties.

Giedotojų lytis paprastai svarbi vienu atžvilgiu: moteris vadovauja giedant deivėms skirtas giesmes, o Perkūnui skirtą giesmę veda vyras. Šventėse giedančių moterų gali būti gerokai daugiau nei vyrų, bet šie gieda visas sutartines ir jų improvizacijas. Toks vyrų ir moterų santykis atitinka dainavimo praktikas tiek Romuvoje, tiek folkloro ansambliuose, kur moterys paprastai sudaro daugumą dainininkų. Nepaisant vizualaus moterų dominavimo, net kelių vyrų dalyvavimas paneigia išskirtinę moterų teisę į šį žanrą.

Anksčiau J. Trinkūnas sutartines buvo linkęs sieti su moterimis. Per „Kūlgrindos“ koncertus sutartinių giedotojų moterų būna daug daugiau nei vyrų, kai kurias sutartines gieda tik moterys ir kai kurios giesmės kartais pristatomos kaip moteriškas žanras. I. Trinkūnienė pripažįsta, kad liaudies dainos ir sutartinės buvo daugiausia moterų sfera, bet mano, jog senieji dainų tekstuose minimi moterų rūpesčiai nėra aktualūs dabartinei bendruomenei.

Dabar bendruomenei svarbius dalykus atskleidžia šventėse atliekamų giesmių tekstai. Tarp šių giesmių pasitaiko ekspedicijoje užrašytų sutartinių variantų, bet dauguma yra improvizacijos, kurias Trinkūnai sukūrė naudodami sutartinių melodijas ir istoriniuose šaltiniuose ar įvairių žanrų folklore rastus tekstus. Tik tokiuose tekstuose minimi dievų vardai, religinės praktikos ir objektai, jie giedami pagrindinės ugnies apeigos metu. Šis kūrybingumas romuviams leidžia ne tik turėti giesmių, tiesiogiai mininčių dievybes, bet ir panaikinti sutartinių sąsają su moterimis, pakeičiant daugiausia kaimo moterų rūpesčius atspindinčius tekstus tekstais, kuriais kreipiamasi į moteriškas ir vyriškas dievybes.

Galiausiai, romuviai sutartines atlieka didelėmis giedotojų grupėmis. Tai irgi daro įtaką žanro ir jo atlikėjų įvaizdžiui, muzikinio atlikimo pobūdžiui ir giedant konstruojamam moteriškumui. Romuvos šventėse gali dalyvauti daugiau nei 100 žmonių, kurių daugelis turi mažai liaudies dainų dainavimo, juo labiau sutartinių giedojimo patirties. Per „Kūlgrindos“ koncertus sutartines gieda iki 40 moterų ir vyrų. Tai leidžia išgauti stipresnį garsą, reikalingą lauke vykstančiose šventėse, aktyviau įtraukti klausytojus ir apeigų dalyvius. Tačiau taip giedamos sutartinės netenka daugelio muzikinių ir atlikimo ypatybių – joms būdingų sekundų, balsų „susidaužimo“ ir savito atlikėjų bendravimo. Koncertuose „Kūlgrindos“ giedojimas būna labiau nugludintas ir „meniškesnis“, bet „meninė kokybė“ smunka kaskart, kai grupė pakviečia įsitraukti klausytojus. Neišvengiamas sutartinių, tinkamų atlikti didelėmis atlikėjų grupėmis, atrankos procesas irgi keičia žanro įvaizdį: sutartinės nebeatrodo kaip menas, kuriam reikia išskirtinių muzikinių įgūdžių. Išskirtinių teisių į žanrą netekusios moterys praranda ir pripažinimą, kad turi išskirtinių įgūdžių, reikalingų atlikti sutartines kaip sudėtingą dvasinį meną.

Aptartus sutartinių atlikimo aspektus ir jo metu konstruojamas lytis ir lyčių santykius galima aiškinti įvairiai. Gal jie siejasi su pastanga užtikrinti lygias galimybes dalyvauti bendruomeninėse apeigose nepaisant lyties ar net feminizuoti apeiginę praktiką? I. Trinkūnienė sutartinių sąsają su lytimi kaitą Romuvoje suvokia kaip dalinimąsi nieko neprarandant. Kaip ši kaita atrodo platesniame Romuvos lyčių politikos kontekste?

Lyčių santykių samprata Romuvoje visų pirma grindžiama esminiu romuvių pasaulėžiūros principu – darna. Lyčių santykių kontekste ji reiškia lyčių papildomumą ir lygiavertiškumą. Be to, J. Trinkūnas manė, kad baltų religijai buvo būdinga vyrų ir moterų, vyriškų ir moteriškų dievybių santykio kaita. Bent pastaruosius du dešimtmečius Vilniaus bendruomenių apeigose įtvirtintame panteone dominavo deivės: šiuo metu jį sudaro vienas dievas (Perkūnas) ir trys deivės (Žemyna, Gabija ir Laima). Kai kurie senieji ritualai ir papročiai, pavyzdžiui, patriarchalinės vestuvių apeigos, anot J. Trinkūno, prarado vertę ir neturėtų būti tęsiami. Kaip šiuolaikiniai žmogui ypač svarbius idealus jis minėjo archeologės Marijos Gimbutienės idėjas apie baltų kultūros kilmę ikiindoeuropietiškoje „Senajoje Europoje“, pasižymėjusioje taikingumu, kūrybingumu ir matriarchaline santvarka. I. Trinkūnienė mini M. Gimbutienės idėjų įtaką Romuvai kaip patvirtinimą, kad bendruomenėje moteriškumui teikiama didelė reikšmė.

Iš tiesų Romuvoje moterys yra ne mažiau aktyvios ir matomos nei vyrai. Bendruomeninėse praktikose dalyvauja ir vyrai, ir moterys, neatlikdami jose ryškių su lytimi siejamų vaidmenų. Moterys vadovauja bendruomeniniams ritualams ir beveik pusei Romuvos bendruomenių. Po pirmojo Romuvos krivio J. Trinkūno mirties 2015 m. krive išrinkta I. Trinkūnienė, ji tai laiko aukšto moterų statuso Romuvos bendruomenėje įrodymu.

Vis dėlto nors J. Trinkūnas ragino feminizuoti praktikas, moterys vadovauja bendruomenėms ir I. Trinkūnienė buvo išrinkta krive, moters vadovavimu Romuvai patenkinti ne visi. Kai kuriems romuvams svarbesnės vyriškos dievybės, girdisi raginimų atkurti silpstančią vyrišką liniją Romuvoje, kuri, teigiama, tapo pernelyg moteriška. Romuvos diskurse ir įtakingiausių bendruomenių šventėse liaudies dainos užima išskirtinę vietą, bet kai kurie romuviai labiau telkiasi į kitas veiklos sritis ir ikirikščiūniškos baltų kultūros raiškas, pavyzdžiui, karinės kultūros rekonstrukciją, kuriose dominuoja vyrai ar kurios yra visai neprieinamos moterims. Pastaraisiais metais visuomenėje diskutuojant apie lyčių lygybę, Stambulo konvencijos ratifikavimą ir su LGBT asmenimis susijusius klausimus romuviai linksta puoselėti tradicinius lyčių vaidmenis ir su tuo susijusias šeimos vertybes.

Tad, žvelgiant plačiau, Romuva pasirodo kaip grupė, remianti tradicionalistinę lyčių ideologiją. Šiame kontekste Romuvos sutartinių interpretacija nėra tik jų pritaikymas bendruomeninių apeigų poreikiams padarant jas neutralias lyčių požiūriu ar užtikrinant lyčių lygybę giedant apeiginiame kontekste. Augantis su moterimis sietų sutartinių prestižas paskatino šio žanro defeminizaciją, teises į jį perduodant visai bendruomenei ir paneigiant išskirtinę mo-

Šaukinys „Fašas“

► Atkelta iš p. 9

Fronto linijoje tylą.
Pernelyg tylu pas mus.
Kai taip ramu, pradedu nerimauti.

Pasišildę pas vadą, išvažiuome atgal: nepalikome šviežių vėžių, kad neišduotume pozicijų.
Nuvažiuome į bazę.

Jau šildėmės prie krosnies ir mėgavomės reto gerumo internetu, stabilia elektra ir skania kava, gauta dovanų iš Romos bendruomenės, ir radijo stotelė pranešė kodą.

Iškvietimas – ir ilga kruvina darbo diena. O tada valėme kraują automobiliuose ir džiaužėmės, kad visus atgabeno me gyvus.

Atbuvo ataskaitinį susirinkimą, išgėrėme dar kavos, peržiūrėjome medicininę įrangą, ir tu išvykai į savo atraminį punktą, pamiršęs naujutėlį peilį ir pirštines.

Planavau tuos daiktus tau atvežti kitą dieną pakeliui į Mariupolį.

Bet kitą dieną tavęs jau nebebuvo.

Ryte tavo telefonas nebeatsiliepė.
Puolėme į automobilius.

Karas išgėrė tave ligi dugno.

Visą tavo skausmą, meilę, atsidavimą, susikaupimą. Visus tavo gyvenimo metus, tavo patirtį, tavo užsispyrimą.

Tavo pasaulis sprogo ir subyrėjo į tūkstančius jausmų, prisiminimų ir vilčių.

Ilgai sėdėjau palei kūną, šaldama iki kaulų smegenų, laukiau evakuacijos...

Varčiau dienoraštį, kurį visus tuos metus kruopščiai pildėi. Žurnalą apie išgelbėtas gyvybes, išgelbėtus likimus, išgydytas sielas.

Tik savęs tu neišsaugojai.

Peržvelgiau tau brangius daiktus.
Tavo vaistinėlę.
Šilčiausius prisiminimus.
Tavo beprotiškiausius herojiškus poelgius.

Neįstengiau pravirkti.
Tik kartojau: „Na, kaip, sakyk, galėjai palikti pozicijas?“
Kodėl nepranešei?
Mirtis man, apimtai neviltingas, neatrodė pakankamas atpirkimas...

Negaliu verkti ir dabar.

Viskas, kas man po tavęs liko, – tai tavo peilis, kuriuo taip džiaužėsi, kaip vadas šviežiu sniegu taryt, ir kurį palikai mano pozicijoje, kai leidais į kelionę, tapusią tau lemtinga...

Ir pirštines, kurios vėliau sudegė viename iš mūsų evakuacijos automobilių per Mariupolio apgultį.

terų prieigą prie šventybės, o vyrams išsaugant monopolį kitose prestižinėse srityse ir ginčijant moterų teises į aukščiausias pozicijas bendruomenėje. Gaivindama sutartines, Romuva kaip religinė bendruomenė sąveikauja su sekuliariais mokslininkais ir gaivintojais, ir daugelio folkloro ansamblių puoselėjama alternatyvi šių giesmių vizija nuolat primena, ko romuvės netenka. Iš esmės jos atsisako etnomuzikologų ir sutartinių gaivinimo praktikose jau įtvirtintų išskirtinių teisių į prestižinį žanrą, kuris galėtų pakelti jų statusą religinėje bendruomenėje. Taip sutartinių sąsajų su lytimi kaita atskleidžia Romuvą kaip religinę bendruomenę, kuri moteriškumą konstruoja aukodama moterų galią ir gerovę dėl tikslų, laikomų svarbesniais bendruomenei ir visuomenei.

– EGLĖ ALEKNAITĖ –

Na, ir atminimas. Ir dėkingumas visam gyvenimui už pamoką eiti iki galo, nepaisant nieko laikytis savo.

Tu likai savo žemėje.

Ihoris Nadolka.
Šaukinys „Fašas“.**

** Ihoris Nadolka žuvo tarnybos metu fronte. Jis priklausė 129-ajam atskirajam žvalgybos ir 18-ajam atskirajam motorizuotajam pėstininkų batalionams. Keturios kontūzijos. Pastaruosius dvejus metus jis buvo „Tairo angelų“ savanoris paramedikas. Ihoris Nadolka suteikė pirmąją pagalbą ir išgelbėjo keturis šimtus karių ir civilių.

VALERIJ PUZIK

Po okupacijos

Aplinkiniai kaimai pilki. Namai sugriauti. Nesproguosiu raketų uodegos kyšo juoduose išdegusiuose laukuose. Po rusų okupacijos neliko tiltų. Pakelėse – automobilių ir šarvuotosios technikos metalas. Važiuojame per gyvenvietes. Vienas po kito kontrolės postai. Pilki laukai. Mūsų pikapas sustoja prie kraterio, kurio centre civilinis automobilis. „Nuvažiuok nuo kelio, apylanka štai ten.“ Rudis išsuka vairą. Prieš akis dar trys valandos. Ryšio nėra. Per šias vietoves juda tik kariškiai. Kuo toliau važiuoji, tuo mažiau vietinių gyventojų. Jų beveik nėra. Per pastarąją valandą matėme tik senelį prie kelio, moterį su skarele ir elektros linijų remontininkus. Vis daugiau kiškių, fazanų, pelėdų ir vanagų. Kaimai tamsūs. Namai be stogų. Langai užkalti lentomis. Nuvirtę stulpai. Jų liekanos ramsto pilką dangų. Čia buvo rusai.

• Greičiau nusimesti neperšaujamą liemenę ir įlįsti į miegmaišį. Bet ne, pirmiausia išgersiu arbatos ir bent šio to užkąsiu.

• Iš nuovargio maudžia nugarą. Mano keliai – spyruoklės. Gelia ir kaista pirštų galiukai.

• Gyvename sukrypusiame trobesyje pasišviesdami žibintais ir tranšėjinėmis žvakėmis.

• Dar šiek tiek malkų į krosnį. Dar šiek tiek šilumos. Dar šiek tiek iki šios dienos pabaigos ir, tikiuosi, – iki ateinančios pradžios.

• Norėčiau parašyti sausai ir abstrakčiai, nesileisdamas į jokias konkrečias istorijas. Bet štai jau minėtas senelis: jis Savają, kaip pats sako, palaidojo vasaros pabaigoje. Pražudė mina. Pats ją išnešė iš pievos. Paskui nugabeno į kapines. Buriatai iš jo juokėsi ir baksnojo šautuvais. Kaimynas duobę padėjo iškasti, bet vėliau jį išsivežė, ir daugiau niekas apie jį negirdėjo.

• Senelis lanko jos kapą. Kartais stoviniuoja atokiau. Kartais sėdi. Šį kartą, regis, jis vėl Ją lankė.

• Jos vardas buvo Marija.

• – Ratas vis dar ten. Pravažiuojame vietą, kur neseniai sprogo automobilis.

• – Vaikinams pasisekė, jei galima taip sakyti. Gyvi. Abu patyrė įvairaus laipsnio kontūziją. Prašoko dideliu greičiu.

• Daug vietovių čia užminuota, beveik kiekviename sklype yra artilerijos amunicijos. Rusai paliko galybę atotampų. Visur išmėtyti „lapeliai“, todėl reikia vaikščioti tik patikrintais maršrutais. Bet žemė vis tiek išpurenama nemalonių „siurprizų“. Net ten, kur, atrodo, viskas patikrinta.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

buvusių prieš plataus masto invaziją. Karas – nepaprastai sunkus darbas, ties fizinių galimybių riba. Artimųjų balsai telefone yra tarsi švyturys, šviesa ir gaudesiu pralaužiantis audrą. Artimųjų balsai – šviesa tunelio gale.

• Koks gyvenimas po okupacijos? Mokykla visiškai sugriauta, biblioteka virto nuodėguliais. Saulėgražos nunarino juodas galvas.

• Kaimuose, kuriuose gyvena žmonės, vaikai bėga į gatves ir sveikina Ukrainos karius.

• Kai matai vietinius vaikus, viduje viskas susigūžia. Jie lydi akimis mūsų automobilius.

• Žmonės stengiasi šypsotis. Tačiau ne visada pavyksta. Rodos, dangus užgulė jų pečius. Rodos, visas žemės sunkis spaudžia juos debesimis.

• Gniuždo ir mus. Visus.

• Nesirenka. Kažkur prijungtos prie generatorių dirba parduotuvės. Dažnai prireikia kelių valandų, kad pasiektum artimiausią.

• Karas iš čia niekur neišėjo ir dar ilgai nesitrauks. Teritorijos išlaisvintos iš okupantų, bet karas tebėra visur. Jis driekiasi pilkais rūkais, tirštai užkloja gyvenvietes taip, kad nė saulės nesimato. Sniego likučius nuplauna lietus. Ši žiema nėra žiema.

• Naktimis girdisi sprogimai. Jų aidas sklinda dešimtis kilometrų po neįtikėtinai gražiu žvaigždėtu dangumi. Dieną...

• Bambt! Bambt! Bambt!

• Aštuonerių berniukas vienas žaidžia kieme futbolo. Jis muša kamuolį į kulų suvarpytus vartus. Iškelia rankas kaip Messi. Džiaugiasi ir žvalgosi aplinkui, tarsi jį stebėtų visas stadionas.

• Važiuojame pro šalį. Stebime jo žaidimą. Daigo širdį. Rudis sustabdo automobilį: – Maradona, eikš čionai, – ir duoda jam šokoladuką.

• Vis dažniau išgirstu skirtingų žmonių pasakojimą apie šulinį, į kurį buvo įmesti pagrobti civiliai ir belaisviai. Šulinys, kurio niekas negali rasti. Jis yra kažkur čia, apylinkėse. Šiame rajone.

• Pagaunu save galvojančią, kad maniškio seneliuko kaimynas, kurį minėjau, yra jo dugne, šaltame vandenyje, tarp kitų dingusiųjų be žinios. Jis yra toje vietoje, kurią vadina šuliniu.

• Ant dujinės viryklės kaista virdulys. Žibintuvėlis blausiai apšviečia kampą. Virš stalo kabo rankos piešinys. Jos centre mėlynai ir geltonai nupiešta širdis. Tai mergaitės, parašiusios šiuos žodžius, ranka:

„Sveikas, kary!
Aš – Nastia.
Siunčiu tau dalelę savo širdies, lai mano dalelė saugo ir gina tave mūšyje.
Linkiu tau sveikatos, tegul priešo kulkos ir raketos tave aplenkia, o saulutė sušildo.
Tesaugo tave Dievas.
Ačiū už viską.
Tikiu mūsų Pergalę.
Mes didžiuojamės jumis.
Grįžkite namo gyvi.“

• Ir sapnai. Noriu spalvotų sapnų, bet jų nėra. Užmiegu ir regiu tamsą.

• Vėjas blaško smiltyninės druskės kuokštus gruntkelio link.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

• Prie užminuoto blindazo guli rusų kareivio skeletas. Žemė surijo mėšą ir žarnas. Iš jo kaukolės išsaugos pirmosios pavasario gėlės.

Iš: *Военный меридиан. Meridian Czernowitz, 2023*
Vertė Donata Rinkevičienė

Šiaurės vasara – su „Šiaurės Atėnais“!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje
www.prenumeruok.lt.

Brūkštelėjimai. Afrika

A. L. Ž. Y. R. A. S.

Aukštai. Lajose. Žaliuoja. Ypatingas. Rojus. Aistrin-gai. Saldus.

A. N. G. O. L. A.

Anglai. Negyvi. Guli. Olose. Lėtai. Anglėdami.

B. E. N. I. N. A. S.

Bastosi. Ežiai. Naktį. Itin. Narsiai. Alsuodami. Skun-džiasi.

B. O. T. S. V. A. N. A.

Baobabai. Oriai. Tupi. Savanoje. Vinimis. Adatomis. Nagais. Apsiginklavę.

B. U. R. K. I. N. A. F. A. S. A. S.

Buivolai. Uoliai. Riaumoja. Kasydami. Itin. Nirčius. Arklius. Fantazuodami. Apie. Saldų. Aguonų. Sirupą.

B. U. R. U. N. D. I. S.

Balti. Unguriai. Raitosi. Užuo. Nardę. Durpynuose. Ir. Spirite.

Č. A. D. A. S.

Čeža. Asiūkliai. Dvokdami. Asbestu. Siera.

D. Ž. I. B. U. T. I. S.

Dailiai. Žiba. Intriguojantis. Butelis. Uostys. Tekantį. Iberijos. Skystį.

E. R. I. T. R. Ė. J. A.

Engia. Raganosius. Ir. Tapyrus. Ramiai. Ėdančius. Javus. Avižas.

G. A. B. O. N. A. S.

Ganosi. Asilai. Baubdami. Oratoriai. Nori. Atsikąsti. Sūrio.

G. A. M. B. I. J. A.

Gagena. Antys. Mirdamos. Babuinai. Irstosi. Jachto-mis. Atsargiai.

G. A. N. A.

Griūki. Atbulas. Norėdamas. Atpirkimo.

G. V. I. N. Ė. J. A.

Ginėją. Vieną. Imki. Norėdamas. Ėsti. Jautienos. An-trekoją.

K. A. M. E. R. Ū. N. A. S.

Kormoranai. Aršiai. Meluodami. Elgiasi. Ryžtingai. Ūbaudami. Norėdami. Anakondą. Suėsti.

K. E. N. I. J. A.

Kalbina. Erzina. Noriai. Indės. Jaunus. Arabus.

K. O. N. G. A. S.

Kabo. Obeliskas. Nulinkęs. Guosdamiesi. Ajera. Siūruoja.

L. E. S. O. T. A. S.

Lemūrai. Estetiškai. Sėdėdami. Oriai. Tarytum. Aristokratai. Siūbuoja.

L. I. B. E. R. I. J. A.

Laisvės. Ilgisi. Beduinai. Engiami. Rykštėmis. Ir. Jo-do. Alpakas.

L. I. B. I. J. A.

Lengvai. Išpilstomas. Burbonas. Itin. Jaukiai. Ap-šildo.

M. A. D. A. G. A. S. K. A. R. A. S.

Mandagūs. Arkliavagiai. Dėvi. Apsiaustus. Garintus. Aliejuje. Sėdi. Karietose. Aistringai. Riejasi. Albanai. Sumišę.

M. A. L. A. V. I. S.

Metalas. Alavas. Lydomas. Aukštakrosnėse. Viskis. Išpilstomas. Spėriai.

M. A. R. O. K. A. S.

Maurodami. Atrajoja. Raudoni. Orakulai. Kapodami. Atminimo. Sergėtojus.

M. O. Z. A. M. B. I. K. A. S.

Maži. Oposumai. Zuja. Aplink. Maloniai. Bambėda-mi. Ir. Krapštydami. Ausų. Sierą.

N. I. G. E. R. I. S.

Nebijok. Intrigų. Gandų. Elgis. Ramiai. Ir. Saugokis.

R. U. A. N. D. A.

Raukšlėtas. Udmurtas. Abejingai. Niurnėdamas. Da-ro. Arbatą.

S. E. N. E. G. A. L. A. S.

Suopiai. Erzina. Nigeriečius. Engdami. Gazeles. A-trajoja. Labai. Aitrias. Saulėgražas.

S. I. E. R. A. L. E. O. N. Ė.

Saldžių. Irisų. Ekstraktas. Ramina. Aistras. Links-mai. Elgiasi. Orūs. Nyderlandų. Ėdrūnai.

S. O. M. A. L. I. S.

Skauda. Opą. Maudžia. Ausis. Lengvai. Irsta. Smėlis.

S. U. D. A. N. A. S.

Sausos. Užauga. Datulės. Ananasai. Noksta. Atokai-toj. Saulės.

T. A. N. Z. A. N. I. J. A.

Tamtamai. Aidi. Nirtulingai. Zebrai. Atbėga. Nera-mūs. Ispanai. Joja. Aukštytyn.

T. O. G. A. S.

Toli. Ošia. Galingas. Aidas. Sacharos.

T. U. N. I. S. A. S.

Tarp. Uolų. Nutįšęs. Ilgas. Siauras. Akacijų. Slėnis.

U. G. A. N. D. A.

Uoliai. Gano. Avis. Neklaužada. Darbštus. Armėnas.

Z. A. M. B. I. J. A.

Zulusų. Amfibija. Mirksta. Blusos. Irkluoja. Ją. Aša-komis.

Z. I. M. B. A. B. V. Ė.

Zvimbija. Iguanos. Mato. Bites. Aukštai. Beskraidan-čias. Vengiančias. Ėduonies.

– AIDAS KELIONIS –

Prisilankinimai

Praėjo dar viena akademinų studijų savaitė „Baltos lankos“. Ji ir vėl subūrė filologus, filosofus, semiotikus, kitų humanitarinių mokslų akademikus, studentus.

Šiomet Gintautas Mažeikis nagrinėjo simbolinio ka-pitalo sampratą, analizavo G. Scholemo ir P. Bordieau mintis, Inga Vidugirytė-Pakerienė apmąstė rusų kultūros vertę šiandien, jos sudėtingumą, sąlygotumą. Dmitrijus Gluščevskis aptarė naratyvo, laiko ir atrakcijos sampra-tą ankstyvajame ir žanriniame kine, taip pat vyko doku-mentinio filmo apie Italijos kino istoriją peržiūra. Danutė Bacevičiūtė dalijosi mintimis apie teisingumą ir blogį, Jūratė Levina atskleidė T. S. Elioto rinktinių raštų teksto-logijos paslaptis, Marija Drėmaitė aptarė neįgyvendintus Vilniaus XX a. projektus, Alina Urnikytė kėlė lietuvių genomo šaknų klausimą. Arūnas Sverdiolas bandė už-čiuopti esmines vestuvių papročių detales, Dainora Po-ciūtė išryškino kovos su Maskva niuansus ir konfesinę problematiką, Mintautas Gutauskas aptarė antropoceną ir jo problemas, Simas Čelutka svarstė apie *homo faber* ir politikos klausimą, Izabelė Skikaitė aptarė kūniškumo klausimą O. Tokarczuk romane „Bėgūnai“.

Tradiciskai vyko ir kelionė į Liškiavą, kur dalyviai su-sipažino, diskutavo įvairiomis temomis, aplankė Liškia-vos piliakalnį ir vienuolyną.

Detaliai perteikti pranešimus ir jų užkulius sunku, tad dalijuosi nuogirdomis, kurias sugaudžiau pranešimų, per-traukų ir kelionės Liškiavon metu:

Pasakyti, kad esi apsišaukėlio įsikūnijimas, tai nei šeši, nei devyni.

Gintautas Mažeikis

Kaip pasveikti nuo nihilizmo: nueiti į kavinę, nesumo-kėt už kavą, pasakius, kad tai interpretacijos reikalas.

Mintautas Gutauskas

Salvadoras Dalí galėtų pisuarą transformuoti į fetišą, o Petraitis negali.

Gintautas Mažeikis

Kaip galima parašyti biografiją, kuri atrodytų kaip li-gos istorija?

Jūratė Levina

Jei kalbėdamas rodysi viena ranka, tai netikra cha-rizma.

Gintautas Mažeikis

Žinduoliai per daug susireikšminę, šiaip jų mažiau nei moliuskų.

Mintautas Gutauskas

Dovanų jauniems dovanojimas degradavo į voke-lius.

Arūnas Sverdiolas

Tau tik du keliai: kartuvės arba sostas.

Gintautas Mažeikis

Paskui uždegdavo žvakę, kad matytų, jog dovanota.

Arūnas Sverdiolas

Descartes'as taip kritikuojamas, kad kartais iš jo šiau-dinė baidyklė padaroma.

Mintautas Gutauskas

Šiuokšlės neturėtų pasitraukti iš mūsų minčių.

Mintautas Gutauskas

– LINAS DAUGĖLA –